

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Σχολή Οικονομικών, Επιχειρηματικών και Διεθνών Σπουδών

Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

ΠΜΣ: «Ενέργεια: Στρατηγική, Δίκαιο και Οικονομία»

**ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ
ΣΤΟ ΙΣΡΑΗΛ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
Κωνσταντίνος Ν. Καρατζογιάννης
(ΑΜ: MED 16025)

Τριμελής Επιτροπή
Επικ. Καθηγητής Σπυρίδων Ρουκανάς
Καθηγητής Άγγελος Κότιος
Καθηγητής Αριστοτέλης Τζιαμπίρης

Πειραιάς, 2018

Ο Κωνσταντίνος Ν. Καρατζογιάννης βεβαιώνω ότι το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία είναι αποκλειστικά ατομικό δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό που περιέχονται έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρους μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή αμέσως ο τίτλος.

(υπογραφή)

Περίληψη

Ο σκοπός της διπλωματικής εργασίας είναι η διερεύνηση της ενεργειακής πολιτικής του Ισραήλ με βάση τις αρχές της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας. Αρχικά παρουσιάζεται η θεωρητική προσέγγιση της έρευνας με αποσαφήνιση των εννοιών της εξωτερικής πολιτικής, της πολιτικής οικονομίας και της διεθνούς πολιτικής οικονομίας στον τομέα της ενέργειας. Παρουσιάζονται οι θεωρητικές προσεγγίσεις για την ανάλυση στη περίπτωση του Ισραήλ και τεκμηριώνεται η επιλογή της ρεαλιστικής προσέγγισης καθώς λαμβάνει υπόψιν όχι μόνο οικονομικούς παράγοντες, αλλά και πολιτικούς, γεγονός που επιτρέπει μια ευρύτερη και πληρέστερη κατανόηση των φαινομένων. Στη συνέχεια έγινε ανάλυση της ευρωπαϊκής πολιτικής σχετικά με την ενέργεια, ενώ παρουσιάστηκαν στοιχεία για την ενεργειακή κατάσταση των χωρών της ΝΑ Μεσογείου. Το Ισραήλ διερευνήθηκε ως προς τα μακροοικονομικά μεγέθη και παρουσιάστηκαν στοιχεία για την ενεργειακή του κατάσταση. Τα βασικά συμπεράσματα είναι ότι το Ισραήλ μέχρι σήμερα βασίστηκε σε εισαγόμενα καύσιμα για να ικανοποιήσει τη ζήτηση. Ωστόσο, για πολιτικούς λόγους, δεν μπόρεσε να στραφεί στα πλούσια σε ενέργεια αραβικά κράτη για προμήθειες και έχει μετατοπιστεί τις τελευταίες τρεις δεκαετίες από το πετρέλαιο στον άνθρακα. Οι ανακαλύψεις φυσικού αερίου του Ισραήλ τη περίοδο 2009-2010 αποτελεί διέξοδο για το ενεργειακό πρόβλημα της χώρας αλλά και για την οικονομική του ανάπτυξη, μέσω εξαγωγών. Παρόλα αυτά, οι διεθνείς σχέσεις μεταξύ Ισραήλ και άλλων χωρών, οι τεχνικοί περιορισμοί, οι απομόνωση του Ισραήλ από τους γείτονές του όσον αφορά τον ενεργειακό ανεφοδιασμό καθώς και η αγορά φυσικού αερίου που κυριαρχείται από τη Ρωσία, αποτελούν παράγοντες που καθιστούν ασαφές το μέλλον της πολιτικής οικονομίας του Ισραήλ σχετικά με την ενέργεια.

Περιεχόμενα

Περίληψη	3
1. Εισαγωγή.....	6
1.1 Σκοπός της έρευνας.....	6
1.2 Δομή της εργασίας	6
1.3 Μεθοδολογία	7
1.4 Συνεισφορά	7
2. Θεωρητικό Υπόβαθρο.....	9
2.1 Εισαγωγή.....	9
2.2 Η εξωτερική πολιτική.....	9
2.2.1 Εννοιολογική αποσαφήνιση.....	9
2.2.2 Η σύγχρονη πρόκληση της διασφάλισης των ενεργειακών πόρων	13
2.3 Το γνωστικό αντικείμενο της πολιτικής οικονομίας.....	16
2.4 Η Διεθνής Πολιτική Οικονομία της Ενέργειας	17
2.4.1 Μακροοικονομικό πλαίσιο	20
2.5 Προσεγγίσεις ερμηνείας της ΔΠΟ της ενέργειας.....	24
2.5.1 Ρεαλιστική θεωρητική προσέγγιση.....	24
2.5.2 Φιλελεύθερη θεωρητική προσέγγιση.....	25
2.5.3 Ιστορικός δομισμός (μαρξισμός)	27
2.6 Τεκμηρίωση της επιλεγόμενης θεωρητικής προσέγγισης για το Ισραήλ.....	28
3. Μελέτη της Πολιτικής Οικονομίας στο Ισραήλ	31
3.1 Εισαγωγή κεφαλαίου.....	31
3.2 Ενεργειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	31
3.3 Η περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου	36
3.3.1 Ενεργειακοί πόροι και γεωπολιτική σημασία τους.....	36

3.4	Επιλογή και τεκμηρίωση χρονικής περιόδου ανάλυσης της ενεργειακής πολιτικής του Ισραήλ.....	45
3.5	Θεμελιώδη μακροοικονομικά μεγέθη	48
3.6	Οικονομικές σχέσεις Ισραήλ με άλλες χώρες	55
3.6.1	Εμπορικές σχέσεις (εισαγωγές, εξαγωγές)	56
3.6.2	Άμεσες ξένες επενδύσεις	58
3.6.3	Συναλλαγματικά διαθέσιμα	60
3.7	Συμπεράσματα.....	61
4.	Ενεργειακή Πολιτική Ισραήλ και Επιπτώσεις στην Οικονομία	62
4.1	Εισαγωγή κεφαλαίου.....	62
4.2	Στατιστικά στοιχεία για την ενέργεια στο Ισραήλ	62
4.3	Ενεργειακές σχέσεις με άλλες χώρες	64
4.3.1	Διαπραγματεύσεις Ισραήλ - Ρωσίας	67
4.3.2	Το φυσικό αέριο ως αντικείμενο των σχέσεων Ισραήλ-Τουρκίας	71
4.3.3	Τα πεδία φυσικού αερίου και οι σχέσεις Ελλάδας, Κύπρου, Αιγύπτου, Ισραήλ	72
4.4	Επίδραση ενέργειας στην οικονομία του Ισραήλ.....	74
5.	Συμπεράσματα και Συζήτηση	77
	Βιβλιογραφία	80

1. Εισαγωγή

1.1 Σκοπός της έρευνας

Ο σκοπός της διπλωματικής εργασίας είναι η μελέτη της πολιτικής οικονομίας της ενέργειας του Ισραήλ. Την τελευταία δεκαετία, το Ισραήλ έχει ανακαλύψει σημαντικές πηγές φυσικού αερίου στα εγχώρια του ύδατα. Επιπλέον, κατασκευάστηκε ένας αγωγός φυσικού αερίου από την Αίγυπτο, ο οποίος παρείχε πηγή εισαγόμενου φυσικού αερίου. Ως αποτέλεσμα αυτής της πρόσβασης στο φυσικό αέριο, το Ισραήλ έχει πλέον ευκαιρίες να ικανοποιήσει τη μελλοντική ζήτηση ηλεκτρικής ενέργειας με ένα μείγμα που περιλαμβάνει φυσικό αέριο και ανανεώσιμα καύσιμα εκτός από τον άνθρακα. Τα αποθέματα φυσικού αερίου που ανακαλύφθηκαν αποτελούν καταλύτη για την εκκίνηση διαπραγματεύσεων με χώρες όπως η Ρωσία, η Τουρκία, η Κύπρος και η Αίγυπτος, αλλά και των χωρών αυτών μεταξύ τους, με στόχο την διερεύνηση μιας σειράς πολιτικών, γεωστρατηγικών και οικονομικών ζητημάτων που προϋπήρχαν και αναδιατυπώθηκαν με βάση τα νέα δεδομένα.

1.2 Δομή της εργασίας

Στο πρώτο κεφάλαιο αποσαφηνίζεται ο σκοπός της παρούσας έρευνας και παρουσιάζεται η οργάνωση της εργασίας αναφορικά με τη δομή και το περιεχόμενο.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται το θεωρητικό πλαίσιο της διπλωματικής εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται θεωρητική προσέγγιση της εξωτερικής πολιτικής, της πολιτικής οικονομίας και της διεθνούς πολιτικής οικονομίας της ενέργειας.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για την ενεργειακή κατάσταση στη ΝΑ Μεσόγειο και εξετάζεται η οικονομία του Ισραήλ κατά τη χρονική περίοδο 2004-2017 και παρουσιάζονται οι σημαντικότεροι μακροοικονομικοί δείκτες καθώς και οι οικονομικές σχέσεις του Ισραήλ με άλλες χώρες.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για την ενεργειακή πολιτική του Ισραήλ και τις επιπτώσεις στην οικονομία, σε ένα μεταβαλλόμενο και επισφαλές περιβάλλον.

Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα συμπεράσματα της εργασίας και γίνεται συζήτηση για τα κύρια θέματα που ανέκυψαν από τη μελέτη.

1.3 Μεθοδολογία

Η διπλωματική εργασία αναλύεται υπό το πρίσμα της διεθνούς πολιτικής οικονομίας της ενέργειας και της διεθνούς μακροοικονομικής. Αντλήθηκαν πηγές μέσω βιβλιογραφικής ανασκόπησης και διερεύνησης στοιχείων από επιστημονική αρθρογραφία, εκθέσεις διεθνών οργανισμών και εθνικών ανακοινώσεων.

1.4 Συνεισφορά

Το Ισραηλινό σύστημα ενέργειας δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της οικονομίας του. Τα τελευταία χρόνια, η χρησιμοποίηση της παραγωγικής ικανότητας έχει πλησιάσει μερικές φορές τα όρια του συστήματος. Για παράδειγμα, στις 30 Ιανουαρίου 2008, η αιχμή της ζήτησης έφθασε τα 10.200 (MW) από την εγκατεστημένη παραγωγική δυναμικότητα των 11.323 MW της Israel Electric Corporation (IEC). Λόγω των σχέσεων του Ισραήλ με τους γείτονες του, το σύστημα ενέργειας του Ισραήλ δεν είναι συνδεδεμένο με αυτά των γειτόνων του και έτσι η χώρα είναι εξαρτώμενη αποκλειστικά από τον εαυτό της για όλη του την ηλεκτρική ενέργεια (Porper et al., 2009). Αυτό σημαίνει ότι ακόμη και μια μικρή μείωση του αποθέματος μεταξύ της ζήτησης και της ικανότητας απειλεί τη σταθερότητα του ηλεκτρικού συστήματος. Όταν η χωρητικότητα χρησιμοποιείται τόσο πολύ, αν μόνο ένα μεγάλο εργοστάσιο βγει εκτός γραμμής, το Ισραήλ θα μπορούσε να υποστεί σημαντική οικονομική ζημιά. Στις 29 Μαΐου 2007, το Υπουργείο Εθνικής Υποδομής (MNI) ανακοίνωσε ότι, αν δεν πραγματοποιηθούν σημαντικές επενδύσεις σε νέα παραγωγή ενέργειας, ή αν τα ισραηλινά νοικοκυριά και επιχειρήσεις δεν καταβάλλουν εξαιρετικές προσπάθειες για εξοικονόμηση ενέργειας, αναμένει μείωση δυναμικότητας της τάξης των 8.000 MW την επόμενη δεκαετία. Το MNI ζήτησε από την IEC, τον σχεδόν μοναδικό προμηθευτή ηλεκτρικής ενέργειας στο ισραηλινό δίκτυο, να σχεδιάσει την κατασκευή επιπλέον 4.000 MW, συμπεριλαμβανομένων δύο σταθμών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας με άνθρακα 1200

MW, βάσει σχεδίου έκτακτης ανάγκης που εκπόνησε το MNI (Popper et al., 2009, Lempert et al., 2006).

Ο εισαγόμενος άνθρακας έχει και τα προβλήματά του. Τα εργοστάσια άνθρακα είναι μεγάλα και ακριβά και πρέπει να τοποθετηθούν δίπλα σε μια πηγή νερού ψύξης και κοντά σε ένα τερματικό για την εκφόρτωση του άνθρακα, πράγμα που σημαίνει ότι πρέπει να τοποθετηθούν κατά μήκος των πυκνοκατοικημένων ακτών του Ισραήλ. Εκτός αν είναι εξοπλισμένα με ακριβό εξοπλισμό ελέγχου της ρύπανσης, οι σταθμοί ηλεκτροπαραγωγής με καύση άνθρακα εκπέμπουν μεγάλες ποσότητες διοξειδίου του θείου και άλλων ρύπων. Μεταξύ των ορυκτών καυσίμων, η καύση άνθρακα απελευθερώνει τις μεγαλύτερες ποσότητες αερίων του θερμοκηπίου (κυρίως διοξείδιο του άνθρακα, ή CO₂) ανά μονάδα ενέργειας. Επειδή το Ισραήλ είναι πιθανό να ενταχθεί στον υπόλοιπο ανεπτυγμένο κόσμο προσπαθώντας να μειώσει τις εκπομπές του CO₂ και άλλων αερίων του θερμοκηπίου, η προσθήκη ουσιαστικής ανθρακωρυγικής ισχύος στο ηλεκτρικό σύστημα του Ισραήλ θα καθιστούσε δύσκολο, αν όχι αδύνατο, το Ισραήλ να μειώσει τις εκπομπές του CO₂ κατά τις επόμενες δύο δεκαετίες (Popper et al., 2009, Lempert et al., 2006).

Η παρούσα εργασία φιλοδοξεί να συνεισφέρει στο να αναδείξει τα ζητήματα που καθορίζουν τις αποφάσεις του Ισραήλ σχετικά με την ενέργεια σε ένα πλαίσιο παγκόσμιας αγοράς ενέργειας αλλά και διεθνοποίησης των πολιτικών αποφάσεων.

2. Θεωρητικό Υπόβαθρο

2.1 Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο γίνεται διερεύνηση των όρων της εξωτερικής πολιτικής, της ανάλυσης της εξωτερικής πολιτικής, της διασφάλισης των ενεργειακών πόρων, της έννοιας της πολιτικής οικονομίας καταλήγοντας στο περιεχόμενο και το σκοπό της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας της Ενέργειας. Τέλος αναλύονται οι διαφορετικές προσεγγίσεις ερμηνείας της ΔΠΟ της ενέργειας και τεκμηριώνεται η επιλογή της ρεαλιστικής προσέγγισης για την ανάλυση της ΔΠΟ της ενέργειας για το Ισραήλ.

2.2 Η εξωτερική πολιτική

2.2.1 Εννοιολογική αποσαφήνιση

Η εξωτερική πολιτική είναι ένας από τους τροχούς με τους οποίους λειτουργεί η διεργασία της διεθνούς πολιτικής. Η εξωτερική πολιτική δεν είναι ανεξάρτητη από την εθνική πολιτική, αλλά αποτελεί μέρος της. Αποτελείται από εθνικά συμφέροντα που πρέπει να προωθηθούν σε σχέση με άλλα κράτη. Σχεδόν όλα τα κράτη καθορίζουν την πορεία της εξωτερικής τους πολιτικής μέσα στα όρια των δυνατοτήτων τους και της πραγματικότητας του εξωτερικού περιβάλλοντος. Οι μη πολιτικές σχέσεις εμπίπτουν επίσης στο πεδίο εφαρμογής της εξωτερικής πολιτικής.

Ο όρος «εξωτερική πολιτική» έχει οριστεί με διάφορους τρόπους. Ο George Modelski (1962:6-7) ορίζει την εξωτερική πολιτική ως *«το σύστημα δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται από τις κοινότητες για αλλαγή της συμπεριφοράς άλλων κρατών και για την προσαρμογή των δικών τους δραστηριοτήτων στο διεθνές περιβάλλον»*.

Ο Modelski, στον ορισμό του, τόνισε μόνο εκείνες τις πτυχές της πολιτικής που στοχεύουν στην αλλαγή της υπάρχουσας συμπεριφοράς των κρατών ως πρωταρχικούς στόχους της εξωτερικής πολιτικής. Στην πραγματικότητα, η εξωτερική πολιτική περιλαμβάνει τόσο την αλλαγή της υπάρχουσας συμπεριφοράς όσο και τη συνέχιση της συμπεριφοράς σε διαφορετικούς χρόνους. Αφορά τόσο την αλλαγή όσο και το status quo, στο μέτρο που εξυπηρετούν τα εθνικά συμφέροντα (Modelski, 1962).

Ο Feliks Gross έχει μια πολύ φιλελεύθερη άποψη για τον όρο εξωτερική πολιτική. Υποστηρίζει ότι εάν ένα κράτος αποφασίσει να μην έχει σχέσεις με κάποια χώρα, αυτό είναι μια απόφαση που εμπίπτει στην εξωτερική πολιτική. Η χροιά του όρου εξωτερική πολιτική μπορεί να είναι τόσο αρνητική όσο και θετική. Είναι αρνητική όταν επιδιώκει να προωθήσει τα συμφέροντα του κράτους μη αλλάζοντας τη συμπεριφορά και γίνεται θετική αν απαιτεί αλλαγή στη συμπεριφορά άλλων κρατών για την προσαρμογή των εθνικών του συμφερόντων.

Σύμφωνα με τα λόγια των Padelford & Lincoln (1976:197), *«η εξωτερική πολιτική είναι το βασικό στοιχείο της διαδικασίας με την οποία ένα κράτος μεταφράζει τους γενικότερους στόχους και τα συμφέροντά του σε συγκεκριμένα στάδια δράσης για να επιτύχουν αυτούς τους στόχους και να πιέσουν τα συμφέροντά του»*.

Οι Padelford & Lincoln (1976) εξήγησαν δύο λειτουργίες της εξωτερικής πολιτικής. Η πρώτη λειτουργία είναι να επιτύχει τους γενικά σχεδιασμένους στόχους της και η δεύτερη λειτουργία είναι να πιέσει τα εθνικά συμφέροντα.

Σύμφωνα με τον Rodee (1968:571), *«Η εξωτερική πολιτική περιλαμβάνει τη διαμόρφωση και την εφαρμογή μιας ομάδας αρχών που διαμορφώνουν το πρότυπο συμπεριφοράς ενός κράτους κατά τη διαπραγμάτευση με άλλα κράτη για την προστασία ή την προώθηση των ζωτικών συμφερόντων του»*. Αυτό περιλαμβάνει όχι μόνο τις γενικές αρχές αλλά και τα απαραίτητα μέσα για την εφαρμογή τους. Έτσι, αυτές οι αρχές είναι εκείνα τα ευρύτερα συμφέροντα που τα κράτη προσπαθούν να επιτύχουν στις διεθνείς σχέσεις.

Ο Northedge (1968) θεωρεί ότι η εξωτερική πολιτική είναι η χρήση πολιτικής επιρροής, προκειμένου να παρακινήσει άλλα κράτη να ασκήσουν τη νομοθεσία τους για την εξουσία με τρόπο που επιθυμεί το ενδιαφερόμενο κράτος. Πρόκειται για αλληλεπίδραση μεταξύ των δυνάμεων που προέρχονται εκτός των συνόρων της χώρας και εκείνων που εργάζονται μέσα σε αυτά.

Ο όρος «εξωτερική πολιτική ενός έθνους» χρησιμοποιείται για να αναφερθούμε στη σύνθετη και δυναμική πολιτική πορεία που ακολουθεί ένα έθνος σε σχέση με άλλα κράτη. Η εξωτερική πολιτική ενός έθνους είναι υπεर्सύνολο του αθροίσματος των

εξωτερικών πολιτικών του (σε όλα τα στάδια δράσης για την επίτευξη στόχων), καθώς περιλαμβάνει επίσης τις δεσμεύσεις του, τις σημερινές μορφές των εθνικών συμφερόντων και στόχων του και τις αρχές της ορθής συμπεριφοράς που υιοθετεί.

Ο Joseph Frankel (1968/2012:1) γράφει ότι η εξωτερική πολιτική «αποτελείται από αποφάσεις και ενέργειες που ενέχουν σε σημαντικό βαθμό τις σχέσεις μεταξύ ενός κράτους και άλλων».

Ο Hugh Gibson (1944:9) ορίζει την εξωτερική πολιτική ως ένα «ολοκληρωμένο σχέδιο, βασισμένο στη γνώση και την εμπειρία, για τη διεξαγωγή των επιχειρήσεων της κυβέρνησης με τον υπόλοιπο κόσμο. Στόχος της είναι η προώθηση και η προστασία των συμφερόντων του έθνους. Αυτό απαιτεί σαφή κατανόηση του τι, των οποίων τα συμφέροντα είναι και του βαθμού στον οποίο μπορούμε να βοηθήσουμε τα μέσα που έχουμε στη διάθεσή μας. Οτιδήποτε λιγότερο από αυτό δεν είναι καθόλου εθνική εξωτερική πολιτική».

Η εξωτερική πολιτική είναι το σύνολο των αρχών, των συμφερόντων και των στόχων που διαμορφώνει ένα κράτος κατά τη διεξαγωγή των σχέσεων του με άλλα κράτη.

Το λεξικό των διεθνών σχέσεων του Penguin ορίζει την εξωτερική πολιτική ως δραστηριότητα που συνεπάγεται δράσεις, αντιδράσεις και αλληλεπιδράσεις μεταξύ κρατικών φορέων. Πρόκειται για μια «περιοριστική» δραστηριότητα υπό την έννοια ότι οι υπεύθυνοι για τη χάραξη πολιτικής υφίστανται στα όρια μεταξύ δύο κόσμων - της εσωτερικής πολιτικής του κράτους και του εξωτερικού περιβάλλοντος. Το καθήκον τους είναι να μεσολαβούν μεταξύ αυτών των δύο κόσμων (Evans & Newnham, 1999). Υπό το πρίσμα αυτού του ορισμού, είναι δυνατόν να προσδιοριστούν τα ακόλουθα χαρακτηριστικά της εξωτερικής πολιτικής ως πρακτική και έννοια (Rolenc, 2013):

- Η εξωτερική πολιτική ανήκει στον τομέα των Διεθνών Σχέσεων, καθώς και στην ιστορία, τις πολιτικές επιστήμες, την κοινωνιολογία ή την ψυχολογία (πολυεπιστημονικότητα και διεπιστημονικότητα). Τα σύγχρονα θεμέλια της έννοιας βρίσκονται στον δέκατο έβδομο αιώνα (αν και φθάνουν μέχρι τον Θουκυδίδη ή τον Μακιαβέλι). Ο δέκατος ένατος αιώνας γεννά την αντανάκλαση

της «ανώτερης και πιο σημαντικής μορφής πολιτικής» που συνδέεται με τη διασφάλιση του εθνικού συμφέροντος (ή της επιβίωσης του κράτους).

- Είναι ένας τρόπος τοποθέτησης του κράτους (κοινωνίας) προς το περιβάλλον του, ως εκ τούτου, προς άλλα κράτη ή άλλους παίκτες. Ο ρεαλισμός αντιλαμβάνεται την εξωτερική πολιτική ως ορθολογική συμπεριφορά ενός ενιαίου παράγοντα (κράτους), ενώ ο φιλελευθερισμός επικεντρώνεται στις προτιμήσεις ατόμων ή ομάδων εντός του κράτους και την επιρροή τους στην εξωτερική του δράση. Ο κονστρουκτιβισμός κατανοεί την εξωτερική πολιτική ως χαρακτηριστικό της εθνικής ταυτότητας, μελετά το ρόλο των κανόνων και τη σύσταση των ταυτοτήτων (π.χ. κοινωνικοποίηση των παραγόντων) και την επιρροή τους στα εθνικά συμφέροντα.
- Πρόκειται για μια δραστηριότητα στον περιορισμό και μια κατηγορία μεταξύ εγχώριου (εσωτερικού) και ξένου (εξωτερικού, εξωτερικού) περιβάλλοντος (αποκαλούμενη εσωτερική-εξωτερική υπόθεση).
- Χαρακτηρίζεται από συγκεκριμένους στόχους και μέσα που οδηγούν στους στόχους (π.χ. στρατιωτικά έναντι μη στρατιωτικών μέσων).

Η Ανάλυση Εξωτερικής Πολιτικής (FPA) υποδηλώνει ότι η εξωτερική πολιτική είναι [μια υποπεριοχή των Διεθνών Σχέσεων] που επιχειρεί να εξηγήσει τις διαδικασίες που στηρίζουν την εξωτερική πολιτική λήψη αποφάσεων των κρατών (Rolenc, 2013). Μελετάται για παράδειγμα με τη θεωρία λήψης αποφάσεων, τις γνωσιακές και ψυχολογικές προσεγγίσεις, τον ρεαλισμό, τον νεοφιλελευθερισμό ή τον κοινωνικό κονστρουκτιβισμό.

Να σημειωθεί εδώ ότι ο Goetschel (1999:133) αντιλαμβάνεται *«ένα μικρό κράτος ως κράτος του οποίου η θέση στο διεθνές περιβάλλον χαρακτηρίζεται από ένα σχετικό έλλειμμα επιρροής και αυτονομίας σε σύγκριση με άλλα κράτη»*. Η εξωτερική πολιτική και η πολιτική ασφαλείας του αναμένεται να ελαχιστοποιήσουν ή να αντισταθμίσουν αυτό το έλλειμμα εξουσίας και το αποτέλεσμα υπόκειται σε μια ψυχολογική ανατροφοδότηση σχετικά με τη «μικρότητα» του κράτους.

2.2.2 Η σύγχρονη πρόκληση της διασφάλισης των ενεργειακών πόρων

Οι ενεργειακοί πόροι στην εξωτερική πολιτική μπορεί να είναι τόσο αντικείμενα όσο και μέσα για την επίτευξη ορισμένων σταθερών στόχων οι οποίοι είναι διαφορετικοί σε κάθε μεμονωμένη περίπτωση και εντοπίζονται με ανάλυση των στρατηγικών, των ομιλιών και των ενεργειών των κυβερνητικών αξιωματούχων. Ως αποτέλεσμα της στρατηγικής σημασίας ενεργειακών πόρων που έχει πολιτισμικές συνέπειες, δεν αποτελούν μόνο αντικείμενα ελεύθερου εμπορίου αλλά και αντικείμενα εξουσίας στις διεθνείς σχέσεις (Hill, 2003). Στο διεθνές σύστημα, οι ενεργειακοί πόροι είναι τα στοιχεία της εξουσίας που επιτρέπουν να επηρεάσουν του συστήματος και των μεμονωμένων φορέων του και βρίσκονται μέσα στα χαρακτηριστικά της εθνικής εξουσίας (Morgenthau, 1948). Η εθνική εξουσία στον ενεργειακό τομέα καθορίζεται από τον γεωγραφικό και τεχνολογικό ντετερμινισμό, τις οικονομικές δυνατότητες και τις πολιτικές αποφάσεις του κράτους (Ripsman et al., 2009):

1. Το κράτος πρέπει να διαθέτει ενεργειακούς πόρους στην επικράτειά του.
2. Το κράτος πρέπει να είναι σε θέση να εξάγει οικονομικά ορθολογικά χρησιμοποιώντας τις διαθέσιμες τεχνολογίες.
3. Το κράτος πρέπει να διαθέτει οικονομικούς πόρους για την ανάπτυξη της εξόρυξης, της παραγωγής, του εξευγενισμού και της εξαγωγής.
4. Οι υπεύθυνοι λήψης αποφάσεων ενός κράτους πρέπει να έχουν πολιτική βούληση να εκμεταλλευτούν και να εξάγουν πόρους.

Αυτός ο ντετερμινισμός διαιρεί τα κράτη σε καταναλωτές και προμηθευτές. Πρέπει να υπογραμμιστεί ότι ο γεωγραφικός, τεχνολογικός και οικονομικός ντετερμινισμός αλλάζει τις θέσεις των κρατών και επιτρέπει τη μετακίνησή τους από τη μια ομάδα στην άλλη, δηλαδή οι προμηθευτές μπορούν να γίνουν εισαγωγείς και το αντίστροφο. Αυτός ο δυαδισμός φυσικά προϋποθέτει ότι για τις χώρες-καταναλωτές, οι ενεργειακοί πόροι είναι οι στόχοι της εξωτερικής πολιτικής και για να τους αποκτήσουν μεταφέρουν την οικονομική τους δύναμη μέσω του εμπορίου (με την πληρωμή σε νόμισμα, αγαθά ή υπηρεσίες). Άλλες μεταβιβάσεις εξουσίας σε αντάλλαγμα για ενεργειακούς πόρους είναι δυνατές - πολιτική, οικονομική, στρατιωτική ή τεχνολογική συνεργασία και άλλες

διάφορες μορφές και συνδυασμοί μεταφοράς ισχύος. Σε άλλες περιπτώσεις μια χώρα-καταναλωτής μπορεί να προσπαθήσει να αποκτήσει πόρους χρησιμοποιώντας μορφές εξουσίας με τις οποίες οι προμηθευτές δεν συμφωνούν και οι οποίες θεωρούνται παράνομες: απειλές, εκβιασμός και στρατιωτικές ενέργειες (ήταν εμφανείς λίγο πριν και κατά τη διάρκεια του Β Παγκοσμίου Πολέμου όταν η ναζιστική Γερμανία και η Imperial Japan προσπάθησαν να αποκτήσουν πρόσβαση στις περιοχές παραγωγής πετρελαίου).

Ως αποτέλεσμα της διχοτόμησης των κρατών στο παγκόσμιο ενεργειακό σύστημα είναι φυσικό ότι για τις χώρες-προμηθευτές οι ενεργειακοί πόροι γίνονται μέσα που επιτρέπουν τη μετατροπή της ενέργειας στον ενεργειακό τομέα σε οικονομικό ή οποιοδήποτε άλλο είδος εξουσίας και κερδίζουν ή αυξάνουν την επιρροή τους σε άλλα θέματα του διεθνούς συστήματος και του ίδιου του συστήματος. Η σημασία των ενεργειακών πόρων ως μέσων της εξωτερικής πολιτικής αυξάνεται καθώς συμπληρώνουν την εξειδίκευση που παρουσιάζεται όταν αντικατασταθούν τα στρατιωτικά μέσα εξωτερικής πολιτικής με άλλα μέσα. Σύμφωνα με τον Nye (2011), πολλά κράτη, ιδιαίτερα μεγάλα, θεωρούν ότι είναι πιο δαπανηρό να χρησιμοποιούν στρατιωτικές δυνάμεις για να επιτύχουν τους στόχους τους, σε αντίθεση με παλαιότερα. Λόγω της πολιτιστικής σημασίας των ενεργειακών πόρων, η χρήση ενεργειακών μέσων στην εξωτερική πολιτική μπορεί να έχει τεράστιες επιπτώσεις στα κράτη κατά των οποίων χρησιμοποιούνται.

Η επιδίωξη στόχων εξωτερικής πολιτικής κατά τη χρήση ενεργειακών πόρων μπορεί να ονομαστεί ενεργειακός κρατικός μηχανισμός και θεωρείται ισότιμος με την οικονομική κατάσταση, επομένως οι διατυπωμένες βασικές παραδοχές της οικονομικής κρατικής πολιτικής μπορούν να εφαρμοστούν στην κρατική ενέργεια. Ο Holsti (1976:8) όρισε το οικονομικό statecraft ως *«οργανωμένες ενέργειες που αναλαμβάνουν οι κυβερνήσεις για να αλλάξουν το εξωτερικό περιβάλλον γενικότερα ή τις πολιτικές και τις δράσεις άλλων κρατών ειδικότερα για να επιτύχουν τους στόχους που έχουν τεθεί από τους διαμορφωτές πολιτικής»*. Ο ορισμός του Holsti (1976) μπορεί να μεταφερθεί άμεσα και προσαρμόστηκε για να εξηγήσει την κρατική ενέργεια.

Το δυναμικό της κρατικής ενέργειας, όπως συμβαίνει και με την οικονομική κατάσταση, εξαρτάται άμεσα από τη σχετική ισχύ ενός κράτους μέσα στο σύστημα, το οποίο τονίζεται και από τον Hirschman (1945) ο οποίος προσδιόρισε παράγοντες που επιτρέπουν τη χρήση της οικονομικής ισχύος εναντίον άλλων φορέων της το διεθνές σύστημα. Σύμφωνα με το Mastanduno (2008), το οικονομικό δυναμικό του κράτους θα χρησιμοποιηθεί μόνο από *«ισχυρά κράτη με ισχυρές οικονομίες και πολλά οικονομικά μέσα που θα χρησιμοποιήσουν την οικονομική πολιτική στις εξωτερικές τους πολιτικές πολύ πιο συχνά από ό, τι τα ασθενέστερα κράτη»*. Ο συνδυασμός των προαναφερθέντων παραδοχών με τις υποθέσεις του Gilpin (1981) ότι μόνο τα πλούσια κράτη μπορούν να δρουν ανάλογα με τις προτιμήσεις τους, δηλαδή να επιδιώκουν τον έλεγχο των εδαφών ή να διαμορφώνουν τη συμπεριφορά άλλων κρατών, μπορούν να χρησιμοποιηθούν ευρέως για να εξηγήσουν γιατί τα ενεργειακά κρατικά οχήματα χρησιμοποιούνται κυρίως από τους μεγαλύτερους εξαγωγείς ενεργειακών πόρων. Οι ισχυρισμοί των Keohane & Nye (1977) σχετικά με την *ασύμμετρη αλληλεξάρτηση* εξηγεί γιατί χρησιμοποιούνται τα ενεργειακά όργανα εναντίον ορισμένων χωρών-καταναλωτών εντονότερα και συχνότερα από ό,τι έναντι άλλων χωρών.

Η διχοτόμηση μεταξύ των χωρών-καταναλωτών και των προμηθευτών χωρών δεν είναι τόσο αυστηρή όσο φαίνεται και η προσκόλλησή της υπερβαίνει την αλληλεπίδραση μεταξύ των φορέων του παγκόσμιου ενεργειακού συστήματος χωρίς να αποκαλύπτει την πολυπλοκότητα των σχέσεων μεταξύ προμηθευτών και καταναλωτών που καλύπτει και άλλους τομείς την αλληλεπίδραση μεταξύ των φορέων του διεθνούς συστήματος. Σύμφωνα με το ρεαλιστικό πρότυπο, τα κράτη προσπαθούν πάντα να επεκτείνουν τη δύναμή τους σε σχέση με άλλους παράγοντες του διεθνούς συστήματος. Με βάση αυτή την υπόθεση μπορούμε να πούμε ότι οι προμηθευτές χωρών προσπαθούν επίσης να επεκτείνουν τον έλεγχο των ενεργειακών πόρων και της ενεργειακής υποδομής πέραν των συνόρων τους και με τέτοιο τρόπο ώστε να αυξηθεί η επιρροή τους στα θέματα του διεθνούς συστήματος και του ίδιου του συστήματος. Οι ενεργειακοί πόροι και η ενεργειακή υποδομή αποτελούν επίσης αντικείμενο της εξωτερικής πολιτικής των χωρών-προμηθευτών για την απόκτηση των οποίων μπορούν να χρησιμοποιηθούν ενδεχομένως ενεργειακά μέσα. Λόγω του πλεονεκτήματος ισχύος στον τομέα της ενέργειας, οι χώρες-προμηθευτές ενεργειακών πόρων μπορούν να επεκτείνουν την

επιρροή τους πολύ πιο εύκολα από τις χώρες-καταναλωτές και αυτό οδηγεί σε μεγαλύτερη συσσώρευση της εξουσίας τους.

Η επέκταση του ελέγχου της υποδομής εξαγωγής, παραγωγής και διαμετακόμισης των πόρων μετασχηματίζει το περιφερειακό και παγκόσμιο γεω-ενεργειακό πλαίσιο και αυξάνει τις δυνατότητες σχηματισμού και μετασχηματισμού του γεω-ενεργειακού συστήματος. Η αυξανόμενη συγκέντρωση ισχύος καθιστά ευκολότερη τη χρήση ενεργειακών μέσων στην εξωτερική πολιτική. Ως εκ τούτου, η ισχύς στον τομέα της ενέργειας μπορεί να χωριστεί σε δύο τύπους ισχύος στο διεθνές σύστημα. Ο πρώτος τύπος - ισχύς ως νόμισμα, όταν η ισχύς αυτή μετασχηματίζεται ή ανταλλάσσεται για άλλους τύπους ισχύος. Η δεύτερη - η εξουσία ως πλαίσιο και δομή που κάνουν άλλους παράγοντες του διεθνούς συστήματος να δράσουν σε κάποιο βαθμό σύμφωνα με τις παραμέτρους που καθορίζει το κράτος που κυριαρχεί στο παγκόσμιο ή το περιφερειακό ενεργειακό σύστημα.

2.3 Το γνωστικό αντικείμενο της πολιτικής οικονομίας

Ο όρος «πολιτική οικονομία» αναφέρεται στη μελέτη της αλληλεπίδρασης της πολιτικής και της οικονομίας. Παρόλο που ένας τέτοιος ασαφής ορισμός μπορεί να φαίνεται περιεκτικός, δεν δίνει πραγματική αίσθηση αυτού που μελετάται. Για να αποσαφηνιστεί εννοιολογικά ο όρος της «πολιτικής οικονομίας» θα πρέπει να διευκρινιστεί ο τρόπος με τον οποίον τίθεται ένα ζήτημα πολιτικής οικονομίας καθώς και πως η πολιτική οικονομία διαφέρει από την «ευθεία» οικονομία ή από άλλους τομείς της οικονομίας που ασχολούνται με την πολιτική επιλογή.

Ένας δημοφιλής ορισμός της οικονομίας είναι αυτός του Lionel Robbins (1932:16) «*Η οικονομία είναι η επιστήμη που μελετά την ανθρώπινη συμπεριφορά ως σχέση μεταξύ των σκοπών και των σπάνιων μέσων που έχουν εναλλακτικές χρήσεις*». Αν η οικονομία είναι η μελέτη της βέλτιστης χρήσης των σπάνιων πόρων, η πολιτική οικονομία αρχίζει με τον πολιτικό χαρακτήρα της λήψης αποφάσεων και ασχολείται με το πώς η πολιτική θα

επηρεάσει τις οικονομικές επιλογές σε μια κοινωνία. Η κοινωνία πρέπει να οριστεί ευρέως ώστε να περιλαμβάνει όχι μόνο χώρες, αλλά και επιχειρήσεις, κοινωνικές ομάδες ή άλλους οργανισμούς. Στην πολιτική βιβλιογραφία, η έννοια της πολιτικής ορίζεται ως η μελέτη της εξουσίας της άσκησης εξουσίας. Η εξουσία, με τη σειρά της, σημαίνει την ικανότητα ενός ατόμου (ή μιας ομάδας) να επιτύχει αποτελέσματα που αντικατοπτρίζουν τους στόχους τους (Weber, 1947). Παρομοίως, η εξουσία υπάρχει όταν κάποιος, αρκετοί ή πολλοί άνθρωποι επιτρέπουν ρητά ή σιωπηρά σε κάποιον άλλον να λάβει αποφάσεις γι' αυτούς σε κάποια κατηγορία πράξεων (Lindblom, 1977).

2.4 Η Διεθνής Πολιτική Οικονομία της Ενέργειας

Μόνο ένας μικρός αριθμός ερευνητών έχει επεκτείνει τις μελέτες που σχετίζονται με τη Διεθνή Πολιτική Οικονομία σε θέματα ενέργειας και διακυβέρνησης (Keohane, 1984, Strange, 1988). Τόσο η Susan Strange, στο βιβλίο της για τη δομική εξουσία, όσο και ο Simon Bromley, στο βιβλίο του για την αμερικανική ηγεμονία και το παγκόσμιο πετρέλαιο, τονίζουν την ανάγκη να ξεπεράσουμε τον τεχνητό διαχωρισμό των ζητημάτων της πολιτικής οικονομίας από εκείνα της γεωπολιτικής (Bromley, 1991). Η ενέργεια, αν και είναι απαραίτητη για τη σύγχρονη ζωή και έχει δυνητικά πολιτική και οικονομική επιρροή, είναι πολύπλοκη και υποερευνημένη ως έννοια. Ωστόσο, δεν έχουν γίνει πολλά για να απαντηθεί η έκκληση για μεγαλύτερη θεωρητική ανάλυση της ενέργειας, η οποία εξετάζει συγκεκριμένα τόσο πολιτικά όσο και οικονομικά ζητήματα.

Υπάρχει μια παράδοση της έρευνας στη Διεθνή Πολιτική Οικονομία (ΔΠΟ) σε ορισμένους υποτομείς πολιτικής. Μια σύντομη ματιά στα σύγχρονα εγχειρίδια της ΔΠΟ, για παράδειγμα, αποκαλύπτει ότι το περιβάλλον θεωρείται βασικό θέμα. Ωστόσο, η ενέργεια, που αποτελεί κεντρικό στοιχείο της πολιτικής του περιβάλλοντος και της κλιματικής αλλαγής, δεν είναι. Τα παλαιότερα εγχειρίδια της ΔΠΟ περιλάμβαναν ρητά τα θέματα ενέργειας, αλλά σε περιορισμένο πλαίσιο πετρελαϊκών κρίσεων, καρτέλ πετρελαίου και συναφών ζητημάτων σύγκρουσης και εξουσίας (Gill & Law, 1988, Spero & Hart, 1997, Stubbs & Underhill, 1994, Oatley 2006). Η σύγχρονη έρευνα τείνει επίσης

να αγνοεί τον αλληλένδετο χαρακτήρα των πεδίων πολιτικής και παρουσιάζει μια έντονη τάση συλλογιστικής μέσα στα όρια του επιστημονικού πεδίου. Η συζήτηση των περιβαλλοντικών ζητημάτων ή της οικονομικής ανάπτυξης παραμένει ως εκ τούτου κάπως αποσυνδεδεμένη από πιο πρακτικά, πολιτικά προσανατολισμένα και στην πραγματικότητα κρίσιμα ζητήματα ενέργειας (Balaam & Veseth 2008, Baylis et al., 2011, Giddens 2009, Newell & Patterson, 2010, O'Brien & Williams 2010, Ravenhill 2011).

Η σύγχρονη ανάλυση της ενέργειας και ενεργειακής διακυβέρνησης σπάνια ξεφεύγει από τις παραδοσιακές ρεαλιστικές / γεωπολιτικές ή φιλελεύθερες / νεοφιλελεύθερες προσεγγίσεις (Finon & Locatelli 2008, Goldthau & Witte 2010, Lesage et al. 2009, Korin 2009). Πράγματι, μια πρόσφατη ανασκόπηση της ευρωπαϊκής βιβλιογραφίας για τη διακυβέρνηση της ενέργειας έδειξε ότι η συζήτηση «αγορές έναντι γεωπολιτικής» εξακολουθούσε να είναι «εξέλιξη της τέχνης» (Youngs, 2009). Οι επιστημονικές συζητήσεις σε αυτόν τον τομέα τείνουν να επικεντρώνονται στην πρόσβαση σε πόρους, ενώ αγνοούν τις οικονομικές πτυχές της ενεργειακής ασφάλειας, όπως η ασφάλεια της ζήτησης. Αποδίδουν κεντρική θέση στα κράτη ως μονάδες ανάλυσης, αγνοώντας τον συνεχώς αυξανόμενο ρόλο των διακρατικών φορέων, όπως οι εθνικές εταιρίες ενέργειας, καθώς και των παγκόσμιων εξωτερικών συνεπειών και διαρροών. Επιπλέον, τείνουν να περιθωριοποιούν το ρόλο της διεθνούς συνεργασίας στην ενέργεια και τις εξελίξεις στο διεθνές δίκαιο και τις συνθήκες, παρόλο που αυτές παραμένουν σημαντικές βάσεις της διακρατικής οικονομικής αλληλεξάρτησης.

Αυτό είναι σαφώς εμφανές στις γεωπολιτικές συζητήσεις. Αυτές έχουν επικεντρωθεί στις προκλήσεις της πολιτικής ασφάλειας για τις Ηνωμένες Πολιτείες ως παγκόσμιο ηγεμόνα (Deutch et al., 2006, Kalicki & Goldwyn 2006) για την Κίνα στην Αφρική, υποδηλώνοντας ότι ο κόσμος είναι κλειδωμένος σε μια μάχη για τους πόρους (Bannon & Collier 2003, Cheru και Obi 2010, Lieberthal and Herberg 2006, Taylor 2006, Zweig and Jianhai 2005), για το «ενεργειακό όπλο» της Ρωσίας, υποθέτοντας ότι η ενέργεια αποτελεί μέσο κρατικής εξουσίας και εξωτερικής πολιτικής (Klare, 2008, Orban, 2008, Smith, 2006, Stulberg, 2008), ή σε νέους «Μεγάλους Αγώνες» σε υπάρχουσες ή αναδυόμενες περιοχές παραγωγής ενέργειας στην περιοχή του Κόλπου, της Κασπίας ή

της Αρκτικής, αγκυροβόληση αναλύσεων σε κλασικές ρεαλιστικές υποθέσεις (Baghat 2003, Barnes και Jaffe 2006, Borgerson 2008, Klare 2008). Οι περιβαλλοντικές ανησυχίες τείνουν να ενσωματώνονται σε αυτό το πλαίσιο ασφάλειας ως δευτερεύον παράγοντα (Shaffer, 2009). Οι νεοφιλελεύθερες προσεγγίσεις, με τη σειρά τους, τείνουν να κάνουν υποθέσεις σχετικά με το πώς θα πρέπει να διέπεται η ενέργεια χωρίς να καταστεί αναγκαστικά αυτή η κανονιστική στάση σαφής, καθώς και ότι οι δομές διακυβέρνησης με γνώμονα την αγορά είναι ένα τετελεσμένο γεγονός (Egenhofer & Legge 2001, Maugeri 2006). Οι εναλλακτικές μέθοδοι διακυβέρνησης αγνοούνται ή κρίνονται ως απλά λανθασμένες ή «παλιές» (Erixon, 2009, Hayes & Victor, 2006). Η πιθανότητα απελευθέρωσης του ενεργειακού τομέα να διαταράξει την ασφάλεια του εφοδιασμού αγνοείται εντελώς. Επιπλέον, δεδομένης της περιορισμένης νεοφιλελεύθερης εκτίμησης των δυνατοτήτων αδυναμίας της αγοράς, οι προσεγγίσεις αυτές τείνουν να υποθέτουν ότι τα περιβαλλοντικά προβλήματα μπορούν να επιλυθούν πλήρως μέσω μηχανισμού της αγοράς (Stilwell, 2006). «Η ενεργειακή ασφάλεια» εξισώνεται αντίθετα με τις «ελεύθερες αγορές», και θεωρείται θετική οικονομική αλληλεξάρτηση, ενώ οι «πολιτικές παρεμβάσεις» και ο «κρατισμός» επικρίνονται χωρίς σαφή τεκμηρίωση (Correlje και van der Linde 2006? Goldthau και Witte 2009? Yergin 2007). Οι νεοφιλελεύθερες προσεγγίσεις επομένως τείνουν να αρνούνται τις δυνατότητες πολιτικής αλλαγής στις ενεργειακές σχέσεις.

Οι πολιτικοί παράγοντες που επηρεάζουν τις διακρατικές οικονομικές σχέσεις και τις εγχώριες και διεθνείς επιλογές ενεργειακής πολιτικής είναι σαφώς ανεπαρκώς αναγνωρισμένοι από τις νεοφιλελεύθερες αναλύσεις. Η γεωπολιτική προσέγγιση, εν τω μεταξύ, πλαισιώνει τα ενεργειακά ζητήματα όσον αφορά τους αγώνες μηδενικού ύψους μεταξύ των κρατικών φορέων και περιθωριοποιεί άλλα πιθανά σενάρια. Συνοπτικά, οι γεωπολιτικές και νεοφιλελεύθερες προσεγγίσεις που χαρακτηρίζουν την επιστημονική βιβλιογραφία διακυβέρνησης της ενέργειας τείνουν να βασίζονται σε απλοϊκές διακρίσεις μεταξύ πολιτικής και οικονομίας, θεωρώντας τις ως ξεχωριστές περιοχές ανάλυσης. Αποτυγχάνουν να διερευνήσουν επαρκώς τις πιθανές διασυνδέσεις που είναι ουσιαστικά κρίσιμες για την κατανόηση της δυναμικής της διακυβέρνησης της ενέργειας.

Στην περίπτωση της ενέργειας, η λογική των αγορών ενέργειας είναι βαθιά αλληλένδετη με την «πολιτική», είτε με τη μορφή της τυπικής έκφρασης της, του διεθνούς δικαίου ή οργανισμών ή υπό τη μορφή άτυπων κανόνων, όπως η ανησυχία για την κλιματική αλλαγή και οι βέλτιστες πρακτικές, τις δραστηριότητες κρατικών και άλλων μη κερδοσκοπικών παραγόντων.

2.4.1 Μακροοικονομικό πλαίσιο

2.4.1.1 Θεωρία της Κατάρας των Πόρων

Η κατάρα των πόρων, επίσης γνωστή ως το παράδοξο της αφθονίας, αναφέρεται στο παράδοξο ότι χώρες με άφθονους φυσικούς πόρους (όπως τα ορυκτά καύσιμα και ορισμένα ορυκτά) τείνουν να έχουν λιγότερη οικονομική ανάπτυξη, λιγότερη δημοκρατία και χειρότερα αναπτυξιακά αποτελέσματα από ό,τι αυτές με λιγότερους φυσικούς πόρους. Υπάρχουν πολλές θεωρίες και πολλές ακαδημαϊκές συζητήσεις σχετικά με τους λόγους και τις εξαιρέσεις από αυτά τα αρνητικά αποτελέσματα. Οι περισσότεροι ειδικοί πιστεύουν ότι η κατάρα των πόρων δεν είναι καθολική ή αναπόφευκτη, αλλά επηρεάζει ορισμένους τύπους χωρών ή περιφερειών υπό ορισμένες προϋποθέσεις. (Venables, 2016)

Η ιδέα ότι οι πόροι μπορεί να είναι περισσότερο οικονομική κατάρα παρά ευλογία άρχισαν να εμφανίζονται στις συζητήσεις της δεκαετίας του 1950 και του 1960 σχετικά με τα οικονομικά προβλήματα των χωρών χαμηλού και μεσαίου εισοδήματος. Ο όρος «κατάρα των πόρων» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Richard Auty το 1993 για να περιγράψει πώς οι χώρες πλούσιες σε ορυκτές πηγές δεν μπόρεσαν να χρησιμοποιήσουν αυτόν τον πλούτο για να ωθήσουν τις οικονομίες τους και πώς, αντίθετα με το αναμενόμενο, οι χώρες αυτές είχαν χαμηλότερη οικονομική ανάπτυξη από χώρες χωρίς αφθονία φυσικών πόρων. Μια μελέτη από τους Jeffrey Sachs και Andrew Warner βρήκε μια ισχυρή συσχέτιση μεταξύ της αφθονίας των φυσικών πόρων και της κακής οικονομικής ανάπτυξης. Εκατοντάδες μελέτες έχουν πλέον αξιολογήσει τις

επιπτώσεις του πλούτου των πόρων σε ένα ευρύ φάσμα οικονομικών αποτελεσμάτων και έχουν προσφέρει πολλές εξηγήσεις για το πώς, γιατί και πότε είναι πιθανό να συμβεί η κατάρα των πόρων (Frankel, 2012).

Η έρευνα για την κατάρα των πόρων μετατοπίζεται όλο και περισσότερο προς την κατεύθυνση της εξήγησης των λόγων για τους οποίους επιτυγχάνουν ορισμένες χώρες πλούσιες σε πόρους και για ποιο λόγο οι άλλες όχι, σε αντίθεση με τη διερεύνηση των μέσων οικονομικών επιπτώσεων των πόρων. Οι έρευνες υποδεικνύουν ότι ο τρόπος με τον οποίο δαπανώνται τα έσοδα των πόρων, το σύστημα διακυβέρνησης, η θεσμική ποιότητα, ο τύπος των πόρων και η πρόωρη και η καθυστερημένη εκβιομηχάνιση έχουν χρησιμοποιηθεί για να εξηγήσουν τις επιτυχίες και τις αποτυχίες (Torvik, 2009).

2.4.1.2 Θεωρία του κράτους- εισοδηματία

Η Θεωρία του κράτους εισοδηματία (Rentier State Theory), που υποστηρίχθηκε ως μία από τις σημαντικότερες θεωρητικές συνεισφορές των σπουδών της Μέσης Ανατολής στο επιστημονικό πεδίο της πολιτικής επιστήμης, βασίστηκε σε μια σειρά μελετών που εμφανίστηκαν κυρίως στη δεκαετία του 1980 μετά την πετρελαϊκή έκρηξη της προηγούμενης δεκαετίας (Benli Altunışık, 2014).

Ωστόσο, η ιδέα του κράτους εισοδηματία προτάθηκε για πρώτη φορά από τον Ιρανό μελετητή Hossein Mahdavy σε άρθρο του 1970 και αναπτύχθηκε περαιτέρω από τους οικονομολόγους Hazem Beblawi και Giacomo Luciani σε επιλεγμένο τόμο που δημοσιεύθηκε το 1987. Η βιβλιογραφία προέρχεται από την παρατήρηση ότι τα κράτη παραγωγής πετρελαίου δεν συγκέντρωναν έσοδα μέσω της φορολογίας του τοπικού πληθυσμού, αντ' αυτού εξαρτώνται από τα εξωτερικά παραγόμενα ενοίκια. Ο πρώτος στόχος της έρευνας ήταν να κατανοήσει το γρίφο της συνεχιζόμενης υπανάπτυξης μεταξύ των χωρών που εξάγουν πετρέλαιο παρά τη σημαντική αυτή ροή εσόδων. Τα κράτη –εισοδηματίες της ανατολής ορίστηκαν μέσω τριών βασικών χαρακτηριστικών (Herb, 2005):

- Πρώτον, τα έσοδα από το πετρέλαιο καταβάλλονται στις κυβερνήσεις υπό μορφή ενοικίου. Αυτό σημαίνει ότι η σχέση μεταξύ τιμής παραγωγής και τιμής αγοράς είναι πολύ αδύναμη λόγω του γεγονότος ότι το πετρέλαιο είναι ένα «στρατηγικό εμπόρευμα».
- Δεύτερον, τα έσοδα από το πετρέλαιο παράγονται εξωτερικά μέσω του μάρκετινγκ στην παγκόσμια οικονομία.
- Τρίτον, τα έσοδα από το πετρέλαιο εισπράττονται απευθείας από το κράτος.

Το επίπεδο της κατάστασης εισοδηματία μετρήθηκε μέσω του ποσοστού των συνολικών δημόσιων εσόδων που συνίστανται στη μίσθωση πετρελαίου. Για παράδειγμα, ο Luciani υποστήριξε ότι τα κράτη που βασίζονται στο πετρέλαιο για τουλάχιστον το 40% των οικονομικών τους εσόδων πρέπει να ταξινομηθούν ως κράτη εισοδηματίες. Με βάση αυτόν τον ορισμό, ο Michael Herb προσδιόρισε τις ακόλουθες χώρες στη Μέση Ανατολή ως κράτη-εισοδηματίες για την περίοδο μεταξύ 1972 και 1999: Κουβέιτ (88%), Κατάρ (87%), ΗΑΕ (84%), Ομάν (81%), Σαουδική Αραβία (80%), Μπαχρέιν (59%), Λιβύη (58%), Ιράκ (n / a); Ιράν (55%), Αλγερία (53%); Υεμένη (46%) (Herb, 2005).

Αρκετά επιχειρήματα σχετικά με τον αντίκτυπο του πετρελαϊκού φαινομένου έχουν διατυπωθεί στη βιβλιογραφία σχετικά με τα κράτη-εισοδηματίες (Benli Altunışık, 2014):

Οικονομικές επιπτώσεις- Αρχικά, ξεκινώντας με το επιβλητικό άρθρο του Mahdavy, η επίδραση της ξαφνικής εισροής εξωτερικών εσόδων μέσω των ενοικίων στην οικονομία αποτέλεσε το επίκεντρο του λόγου. Αυτό συνέβη κυρίως στην περίπτωση της Ολλανδικής Νόσου, όπου η ξαφνική εισροή εσόδων θεωρείται ότι προκαλεί στρέβλωση της οικονομίας και μονομερή ανάπτυξη του τομέα του πετρελαίου εις βάρος της τοπικής οικονομίας. Η πετρελαϊκή βιομηχανία δεν ενσωματώνει πολλές τοπικές εισροές και η τοπική οικονομία με τη σειρά της δεν χρησιμοποιεί πολύ το προϊόν. Ως εκ τούτου, στις οικονομίες των κρατών-εισοδηματιών η υπόλοιπη οικονομία δεν είναι τόσο ανεπτυγμένη. Το πιο σημαντικό, όπως αποδεικνύεται από τη βιβλιογραφία για την Ολλανδική Νόσο, είναι ότι η ύπαρξη ενός αναπτυσσόμενου τομέα στρεβλώνει την ανάπτυξη στους τομείς της γεωργίας και της βιομηχανίας. Σε μια παράλληλη εξέλιξη, με

αυτούς τους τομείς να υστερούν, δημιουργείται επίσης ένας τεχνητά μεγάλος τομέας υπηρεσιών.

Πολιτικός αντίκτυπος: σχέσεις κράτους και κοινωνίας - Μια δεύτερη δέσμη επιχειρημάτων αφορά συγκεκριμένα τη φύση του κράτους – αποδέκτη και τις σχέσεις του με την κοινωνία. Δεδομένου ότι τα έσοδα από το πετρέλαιο - τα οποία αποτελούν την κύρια πηγή εσόδων μιας χώρας - καταβάλλονται απευθείας στο κράτος, υποστηρίζεται ότι ο βαθμός συγκέντρωσης είναι υψηλός στις χώρες παραγωγής πετρελαίου και ότι το κράτος διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στην οικονομία. Το κράτος γίνεται ο κύριος διαμεσολαβητής μεταξύ του πετρελαϊκού τομέα και της υπόλοιπης πετρελαϊκής οικονομίας. Ωστόσο, ο ρόλος του περιορίζεται σε μεγάλο βαθμό στη διανομή των κερδών από μισθώματα μεταξύ του πληθυσμού. Το κράτος αποδέκτης δεν παρέχει μόνο δημόσια αγαθά και υπηρεσίες, αλλά είναι γενικά και ο μεγαλύτερος εργοδότης. Ως εκ τούτου, τα κράτη αυτά αναφέρονται επίσης ως "καταναμητικά κράτη" ή "κράτη κατανομής".

Ωστόσο, παρόλο που τα κράτη-εισοδηματίες είναι πανταχού παρόντα στη ζωή των πολιτών τους, δεν διαθέτουν καλά αναπτυγμένους διοικητικούς μηχανισμούς. Αυτό οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι τα κράτη-εισοδηματίες δεν φορολογούν ή φορολογούν ελάχιστα. Έτσι, σε αντίθεση με τα περισσότερα άλλα κράτη που καλλιέργησαν την φορολογική τους ικανότητα νωρίς στη διαδικασία σχηματισμού του κράτους, τα κράτη που εξαρτώνται από τα εξωτερικά έσοδα δεν έχουν φορολογικούς μηχανισμούς και δευτερεύουσες νομικές, φορολογικές υπηρεσίες, απαιτούν κάποιο βαθμό θεσμικής ανάπτυξης. Παρόλα αυτά, τα δίκτυα συγγένειας και κηδεμονίας είναι συχνά σχεδόν εξίσου αποτελεσματικά και πολιτικά προτιμητέα. Ως εκ τούτου, τα κράτη-εισοδηματίες τείνουν να είναι θεσμικά αδύναμα και να μην διαθέτουν κρατική ικανότητα. Αντ' αυτού, βασίζονται σε πελατειακά δίκτυα για τη διανομή των ενοικίων πετρελαίου (Benli Altunışık, 2014).

2.5 Προσεγγίσεις ερμηνείας της ΔΠΟ της ενέργειας

2.5.1 Ρεαλιστική θεωρητική προσέγγιση

Ο όρος «ρεαλισμός» χρησιμοποιείται για να περιγράψει μια πιο ευρεία θεωρητική προσέγγιση στην κατανόηση της ΔΠΟ, τη ρεαλιστική προσέγγιση. Άλλοι χρησιμοποιούν τον μερκαντιλισμό και τον οικονομικό εθνικισμό. Ωστόσο, οι όροι αυτοί μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να περιγράψουν την ιστορική εξέλιξη μέσα από τη ρεαλιστική προοπτική.

Παρά την ποικιλία των απόψεων που ενυπάρχουν στον ρεαλισμό, υπάρχουν ορισμένες βασικές αξίες που διακρίνουν αυτή τη προσέγγιση από τις άλλες. Οι τέσσερις πιο κεντρικές από αυτές είναι οι εξής (Hume, 2009):

- Ο σημαντικότερος παράγοντας στο διεθνές σύστημα είναι το κράτος.
- Η ανθρώπινη φύση θεωρείται ως εγγενώς εγωιστική και κακή.
- Οι διεθνείς οικονομικές σχέσεις μεταξύ των κρατών είναι ανταγωνιστικές.
- Υπάρχει μια άμεση σχέση μεταξύ της επιδίωξης της πολιτικής εξουσίας και του οικονομικού πλούτου.

Με πολύ απλούς όρους, ο ρεαλισμός υποστηρίζει την υπεροχή της πολιτικής έναντι της οικονομίας. Είναι ένα δόγμα για την οικοδόμηση του κράτους και προτείνει ότι η αγορά πρέπει να εξαρτάται από τα κρατικά συμφέροντα. Η οργάνωση της εθνικής οικονομίας και οι εξωτερικές της σχέσεις θα πρέπει, πάντοτε, να παραμένουν συνεπείς με τις ανησυχίες για την εθνική ασφάλεια. Τα εθνικά οικονομικά συμφέροντα, ειδικά αυτά που σχετίζονται άμεσα με την ασφάλεια και την επιβίωση του κράτους (για παράδειγμα, της αμυντικής βιομηχανίας και των ενεργειακών πόρων), θα πρέπει να διατηρηθούν για να αποφευχθεί η εξάρτηση από άλλα κράτη. Αυτό μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την αποθάρρυνση της ιδιοκτησίας ξένων επιχειρήσεων και την υιοθέτηση προστατευτικών μέτρων στην εμπορική πολιτική (Crane & Amawi, 1997).

Το σημείο εκκίνησης για την ρεαλιστική προσέγγιση είναι ότι το διεθνές σύστημα είναι άναρχο. Αυτό σημαίνει ότι, ελλείψει μιας παγκόσμιας κυβέρνησης, τα κράτη είναι η υψηλότερη μορφή πολιτικής εξουσίας και οι κύριοι παράγοντες διεθνών σχέσεων. Είναι

φυσικό τα κράτη να επιδιώκουν την εξουσία σε ένα τέτοιο σύστημα και έχουν ως στόχο να διαμορφώσουν την οικονομία σε αυτό το συμφεροντολογικό σκοπό. Η επίπτωση εδώ είναι ότι οι εγχώριες και διεθνείς σφαίρες της οικονομίας θεωρούνται διακριτές και ξεχωριστές. Αυτό που είναι ζωτικής σημασίας για τους ρεαλιστές είναι η σχετική θέση ενός κράτους σε σχέση με άλλα κράτη και για το λόγο αυτό η άποψή τους για τον κόσμο συχνά περιγράφεται ως παιχνίδι μηδενικού αθροίσματος. Με άλλα λόγια, το κέρδος ενός κράτους θεωρείται απώλεια άλλου κράτους. Η ρεαλιστική σκέψη ασχολείται κυρίως με το πώς οι αλλαγές στην κατανομή της εξουσίας στο διεθνές κρατικό σύστημα επηρεάζουν τη λειτουργία της διεθνούς οικονομίας. Υποστηρίζουν ότι οι σχετικοί πόροι ενέργειας μεταξύ των κρατών που είναι ο τελικός διαιτητής στο αποτέλεσμα των διεθνών οικονομικών σχέσεων (Hume, 2009).

2.5.2 Φιλελεύθερη θεωρητική προσέγγιση

Οι ρίζες του φιλελευθερισμού μπορούν να ανιχνευθούν στον δέκατο όγδοο και τον δέκατο ένατο αιώνα. Οι ιδέες του έχουν ενσωματωθεί στις ορθόδοξες οικονομίες και είναι η πιο ισχυρή προσέγγιση στον κόσμο σήμερα, καθώς τα περισσότερα σημαντικά κράτη και οι διεθνείς οικονομικοί οργανισμοί λειτουργούν ευρέως κατά μήκος των φιλελεύθερων γραμμών. Τα κεντρικά επιχειρήματα της φιλελεύθερης προσέγγισης είναι (Crane & Amawi, 1997):

- Είναι ωφέλιμο μακροπρόθεσμα οι αγορές να επιτρέπεται να λειτουργούν ελεύθερα.
- Τα κράτη θα πρέπει να μπορούν να κάνουν εμπόριο ανοιχτά το ένα με το άλλο.
- Ο ρόλος του κράτους στις οικονομικές υποθέσεις πρέπει να περιοριστεί στο ελάχιστο.

Ο φιλελευθερισμός υποθέτει ότι, τουλάχιστον ιδανικά, η πολιτική και η οικονομία υπάρχουν σε ξεχωριστές σφαίρες. Οι αγορές πρέπει να είναι απαλλαγμένες από πολιτικές παρεμβάσεις για λόγους αποτελεσματικότητας και ανάπτυξης. Ο φιλελευθερισμός υποθέτει τον ορθολογισμό της οικονομικής συμπεριφοράς. Υποστηρίζει ότι τα

ανθρώπινα όντα είναι σε θέση να μεγιστοποιήσουν τη δική τους χρησιμότητα, με άλλα λόγια, διαθέτουν την ικανότητα να αξιολογούν το δυνητικό κόστος και οφέλη οποιασδήποτε ατομικής απόφασης ή δράσης. Υπάρχουν σαφείς σχέσεις με την φιλελεύθερη πολιτική θεωρία, η οποία είναι αφοσιωμένη στην ατομική ισότητα και ελευθερία (Hume, 2009).

Η αρμονία των συμφερόντων, την οποία υποστηρίζουν οι φιλελεύθεροι, υπάρχει μεταξύ των κρατών. Σε αντίθεση με την ρεαλιστική θέση, το εμπόριο μεταξύ των κρατών θεωρείται ως μια αμοιβαία επωφελής άσκηση και αυτό συχνά περιγράφεται ως ένα παιχνίδι θετικού αθροίσματος. Οι διεθνείς οικονομικές σχέσεις μεταξύ των κρατών κρίνονται επίσης από τους φιλελεύθερους ως μια σημαντική πηγή ειρηνικών σχέσεων μεταξύ των εθνών. Με την επέκταση της αλληλεξάρτησης των εθνικών οικονομιών μέσω των ελευθέρων εμπορικών σχέσεων, οι περισσότερες συνεταιριστικές και λιγότερο εχθρικές σχέσεις καθίστανται πιο πιθανές. Όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός οικονομικής αλληλεξάρτησης που υπάρχει, τόσο λιγότερο πιθανό είναι τα κράτη να εισέλθουν σε στρατιωτικές συγκρούσεις (Hume, 2009).

Ο βαθμός στον οποίο το κράτος πρέπει να συμμετέχει στην οικονομία είναι μία από τις βασικές συζητήσεις μεταξύ διαφόρων φιλελεύθερων στοχαστών και υπάρχουν διαφορές απόψεων. Σε γενικές γραμμές, μπορούμε να πούμε ότι από μια φιλελεύθερη προοπτική το κράτος πρέπει να ασχολείται μόνο με την παροχή του νομικού πλαισίου και της υποδομής που είναι απαραίτητο για την ομαλή λειτουργία της αγοράς. Οι κυβερνήσεις πρέπει να παρεμβαίνουν μόνο όταν υπάρχουν ατέλειες στον μηχανισμό της αγοράς ή για να παρέχουν δημόσια αγαθά. Αυτές οι ατέλειες θα μπορούσαν να είναι το αποτέλεσμα αρνητικών εξωτερικών επιδράσεων, με τις οποίες εννοούμε τα αποτελέσματα της παραγωγικής διαδικασίας που δεν περιλαμβάνονται στο κόστος. Για παράδειγμα, μπορεί να υπάρχουν κοινωνικές δαπάνες για την κοινωνία που προκύπτουν από τη ρύπανση που παράγεται από μια επιχείρηση, για την οποία το κράτος πρέπει να λογοδοτεί. Η αγορά θα μπορούσε επίσης να «αποτύχει» εάν υπάρχει ένας περιορισμένος αριθμός παραγωγών (ολιγοπώλιο) ή ακόμη και ένας μόνο παραγωγός (μονοπώλιο), όπου δεν υφίστανται οι πιέσεις του ανταγωνισμού. Τα δημόσια αγαθά είναι συγκεκριμένα αγαθά και υπηρεσίες που δεν μπορούν να παρασχεθούν από μια ελεύθερη αγορά. Σε εθνικό επίπεδο, η εθνική

άμυνα ή ο φωτισμός του δρόμου αποτελούν καλά παραδείγματα. Η κατανάλωση αυτών των αγαθών δεν μπορούσε να περιοριστεί σε μια ελεύθερη αγορά σε εκείνους που είχαν πληρώσει γι' αυτές. Ως εκ τούτου, πρέπει να χρηματοδοτηθούν από το κράτος μέσω της εισπραξης των φόρων. Σε διεθνές επίπεδο, τα δημόσια αγαθά, όπως η ανοιχτή διεθνής οικονομία και το σταθερό νομισματικό καθεστώς, είναι πιο προβληματικά, καθώς δεν υπάρχει «παγκόσμιο κράτος» για τη συλλογή των φόρων για την παροχή τους (Crane & Amawi, 1997).

2.5.3 Ιστορικός δομισμός (μαρξισμός)

Αυτή η προσέγγιση είναι εξαιρετικά ευρεία. Ο όρος ιστορικός δομισμός χρησιμοποιείται εδώ για να περιγράψει ένα συγκεκριμένο τρόπο σκέψης μέσα στην ευρύτερη μαρξιστική παράδοση. Παρά τις διαφορετικές μορφές της μαρξιστικής σκέψης, είναι δυνατόν να εντοπιστούν κοινά στοιχεία (Hume, 2009):

- Η ιστορική αλλαγή είναι τελικά μια αντανάκλαση της οικονομικής ανάπτυξης της κοινωνίας.
- Ο καπιταλισμός είναι η κύρια κινητήρια δύναμη των παγκόσμιων οικονομικών σχέσεων.
- Σε μια καπιταλιστική κοινωνία υπάρχει ταξική σύγκρουση μεταξύ της αστικής τάξης και του προλεταριάτου.

Η γενική άποψη των μαρξιστικών προσεγγίσεων είναι ότι πρέπει να αναλύσουμε τον κοινωνικό κόσμο στο σύνολό του. Στον Τόμο 1 του Κεφαλαίου, ο Karl Marx αποφάσισε να ξεκινήσει με τη μελέτη της απλούστερης μορφής κοινωνικών σχέσεων, από την οποία θα μπορούσε να στηριχτεί στη συνέχεια. Η κοινωνική αλλαγή εξηγείται από μεταβολές σε αυτό που ο Μαρξ ονομάζει «μέσα παραγωγής». Αυτά είναι τα διάφορα στοιχεία που είναι απαραίτητα για τη διαδικασία παραγωγής. Αυτά περιλαμβάνουν τη γνώση, το εργατικό δυναμικό, τα εργαλεία και την τεχνολογία. Καθώς αυτά αλλάζουν, οι «σχέσεις παραγωγής» αλλάζουν. Αυτές είναι οι θεσμικές σχέσεις (για παράδειγμα, η μισθωτή εργασία) που είναι επίσης απαραίτητες για την παραγωγή. Μαζί αυτά τα δύο στοιχεία

δημιουργούν την οικονομική βάση της κοινωνίας. Οι μαρξιστικές προσεγγίσεις τείνουν να υποστηρίζουν ότι οι μεταβολές σε αυτή την οικονομική βάση αντικατοπτρίζονται στη συνέχεια στην υπερκατασκευή (τα νομικά, πολιτικά και πολιτιστικά ιδρύματα). Αυτή η προσέγγιση είναι γνωστή ως ιστορικός δομισμός (Marx, 2008).

Ο Μαρξ δεν ήταν ένας αμερόληπτος σχολιαστής, αλλά ελπίζει ότι με την αύξηση της κατανόησης του καπιταλισμού θα ήταν ευκολότερο τελικά να ανατραπεί το σύστημα. Στην ανάλυση του καπιταλισμού ο Μαρξ βασίστηκε σε μια λογική που τελικά θα οδηγούσε σε αντιφάσεις και κρίσεις που θα οδηγούσαν αναπόφευκτα στην κατάρρευση. Οι πιο σύγχρονοι μαρξιστές είναι γενικά λιγότερο πρόθυμοι να τονίσουν ότι ο καπιταλισμός σπέρνει τους σπόρους της δικής του καταστροφής. Ο Μαρξ πέρασε το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου του αναλύοντας λεπτομερώς τη φύση του καπιταλισμού. Σε αντίθεση με τη φιλελεύθερη προσέγγιση που δίνει έμφαση στην αρμονία των συμφερόντων που υπάρχουν ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες, ο μαρξισμός υπογραμμίζει τον κεντρικό ρόλο που παίζει η ταξική σύγκρουση στην καπιταλιστική κοινωνία. Η κύρια σύγκρουση είναι μεταξύ της αστικής τάξης (οι ιδιοκτήτες του κεφαλαίου) και του προλεταριάτου (των εργατών). Ο καπιταλισμός βασίζεται στις δύο βασικές αρχές της επιδίωξης του κέρδους και της προστασίας της ιδιωτικής ιδιοκτησίας. Αυτές οι αρχές επιτρέπουν στην μπουρζουαζία να εκμεταλλεύεται το προλεταριάτο με την καταβολή ενός μισθού μικρότερου από την αγοραία αξία των αγαθών και υπηρεσιών που παράγει (Hume, 2009).

2.6 Τεκμηρίωση της επιλεγόμενης θεωρητικής προσέγγισης για το Ισραήλ

Όπως έχει επισημάνει η Susan Strange (1980), ο οικονομικός τομέας της ενέργειας δεν μπορεί να αναλυθεί με καθαρά ποσοτικούς όρους. Για το λόγο αυτό, η Strange στιγματίζει τους υφιστάμενους θεωρητικούς φραγμούς που υπάρχουν μεταξύ τριών μεγάλων κοινωνικών επιστημών, δηλαδή των οικονομικών, της πολιτικής επιστήμης και των διεθνών σχέσεων, και τονίζει την ανάγκη να αναλυθεί η ενεργειακή ασφάλεια τόσο από οικονομική όσο και από πολιτική άποψη. Η προσέγγισή της αντιπροσωπεύει μια

συγκεκριμένη άποψη μιας διαρθρωτικής προσέγγισης της διεθνούς πολιτικής οικονομίας: οι δομές διαμορφώνουν την παγκόσμια πολιτική και οικονομική συμπεριφορά για τα κράτη, τις επιχειρήσεις και άλλους κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες. Υποστηρίζει ότι τέσσερις βασικές δομές, δηλαδή η ασφάλεια, η χρηματοδότηση, η παραγωγή και η γνώση, αποτελούν πηγή διαρθρωτικής δύναμης των διεθνών παραγόντων. Η ενέργεια, με τη σειρά της, διαδραματίζει ζωτικό ρόλο στην παραγωγή (ιδίως στους τομείς της βιομηχανίας, των κατοικιών και των μεταφορών), στη χρηματοδότηση (όσον αφορά τα οφέλη που παρέχονται ειδικά από το εμπόριο πετρελαίου), στη γνώση (που σχετίζεται με την τεχνολογική ανάπτυξη, συμπεριλαμβανομένου του τομέα της ενέργειας και του περιβάλλοντος) στην ασφάλεια (σύσταση διεθνών οργανισμών που ασχολούνται με τον ενεργειακό εφοδιασμό ή την άμεση παρέμβαση στις πετρελαιοπαραγωγικές περιοχές).

Η απελευθέρωση της ηλεκτρικής ενέργειας και του φυσικού αερίου αποτελεί τη βάση για νέους φόβους για την ενεργειακή ασφάλεια. Πρώτον, οι αντίπαλοι της απελευθέρωσης της ηλεκτρικής ενέργειας αναφέρονται στην κρίση στην Καλιφόρνια το 2001, που προκλήθηκε από την αδυναμία ή την απροθυμία του ιδιωτικού τομέα του αμερικανικού κράτους να παράσχει μακροπρόθεσμα προμήθειες για την παραγωγή ηλεκτρισμού («Σύνδρομο της Καλιφόρνια»). Δεύτερον, όσον αφορά την ασφάλεια του φυσικού αερίου, η πλήρης απελευθέρωση μπορεί να οδηγήσει τις εταιρείες να αρνηθούν την καθιέρωση νόμιμης αποθήκευσης αερίου λόγω του αυστηρότερου ανταγωνισμού με άλλες εταιρείες διανομής φυσικού αερίου. Από την άποψη αυτή, η απελευθέρωση δίνει νέα βάση για πολιτικό διάλογο σχετικά με το ρόλο του ιδιωτικού τομέα στη διασφάλιση της ενεργειακής ασφάλειας.

Για τους παραπάνω λόγους γίνεται σαφές ότι η υιοθέτηση μιας φιλελεύθερης προσέγγισης όσον αφορά την ενεργειακή πολιτική του Ισραήλ δεν μπορεί να καλύψει σφαιρικά όλες τις πτυχές. Για παράδειγμα, οι πετρελαϊκές κρίσεις προκλήθηκαν εν μέρει από την ισραηλινοαραβική σύγκρουση του 1973, η οποία δεν μπορεί να ενσωματωθεί στην οικονομική μοντελοποίηση, υποδεικνύοντας ότι οι αγορές δεν αποτελούν ένα φυσικό φαινόμενο που μπορεί να αυτορυθμιστεί. Επίσης, η φιλελεύθερη προσέγγιση δεν λαμβάνει υπόψη την ιστορική εξέλιξη των πολιτικών και οικονομικών σχέσεων

μεταξύ των κρατών, κάτι που είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τη Μέση Ανατολή. Από την άλλη πλευρά, η προσέγγιση του ιστορικού δομισμού, δηλαδή της μαρξιστικής θεωρίας, θεωρείται πλέον ως υπεραπλούστευση λόγω της αναγωγής όλων των ζητημάτων στην ταξική σύγκρουση και τη θεώρηση ότι οι αγορές λειτουργούν απολύτως καπιταλιστικά. Έτσι, στη παρούσα εργασία υιοθετείται για την ανάλυση της ενεργειακής πολιτικής του Ισραήλ, η ρεαλιστική προσέγγιση.

3. Μελέτη της Πολιτικής Οικονομίας στο Ισραήλ

3.1 Εισαγωγή κεφαλαίου

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζεται αρχικά η ενεργειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τα ενεργειακά χαρακτηριστικά της περιοχής της Νοτιοανατολικής Μεσογείου. Στη συνέχεια γίνεται παρουσίαση και ανάλυση των οικονομικών στοιχείων σχετικά με το Ισραήλ. Η χρονική περίοδος της ανάλυσης επιλέγεται και τεκμηριώνεται και στη συνέχεια παρουσιάζεται η εξέλιξη μακροοικονομικών μεγεθών και οι οικονομικές σχέσεις του Ισραήλ με άλλες χώρες.

3.2 Ενεργειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Οι πολιτικές αποφάσεις σχετικά με την ενέργεια σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης και στα κράτη μέλη της ΕΕ συνέβαλαν, μαζί με την ανάπτυξη της αγοράς και τις νέες δυνατότητες μεταφοράς και αποθήκευσης, στην ανάπτυξη μιας πιο ανοικτής και ευέλικτης αγοράς φυσικού αερίου στην ΕΕ. Ωστόσο, η αγορά απέχει πολύ από την πλήρη ελευθέρωσή της (ΕΕ 2007, Correlje, van der Linde, Tonjes & de Jong 2006). Το γεγονός ότι το φυσικό αέριο διακινείται εκτός της ΕΕ, ο μη ανανεώσιμος χαρακτήρας των πόρων φυσικού αερίου και ο μη ανταγωνιστικός χαρακτήρας των αγορών φυσικού αερίου αποτελούν εμπόδια για μια διαδικασία απελευθέρωσης. Τα τελευταία χρόνια, ο περιορισμένος αριθμός θέσεων πετρελαϊκών πόρων και ο εξαντλητικός χαρακτήρας τους, παράλληλα με την υψηλή οικονομική ανάπτυξη ιδιαίτερα στις αναδυόμενες ασιατικές οικονομίες, οδήγησαν σε ολιγοπωλιακές ενεργειακές αγορές και υψηλές τιμές. Οι εν λόγω συνθήκες έχουν υπενθυμίσει στις χώρες κατανάλωσης τον σπάνιο χαρακτήρα των πόρων και έθεσαν το ζήτημα της ασφάλειας της παροχής υψηλής προτεραιότητας στην πολιτική ατζέντα. Οι υψηλές τιμές και η στρατηγική σημασία της ενέργειας στις οικονομικές και πολιτικές υποθέσεις έθεσαν ερωτήματα σχετικά με το πώς η απελευθέρωση των αγορών ενέργειας μπορεί να αυξήσει την οικονομική αποδοτικότητα και, ως εκ τούτου, να τονώσει την ανάπτυξη, ενώ παράλληλα πρέπει να ληφθεί υπόψη η ενεργειακή ασφάλεια (Finon & Locatelli, 2007).

Οι ανησυχίες σχετικά με την ενεργειακή ασφάλεια δεν είναι καινούργιες. Η ενεργειακή ασφάλεια σημαίνει εξασφάλιση προμηθειών για χώρες εξαρτώμενες από την εισαγωγή καθώς και σταθερές αγορές για τις χώρες εξαγωγής που επενδύουν σε μεγάλο βαθμό στην εξόρυξη και εξαγωγή ενέργειας. Πράγματι, υπήρξε πολιτική ανησυχία από τότε που ο άνθρακας, το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο έγιναν οδηγοί εκβιομηχάνισης και προϋποθέσεις για τη σύγχρονη κοινωνία. Τις τελευταίες δεκαετίες, η απεικόνιση της ενεργειακής ασφάλειας έγινε ιδιαίτερα σαφής κατά τη διάρκεια της πετρελαϊκής κρίσης το 1973-74 για τις χώρες της Δύσης, όταν τα αραβικά μέλη του ΟΠΕΚ χρησιμοποιούσαν το πετρέλαιο ως πολιτικό όπλο ενάντια σε εκείνους που είχαν υποστηρίξει το Ισραήλ στον Αραβο-Ισραηλινό Πόλεμο του 1973. Ως άμεσο αποτέλεσμα αυτής της κρίσης δημιουργήθηκε στη δυτική πλευρά, το 1974, ο Διεθνής Οργανισμός Ενέργειας (IEA). Πιο πρόσφατα, το 2006-07, η ουκρανική κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι η απόφαση της Gazprom να περιορίσει τις εξαγωγές φυσικού αερίου στην Ουκρανία ήταν μέρος μιας ρωσικής στρατηγικής για παρέμβαση στην ουκρανική πολιτική. Ανεξάρτητα από τον τρόπο με τον οποίο λαμβάνονται υπόψη τα πολιτικά κίνητρα και τα αποτελέσματα των αντίστοιχων κρίσεων στον τομέα του πετρελαίου και του φυσικού αερίου, οι ενέργειες των χωρών εξαγωγής συνέβαλαν στην αύξηση της τιμής της ενέργειας και συνεπώς στα έσοδα από τις εξαγωγές ενέργειας. Τόσο ο ΟΠΕΚ όσο και η Ρωσία κατάφεραν να επιτύχουν μια ανακατανομή του πλούτου από την εισαγωγή ενέργειας στις χώρες που εξάγουν ενέργεια (Finon & Locatelli, 2007).

Ωστόσο, η ενεργειακή ασφάλεια δεν πρέπει να θεωρείται μόνο ως πολιτικό ζήτημα. Είναι επίσης μια οικονομική πρόκληση. Ο μη ανανεώσιμος χαρακτήρας ενός πετρελαϊκού πόρου συνεπάγεται ότι όσο περισσότερο απομακρυνόμαστε από τα αποθέματα, τόσο λιγότερα απομένουν για μελλοντική παραγωγή. Ακόμα και αν δεν ληφθεί υπόψη η πολιτική, το ζήτημα της μακροπρόθεσμης ασφάλειας του εφοδιασμού παραμένει αν υπάρχει επαρκής ή ανεπαρκής προσφορά για την κάλυψη μιας συνεχώς αυξανόμενης ζήτησης. Παρά το γεγονός ότι υπάρχουν σημαντικές διαφωνίες σχετικά με το πότε θα φτάσουν τα μέγιστα στην παραγωγή πετρελαίου και φυσικού αερίου, κάποια στιγμή σε άλλες χρονικές στιγμές άλλες πηγές ενέργειας πρέπει να γίνονται σταδιακά στα χαρτοφυλάκια της ενεργειακής ζήτησης και τα μέτρα ενεργειακής απόδοσης να είναι

υψίστης σημασίας για την εξισορρόπηση της αδυναμίας παροχής επαρκών μη-ανανεώσιμων πηγών πετρελαίου.

Οι ενεργειακές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης βασίζονται σε τρεις κύριους στόχους (ΕΕ, 2018):

- Ασφαλείς προμήθειες ενέργειας για αξιόπιστη παροχή ενέργειας όποτε και όπου χρειάζεται
- Οι πάροχοι ενέργειας λειτουργούν σε ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον που θα εξασφαλίζει προσιτές τιμές για τα σπίτια, τις επιχειρήσεις και τις βιομηχανίες
- Η κατανάλωση ενέργειας να είναι βιώσιμη, μέσω της μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, της ρύπανσης και της εξάρτησης από ορυκτά καύσιμα.

Αυτοί οι στόχοι θα βοηθήσουν την ΕΕ να αντιμετωπίσει τις σημαντικότερες ενεργειακές της προκλήσεις. Μεταξύ αυτών, η εξάρτηση της ΕΕ από τις εισαγωγές ενέργειας είναι ένα ιδιαίτερα πιεστικό ζήτημα, με την ΕΕ να εισάγει σήμερα περισσότερο από το ήμισυ της ενέργειας της με κόστος 350 δις. ευρώ ετησίως (ΕΕ, 2018). Άλλες σημαντικές προκλήσεις είναι η αύξηση της παγκόσμιας ζήτησης και η έλλειψη καυσίμων όπως το αργό πετρέλαιο, που συμβάλλουν σε υψηλότερες τιμές. Επιπλέον, η συνεχιζόμενη χρήση ορυκτών καυσίμων στην Ευρώπη αποτελεί αιτία της υπερθέρμανσης του πλανήτη και της ρύπανσης.

Βασικοί τομείς πολιτικής που θα βοηθήσουν την ΕΕ να επιτύχει τους στόχους της είναι (ΕΕ, 2018):

- Μια Ευρωπαϊκή Ενεργειακή Ένωση που θα εξασφαλίσει ασφαλή, προσιτή και καθαρή ενέργεια για τους πολίτες και τις επιχειρήσεις της ΕΕ επιτρέποντας την ελεύθερη ροή ενέργειας πέρα από τα εθνικά σύνορα εντός της ΕΕ και προσφέροντας νέες τεχνολογίες και ανανεωμένες υποδομές για τη μείωση των λογαριασμών των νοικοκυριών,
- Μια ευρωπαϊκή στρατηγική για την ενεργειακή ασφάλεια που παρουσιάζει βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα μέτρα για την ενίσχυση της ασφάλειας του εφοδιασμού της ΕΕ

- Μια ανθεκτική και ολοκληρωμένη αγορά ενέργειας στην ΕΕ - η εσωτερική αγορά ενέργειας. Για το σκοπό αυτό, κατασκευάζονται νέοι αγωγοί και γραμμές μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας για την ανάπτυξη δικτύων σε επίπεδο ΕΕ για φυσικό αέριο και ηλεκτρισμό και σχεδιάζονται κοινοί κανόνες για την αύξηση του ανταγωνισμού μεταξύ προμηθευτών και την προώθηση της επιλογής των καταναλωτών
- Ενίσχυση της εγχώριας παραγωγής ενέργειας της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένης της ανάπτυξης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας
- Προώθηση της ενεργειακής απόδοσης
- Ασφάλεια σε όλους τους ενεργειακούς τομείς της ΕΕ με αυστηρούς κανόνες σε θέματα όπως η διάθεση των πυρηνικών αποβλήτων και η εκμετάλλευση πλατφόρμων πετρελαίου και φυσικού αερίου υπεράκτιων.

Για την επίτευξη αυτών των στόχων στο πλαίσιο μιας συνεκτικής μακροπρόθεσμης στρατηγικής, η ΕΕ έχει διατυπώσει στόχους για τα έτη 2020, 2030 και 2050.

Η ενεργειακή στρατηγική 2020 ορίζει τις ενεργειακές προτεραιότητες της ΕΕ μεταξύ 2010 και 2020. Στόχος της είναι η μείωση των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου κατά τουλάχιστον 20%, να αυξήσει το μερίδιο της ανανεώσιμης ενέργειας στο μείγμα ενεργειακών πηγών της ΕΕ στο 20% τουλάχιστον της κατανάλωσης και η βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης κατά τουλάχιστον 20% (ΕΕ, 2018).

Οι χώρες της ΕΕ συμφώνησαν ότι έως το 2030 θα πρέπει να εκπληρωθούν οι ακόλουθοι στόχοι (ΕΕ, 2018):

- ένας δεσμευτικός στόχος της ΕΕ για μείωση κατά τουλάχιστον 40% των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου μέχρι το 2030, σε σύγκριση με το 1990
- δεσμευτικός στόχος διείσδυσης τουλάχιστον 27% ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην ΕΕ
- αύξηση της ενεργειακής απόδοσης κατά τουλάχιστον 27%, η οποία θα επανεξεταστεί έως το 2020 με τη δυνατότητα να αυξηθεί ο στόχος σε 30% έως το 2030

- την ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς ενέργειας με την επίτευξη στόχου διασύνδεσης ηλεκτρικής ενέργειας κατά 15% μεταξύ των χωρών της ΕΕ έως το 2030 και την προώθηση σημαντικών έργων υποδομής.

Μαζί, οι στόχοι αυτοί παρέχουν στην ΕΕ ένα σταθερό πλαίσιο πολιτικής για τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου, τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και την ενεργειακή απόδοση, το οποίο παρέχει στους επενδυτές περισσότερη βεβαιότητα και επιβεβαιώνει το προβάδισμα της ΕΕ σε αυτούς τους τομείς σε παγκόσμια κλίμακα (ΕΕ, 2018).

Στις 30 Νοεμβρίου 2016, η Επιτροπή δημοσίευσε δέσμη σχεδίων νομοθετικών προτάσεων που αποσκοπούν στην επίτευξη των στόχων αυτών. Τα μέτρα περιλαμβάνουν σχέδια προτάσεων για τον σχεδιασμό της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και την ενεργειακή απόδοση. Η ΕΕ επιδιώκει να επιτύχει μείωση κατά 80% έως 95% των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου σε σύγκριση με τα επίπεδα του 1990 έως το 2050. Ο ενεργειακός χάρτης πορείας του 2050 αναλύει μια σειρά σεναρίων σχετικά με τον τρόπο επίτευξης αυτού του στόχου (ΕΕ, 2018).

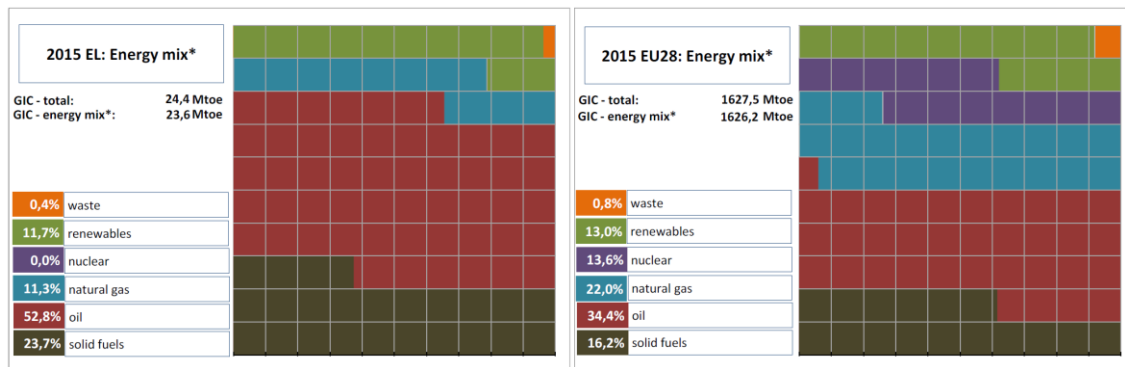
Η ΕΕ έχει ήδη σημειώσει σημαντική πρόοδο προς την κατεύθυνση της επίτευξης των στόχων της. Οι εκθέσεις «Πολιτική της Ενεργειακής Ένωσης» δείχνουν την πρόοδο που έχει σημειωθεί από την έγκριση της στρατηγικής Ενεργειακής Ένωσης τον Φεβρουάριο του 2015. Από το 1990 έως το 2015, η ΕΕ μείωσε τις εκπομπές αερίων θερμοκηπίου κατά 22% και βρίσκεται σε καλό δρόμο για να επιτύχει τον στόχο της για το 2020. Το 2015, το εκτιμώμενο μερίδιο της ανανεώσιμης ενέργειας στην ακαθάριστη τελική κατανάλωση ενέργειας της ΕΕ ήταν 16,4%, από 8,5% το 2005. Η τελευταία έκθεση προόδου για την ανανεώσιμη ενέργεια από το 2017 αναφέρει ότι 25 χώρες της ΕΕ αναμένεται να επιτύχουν τους ενδιάμεσους στόχους του 2015/2016 για την ανανεώσιμη ενέργεια. Η ενεργειακή απόδοση βελτιώνεται επίσης: το 2014 η κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας στην ΕΕ ήταν μόλις κατά 1,6% πάνω από το στόχο κατανάλωσης πρωτογενούς ενέργειας το 2020. Μολονότι σημειώθηκε μικρή αύξηση της κατανάλωσης πρωτογενούς ενέργειας το 2015, εάν οι χώρες εφαρμόσουν όλη την απαραίτητη κοινοτική νομοθεσία, πρέπει να επιτευχθεί ο στόχος για το 2020 (ΕΕ, 2018).

3.3 Η περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου

3.3.1 Ενεργειακοί πόροι και γεωπολιτική σημασία τους

Το ενεργειακό μείγμα των πρωτογενών προϊόντων στην Ελλάδα, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 1, παρουσιάζει κάποιες διαφορές σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ των 28, δηλαδή με τη μεγαλύτερη χρήση πετρελαίου και στερεών καυσίμων (52,8% και 23,7% αντίστοιχα έναντι ενός μέσου όρου της ΕΕ των 34,4% και 16,2%), του φυσικού αερίου (11,3% έναντι ενός μέσου όρου της ΕΕ 22%) και χωρίς πυρηνική ενέργεια (ΕΕ, 2017α).

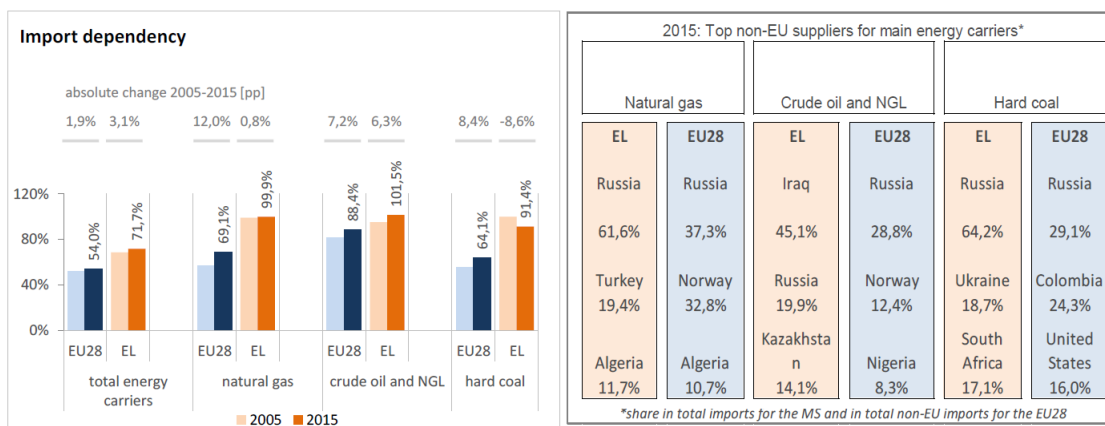
Διάγραμμα 1 Ενεργειακό μείγμα Ελλάδας

Πηγή: ΕΕ, 2017α

Η εξάρτηση από τις εισαγωγές (Διάγραμμα 2) στην Ελλάδα παραμένει άνω του μέσου όρου της ΕΕ για όλα τα βασικά ορυκτά καύσιμα και αυξήθηκε κατά 3,3 ποσοστιαίες μονάδες την περίοδο 2005 έως 2015, περισσότερο από την αύξηση κατά 1,9 ποσοστιαίες μονάδες που παρατηρήθηκε κατά μέσο όρο σε επίπεδο ΕΕ. Όσον αφορά το φυσικό αέριο και τα προϊόντα πετρελαίου, η εξάρτηση αυξήθηκε κατά την ίδια περίοδο. Το 2015, η Ελλάδα εισήγαγε το 61,6% του αερίου της (πολύ υψηλότερο από το μέσο μερίδιο σε επίπεδο ΕΕ), σχεδόν το 20% του αργού πετρελαίου της και περίπου το 64% του άνθρακα από τη Ρωσία. (ΕΕ, 2017α)

Διάγραμμα 2 Εξάρτηση της Ελλάδας από τις εισαγωγές ενέργειας

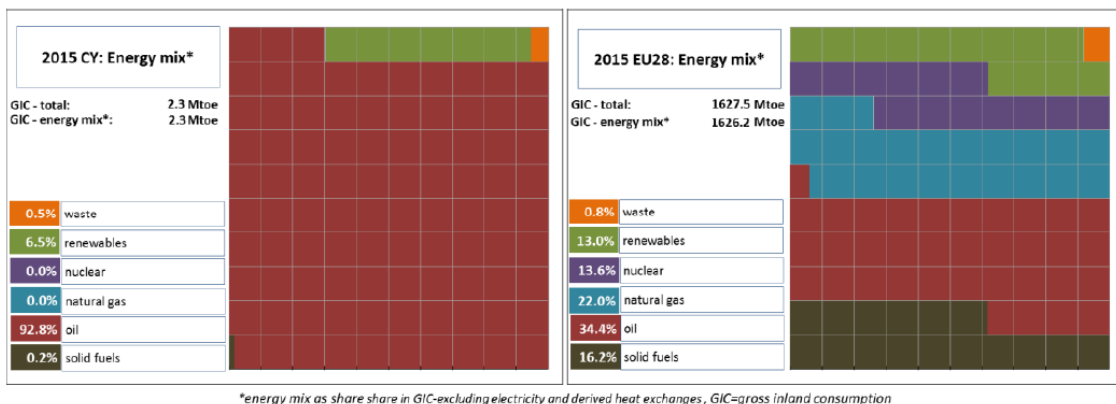
(source: Eurostat)

Πηγή: ΕΕ, 2017α

Η σημασία της ασφάλειας του εφοδιασμού τονίστηκε τον Ιανουάριο του 2017, όταν η ΔΕΠΑ (Ελληνική Δημόσια Εταιρεία Αερίου) αναγκάστηκε να πραγματοποιήσει πολλές έκτακτες παραγγελίες ΥΦΑ για να αντιμετωπίσει την εξαιρετικά υψηλή ζήτηση φυσικού αερίου - τριπλάσιο από το συνηθισμένο ποσό και να αποφύγει την κατάρρευση του συστήματος. Η προγραμματισμένη κατασκευή του αγωγού Trans Adriatic, ως τμήμα της νότιας διαδρομής φυσικού αερίου, θα βελτιώσει σημαντικά τη διαφοροποίηση των προμηθειών φυσικού αερίου. Από όλες τις ενεργειακές πηγές, το φυσικό αέριο είναι αυτό που δημιουργεί τις μεγαλύτερες ανησυχίες για την ασφάλεια του εφοδιασμού, κυρίως λόγω του σημαντικού ρόλου που διαδραματίζει στη θέρμανση των σπιτιών και των διαταραχών που σημειώθηκαν τα τελευταία χρόνια. Η ασφάλεια της ρύθμισης του εφοδιασμού με φυσικό αέριο απαιτεί, σε περίπτωση που η ενιαία μεγαλύτερη υποδομή φυσικού αερίου αποτύχει σε ένα κράτος μέλος, ότι η χωρητικότητα της υπόλοιπης υποδομής μπορεί να ικανοποιήσει τη συνολική ζήτηση φυσικού αερίου κατά τη διάρκεια μιας ημέρας εξαιρετικά υψηλής ζήτησης αερίου. Η Ελλάδα συμμορφώνεται με αυτόν τον κανόνα (ΕΕ, 2017α).

Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 3, οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (αιολική, ηλιακή και βιομάζα) αντιπροσώπευαν το 6,5% της ακαθάριστης εσωτερικής κατανάλωσης πρωτογενούς ενέργειας για την Κύπρο το 2015, το υπόλοιπο προέρχεται κυρίως από προϊόντα πετρελαίου (92,8%). Αυτό το ασύμμετρο ενεργειακό μίγμα εκθέτει την κυπριακή οικονομία στις διακυμάνσεις των διεθνών τιμών του πετρελαίου και δημιουργεί ευπάθεια. Υπάρχουν σχέδια για προμήθεια του νησιού με φυσικό αέριο, το οποίο θα καθιστούσε τον ενεργειακό τομέα καθαρότερο και λιγότερο δαπανηρό, αλλά μέχρι στιγμής δεν έχει δημοσιοποιηθεί καμία τελική επενδυτική απόφαση (EE, 2017β).

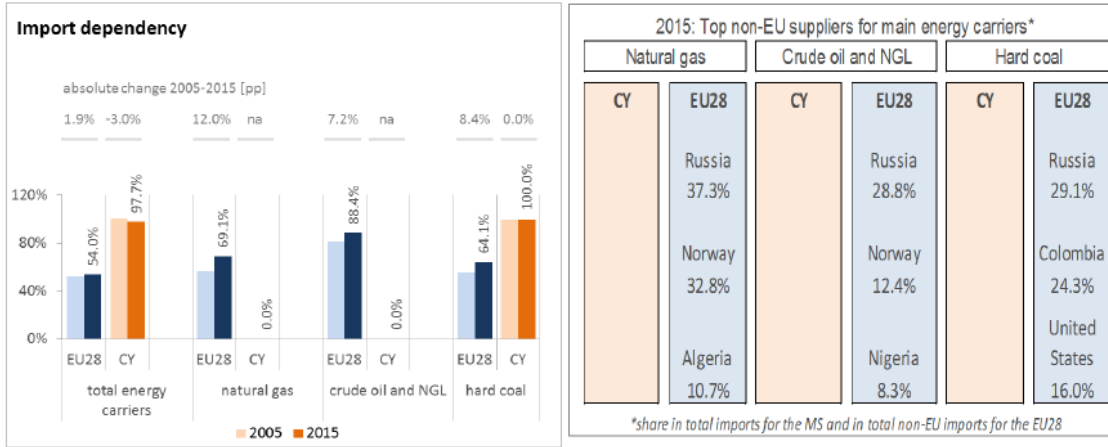
Διάγραμμα 3 Ενεργειακό μίγμα Κύπρου

Πηγή: EE, 2017β

Η Κύπρος δεν διαθέτει γνωστούς πετρελαϊκούς πόρους και δεν υπάρχουν διυλιστήρια, επομένως όλα τα προϊόντα πετρελαίου εισάγονται (Διάγραμμα 4). Στην πραγματικότητα, η Κύπρος εισάγει περισσότερα πετρελαϊκά προϊόντα από αυτά που καταναλώνει, διότι χρησιμοποιείται μη αμελητέο ποσό για τον ανεφοδιασμό πλοίων και αεροσκαφών και για τη διατήρηση των αποθεμάτων πετρελαίου έκτακτης ανάγκης στην εθνική επικράτεια. Η ανάπτυξη του σημαντικού δυναμικού ΑΠΕ της Κύπρου θα βελτίωνε σίγουρα την εξάρτηση, καθώς και το εμπορικό έλλειμμα, την ποιότητα του αέρα και την απασχόληση στον κλάδο των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (EE, 2017β).

Διάγραμμα 4 Εξάρτηση Κύπρου από τις εισαγωγές

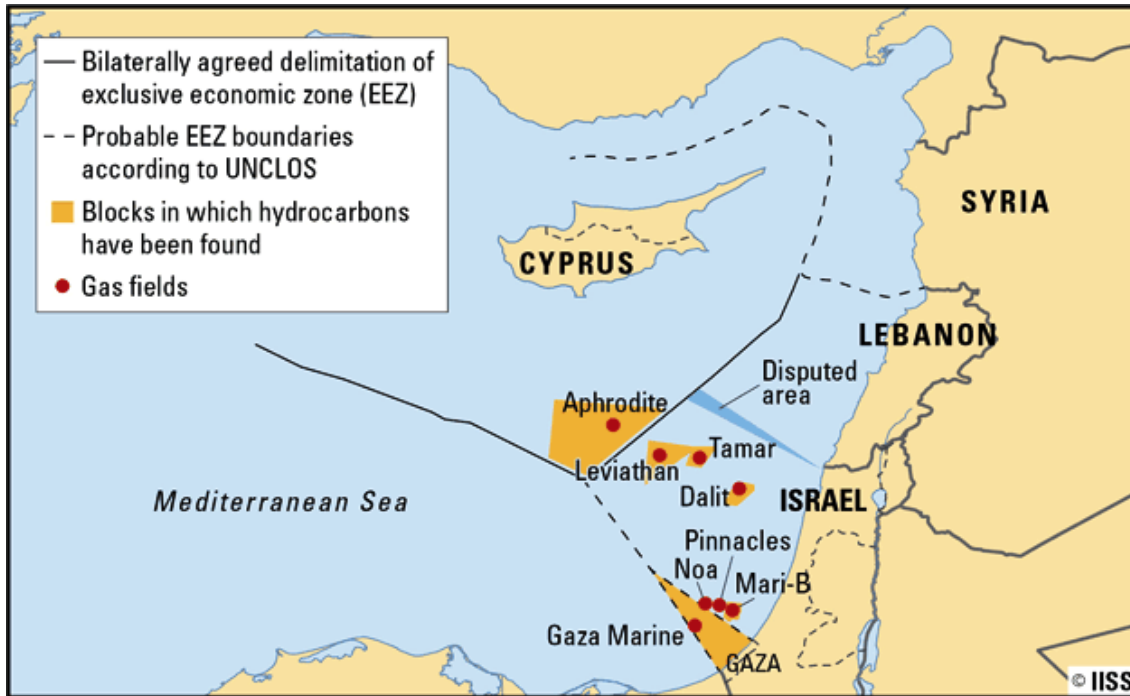

(source: Eurostat)

Πηγή: ΕΕ, 2017β

Πρόσφατα, σύμφωνα με στοιχεία μελέτης της Γεωλογικής Υπηρεσίας των Ηνωμένων Πολιτειών (USGS), έχουν ανακαλυφθεί μεγάλες κοιλάτες φυσικού αερίου και πετρελαίου στη Λεβαντινή λεκάνη (που περιβάλλεται από την Κύπρο, το Ισραήλ, τη λωρίδα της Γάζας, τον Λίβανο και Συρία). Οι εταιρείες που εξυπηρετούν τα συμφέροντα του Ισραήλ, της Αμερικής και της Νορβηγίας, έχουν ήδη λάβει άδεια να ερευνήσουν τη θαλάσσια περιοχή μεταξύ Κύπρου και Ισραήλ και έχουν ανακοινώσει την ανακάλυψη μεγάλων αποθεμάτων φυσικού αερίου. Τα πολιτικά γεγονότα και οι αποφάσεις στην ευρύτερη περιοχή επηρεάζονται αποφασιστικά από τις ανακαλύψεις νέων ενεργειακών πόρων υδατανθράκων στο θαλάσσιο βυθό μεταξύ Κύπρου και Ισραήλ, καθώς και στην περιοχή του τριγώνου που διαμόρφωσε τα (ελληνικά κατοικημένα) νησιά της Κρήτης - Καστελόριζο -Κύπρος. Τα μεγαλύτερα κοιτάσματα φυσικού αερίου φαίνεται να υπάρχουν στα κοινά σύνορα των αποκλειστικών οικονομικών ζωνών (ΑΟΖ) μεταξύ Κύπρου και Ισραήλ, υπόσχονται εναλλακτικότερη σταθερή διαδρομή για την ενεργειακή επάρκεια της ΕΕ στην προσπάθεια της τελευταίας να μειώσει την εξάρτηση από τη Μόσχα (Siousiouras & Chrysochou, 2014).

Εικόνα 1 Τα Κυπριακά και Ισραηλινά αποθέματα φυσικού αερίου στη Λεβαντινή λεκάνη

Πηγή: Siousiouras & Chrysochou, 2014

Ο Λίβανος βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στις εισαγωγές ενέργειας για να καλύψει την εγχώρια ζήτηση. Το 2010, η χώρα εισήγαγε 120.000 βαρέλια ημερησίως (bbl / d) ραφινρισμένων προϊόντων πετρελαίου, τα οποία αντιπροσώπευαν πάνω από το 90% της συνολικής ζήτησης πρωτογενούς ενέργειας στη χώρα. Ενόψει της ανάπτυξης εγχώριων πόρων πετρελαίου και φυσικού αερίου, η κυβέρνηση του Λιβάνου ανακοίνωσε ότι ελπίζει να ολοκληρώσει μια προσφορά προεπιλογής για εξερεύνηση στα χωρικά ύδατα της χώρας μέχρι τον Απρίλιο του 2014. Το Υπουργείο Ενέργειας της χώρας καθυστέρησε ήδη τον γύρο προσφορών για τα 10 υπεράκτια μπλοκ αρκετές φορές, εν μέρει λόγω ζητημάτων που περιβάλλουν την οριοθέτηση του νότιου ορίου των λιβανικών χωρικών υδάτων. Υπάρχει διαρκής διαφωνία μεταξύ του Λιβάνου και του Ισραήλ σχετικά με τα κοινά θαλάσσια σύνορά τους που θα μπορούσαν να επηρεάσουν την ικανότητα του Λιβάνου να προχωρήσει με τα υπεράκτια αναπτυξιακά του σχέδια. Η αμφισβητούμενη περιοχή - η οποία καλύπτει πάνω από 300 τετραγωνικά μίλια - μπορεί να περιέχει

δυνητικά σημαντικούς πόρους υδρογονανθράκων, δεδομένης της θέσης της κοντά στο κέντρο της Λεβαντικής λεκάνης. Οι εκτιμήσεις γεωλογικής έρευνας των ΗΠΑ από το 2010 έθεσαν τους δυνητικούς μέσους ανακτήσιμους πόρους στη Λεκάνη σε 1,7 δισεκατομμύρια βαρέλια πετρελαίου και 122 Tcf φυσικού αερίου. Η κυβέρνηση του Λιβάνου εκτιμά ότι υπάρχουν δυνητικά αποθέματα φυσικού αερίου 25 τρισ. κυβικά πόδια (Tcf) ή περισσότερα, τα οποία βρίσκονται στην υπεράκτια περιοχή της, αλλά μέχρι να υπάρξει περισσότερη διερεύνηση, ο αριθμός αυτός παραμένει ασαφής (EIA, 2018a).

Βραχυπρόθεσμα, ο Λίβανος θα συνεχίσει να εξαρτάται από τις εισαγωγές ενέργειας. Ο Αραβικός αγωγός φυσικού αερίου προμηθεύει όγκο φυσικού αερίου από την Αίγυπτο στον Λίβανο μέσω της Ιορδανίας και της Συρίας, αλλά οι διαταραχές ήταν συχνές και επίμονες λόγω του περιβάλλοντος ασφαλείας στην περιοχή. Με θέματα ασφάλειας στην Αίγυπτο και τη Συρία που περιορίζουν την ικανότητα των χερσαίων προμηθειών, η πλειονότητα των εισαγωγών ενέργειας του Λιβάνου πιθανότατα θα συνεχίσει να φθάνει μέσω των λιμένων της Μεσογείου. Ο Λίβανος είναι μέλος του Έργου διασύνδεσης των οκτώ χωρών, μαζί με την Αίγυπτο, το Ιράκ, την Ιορδανία, τη Λιβύη, τα παλαιστινιακά εδάφη, τη Συρία και την Τουρκία. Το σχέδιο ενσωματώνει τα ηλεκτρικά δίκτυα όλων των μελών, αλλά η περιφερειακή αστάθεια - πιο πρόσφατα στη Συρία - έχει διακόψει τις συνδέσεις μεταξύ αρκετών χωρών (EIA, 2018a).

Ο ενεργειακός τομέας της Συρίας αντιμετώπισε ορισμένες προκλήσεις ως αποτέλεσμα των συγκρούσεων και των επακόλουθων κυρώσεων που επέβαλαν οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρωπαϊκή Ένωση. Η ζημιά στην ενεργειακή υποδομή - συμπεριλαμβανομένων των αγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου και των δικτύων μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας - εμπόδισε την εξερεύνηση, ανάπτυξη, παραγωγή και μεταφορά των ενεργειακών πόρων της χώρας. Η Συρία, πρώην παραγωγός πετρελαίου και φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο, δεν είναι πλέον σε θέση να εξάγει πετρέλαιο, με αποτέλεσμα τα δημόσια έσοδα από τον ενεργειακό τομέα να έχουν μειωθεί σημαντικά. Όταν η Συρία παρήγαγε 383.000 βαρέλια πετρελαίου ημερησίως και 316 εκατομμύρια κυβικά πόδια φυσικού αερίου ημερησίως (Mmcf / d), ο τομέας του πετρελαίου και του φυσικού αερίου της Συρίας αντιπροσώπευε περίπου το ένα τέταρτο των κρατικών εσόδων (EIA, 2018b).

Η Συρία αντιμετωπίζει μείζονες προκλήσεις όσον αφορά την προμήθεια καυσίμων στους πολίτες της. Η παροχή ηλεκτρικής ενέργειας σε μεγάλο μέρος της χώρας είναι σποραδική ως αποτέλεσμα των συγκρούσεων μεταξύ κυβέρνησης, δυνάμεων της αντιπολίτευσης και του Ισλαμικού Κράτους του Ιράκ και της Συρίας (ISIS). Επιπλέον, η εξερεύνηση και ανάπτυξη των πόρων πετρελαίου και φυσικού αερίου της χώρας έχει καθυστερήσει πάρα πολύ. Παρόλα αυτά, ακόμη και αν οι μάχες υποχωρήσουν, θα χρειαστούν χρόνια για να επιστρέψει το συστηματικό οικιακό ενεργειακό σύστημα της Συρίας στην κατάσταση λειτουργίας πριν από τη σύγκρουση (EIA, 2018b).

Η Αίγυπτος είναι ο μεγαλύτερος παραγωγός πετρελαίου στην Αφρική εκτός του Οργανισμού των Χωρών Εξαγωγής Πετρελαίου (OPEC) και ο δεύτερος μεγαλύτερος παραγωγός φυσικού αερίου στην ηπειρωτική χώρα, μετά την Αλγερία. Η Αίγυπτος διαδραματίζει ζωτικό ρόλο στις διεθνείς αγορές ενέργειας μέσω της λειτουργίας του αγωγού Suez και του αγωγού Suez-Mediterranean (SUMED). Το κανάλι του Σουέζ είναι μια σημαντική διαδρομή διέλευσης των μεταφορών πετρελαίου και υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG) που διέρχονται από τον Περσικό Κόλπο προς την Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική και αποστολές που ταξιδεύουν προς τα νότια από τη Βόρεια Αφρική κατά μήκος της Μεσογείου προς την Ασία. Ο αγωγός SUMED είναι η μόνη εναλλακτική διαδρομή κοντά στο κανάλι του Σουέζ για τη μεταφορά αργού πετρελαίου από την Ερυθρά Θάλασσα στη Μεσόγειο. Τα τέλη που εισπράττονται από τη λειτουργία αυτών των δύο σημείων διέλευσης αποτελούν σημαντικές πηγές εσόδων για την αιγυπτιακή κυβέρνηση (EIA, 2018c).

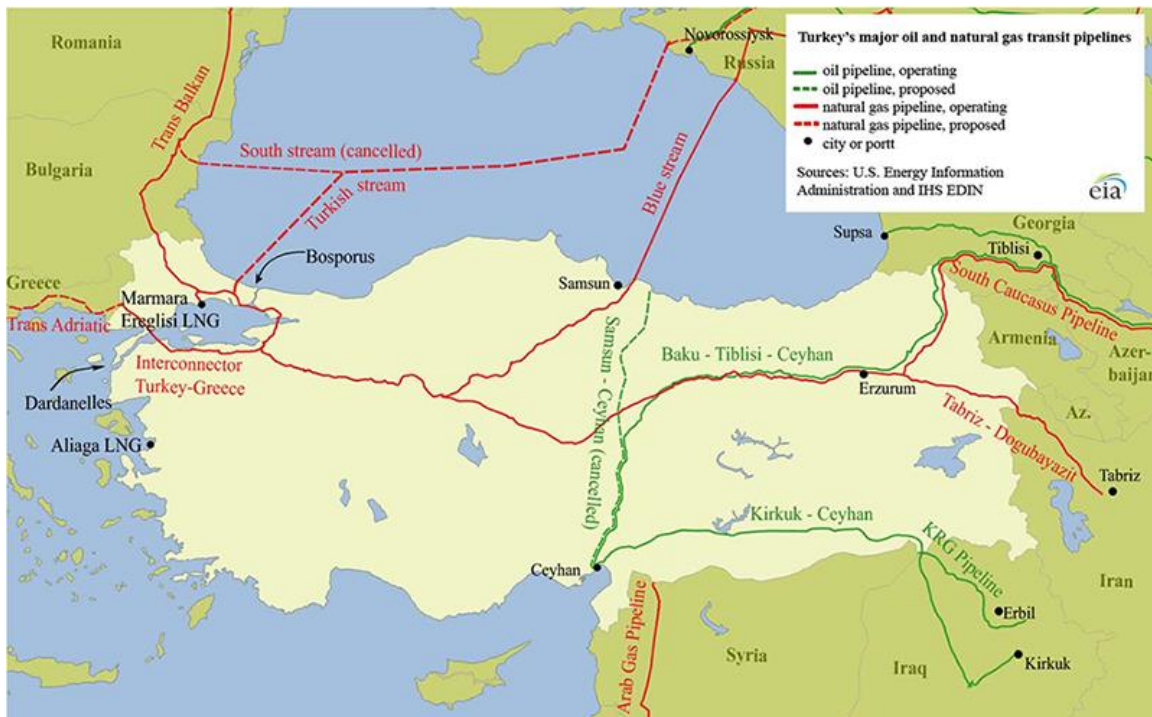
Η Αίγυπτος έχει τον τρίτο μεγαλύτερο πληθυσμό στην Αφρική, μετά τη Νιγηρία και την Αιθιοπία, και το τρίτο υψηλότερο ακαθάριστο εθνικό εισόδημα (ΑΕΕ), μετά τη Νιγηρία και τη Νότια Αφρική, σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα. Η οικονομία της Αιγύπτου κατά τη διάρκεια και μετά την επανάσταση του 2011 παρουσίασε απότομη μείωση των εσόδων από τον τουρισμό και των άμεσων ξένων επενδύσεων, σύμφωνα με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ). Η ετήσια αύξηση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος στην Αίγυπτο μειώθηκε από 5,1% το 2010 σε 1,8% το 2011 και εξακολουθεί να παραμένει κάτω από το επίπεδο πριν από την επανάσταση, με μέσο όρο 2,1% το 2013.

Σύμφωνα με το ΔΝΤ, η οικονομική υποστήριξη από ορισμένες χώρες του Περσικού Κόλπου βοήθησε την Αίγυπτο να ικανοποιεί την εγχώρια ζήτηση ενέργειας (EIA, 2018c).

Η οικονομία της Αιγύπτου δεν έχει ανακάμψει πλήρως από την επανάσταση του 2011. Η αιγυπτιακή κυβέρνηση βρίσκεται στο στάδιο της εφαρμογής μιας μεταρρύθμισης επιδότησης της ενέργειας για τη μείωση των δαπανών. Το υψηλό κόστος των ενεργειακών επιδοτήσεων στην Αίγυπτο συνέβαλε στο υψηλό δημοσιονομικό έλλειμμα της χώρας και στην αδυναμία της Αιγυπτιακής Εταιρείας General Oil Petroleum Corporation (EGPC), της εθνικής πετρελαϊκής εταιρείας της χώρας, να εξοφλήσει το χρέος της προς αλλοδαπούς φορείς. Η EGPC οφείλει δισεκατομμύρια δολάρια σε ξένα δάνεια πετρελαίου και φυσικού αερίου, γεγονός που έχει οδηγήσει τους ξένους επιχειρηματίες να καθυστερήσουν τις επενδύσεις τους σε υπάρχοντα και νέα έργα πετρελαίου και φυσικού αερίου (EIA, 2018c).

Η Τουρκία βρίσκεται σε καλή θέση για να λειτουργήσει ως κόμβος για την προμήθεια πετρελαίου και φυσικού αερίου που κατευθύνεται προς την Ευρώπη και άλλες αγορές του Ατλαντικού από τη Ρωσία, την περιοχή της Κασπίας και τη Μέση Ανατολή (Εικόνα 2). Η Τουρκία αποτελεί σημαντικό σημείο διαμετακόμισης για το πετρέλαιο και καθίσταται πιο σημαντική ως σημείο διέλευσης για το φυσικό αέριο. Σημαντικοί όγκοι πετρελαίου αποστέλλονται στα λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας (όπως Novorossiyk, Ρωσία και Supsa, Γεωργία) και στη συνέχεια στις δυτικές αγορές με δεξαμενόπλοια μέσω των Τουρκικών Στενών. Το πετρέλαιο της Κασπίας και το πετρέλαιο από το βόρειο Ιράκ διασχίζουν επίσης την Τουρκία με αγωγούς μέσω του πετρελαϊκού τερματικού σταθμού Ceyhan στις μεσογειακές ακτές της Τουρκίας (EIA, 2018d).

Εικόνα 2. Οι κύριοι αγωγοί διαμετακόμισης πετρελαίου και φυσικού αερίου της Τουρκίας

Πηγή: EIA, 2018

Η Τουρκία είναι έτοιμη να γίνει σημαντικός κόμβος αγωγών φυσικού αερίου. Ωστόσο, σήμερα οι περισσότερες από τις συνδέσεις αγωγών φυσικού αερίου φέρνουν μόνο φυσικό αέριο στη χώρα, επειδή οι αυξανόμενες απαιτήσεις έχουν αφήσει λίγο φυσικό αέριο για εξαγωγή. Από το 2010, η Τουρκία έχει βιώσει μια από τις ταχύτερες αυξήσεις της συνολικής ζήτησης ενέργειας μεταξύ των χωρών του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ). Σε αντίθεση με αρκετές άλλες χώρες του ΟΟΣΑ στην Ευρώπη, η οικονομία της Τουρκίας απέφυγε την παρατεταμένη στασιμότητα που χαρακτηρίζει μεγάλο μέρος της ηπείρου τα τελευταία χρόνια (EIA, 2018d).

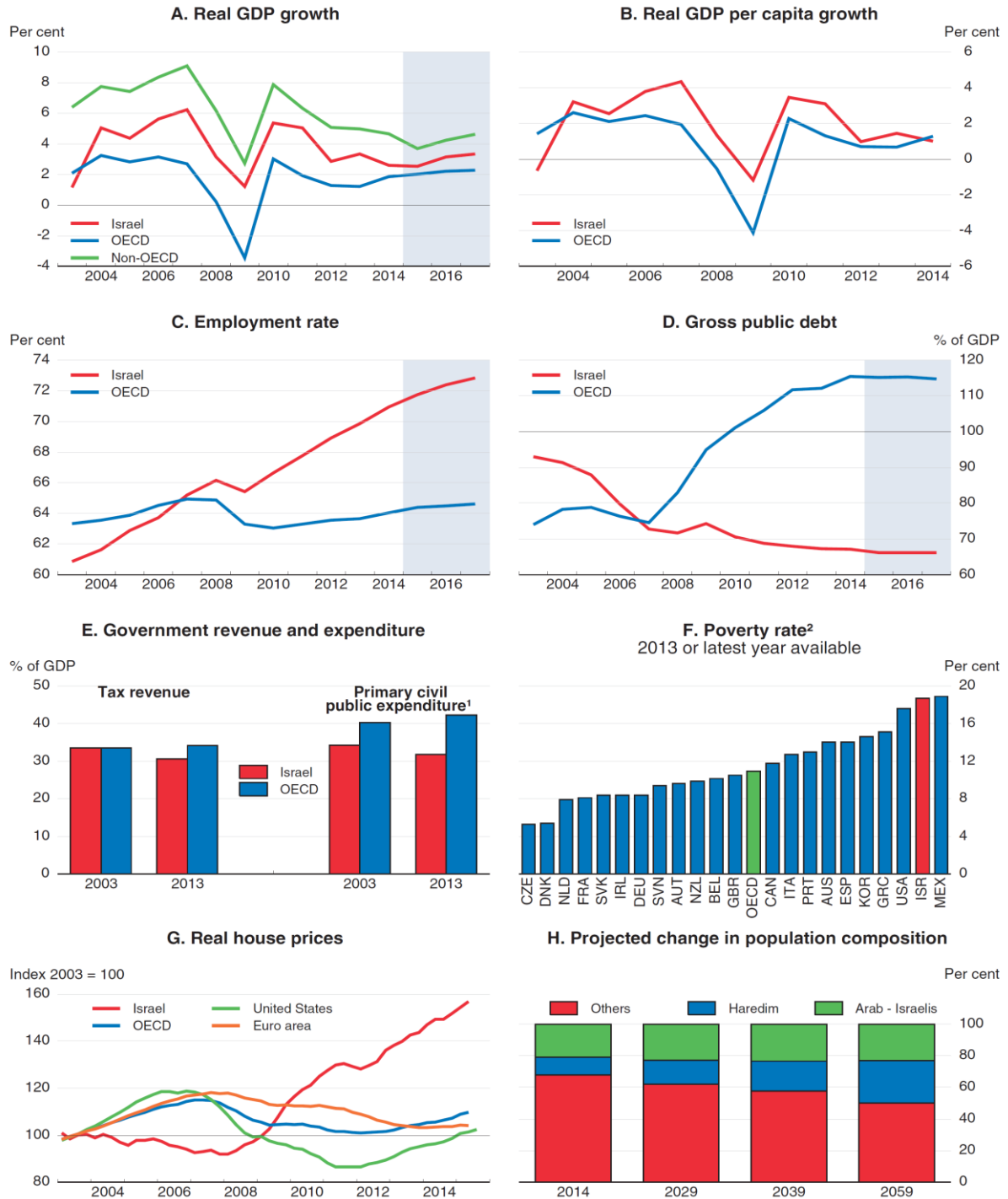
Ωστόσο, η χώρα αντιμετώπισε ορισμένες πρόσφατες προκλήσεις. Στις 24 Νοεμβρίου 2015, η Τουρκία κατέλυσε ένα ρωσικό αεριωθούμενο αεροπλάνο κοντά στα σύνορα Τουρκίας-Συρίας. Μετά το περιστατικό, οι ρωσοτουρκικές σχέσεις ήταν τεταμένες. Η Ρωσία επέβαλε διάφορες οικονομικές κυρώσεις στην Τουρκία και οι συζητήσεις σχετικά με τον Τουρκικό αγωγό φυσικού αερίου ανεστάλησαν. Μετά το απόπειρα

πραξικοπήματος στην Τουρκία τον Ιούλιο του 2016, οι σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Ρωσίας βελτιώθηκαν και το σχέδιο αγωγού Τουρκικού Αγωγού συζητείται και πάλι (EIA, 2018d).

3.4 Επιλογή και τεκμηρίωση χρονικής περιόδου ανάλυσης της ενεργειακής πολιτικής του Ισραήλ

Η οικονομία του Ισραήλ απολαμβάνει την 13^η συνεχή χρονιά ανάπτυξης, επιδεικνύοντας αξιοσημείωτη ανθεκτικότητα. Η αύξηση της παραγωγής, κατά μέσο όρο περίπου 4% ετησίως από το 2003, υπερέβη τις τιμές των περισσότερων άλλων χωρών του ΟΟΣΑ. Η χώρα παρουσίασε μόνο μια ελαφρά επιβράδυνση της δραστηριότητας το 2014, παρά τη σύγκρουση στη Γάζα, και η ανάπτυξη συνεχίστηκε το 2015, έστω και με σχετικά μέτριο ρυθμό (Εικόνα 3, Διάγραμμα Α). Οι εξαγωγές και οι επενδύσεις, που οφείλονται εν μέρει στις αξιολογήσεις του 2012, οδήγησαν σε επιβράδυνση της αύξησης του κατά κεφαλήν ΑΕΠ (Εικόνα 3, Διάγραμμα Β). Ωστόσο, το ποσοστό απασχόλησης εξακολούθησε να αυξάνεται σταθερά (Εικόνα 3, Διάγραμμα C), το ποσοστό ανεργίας μειώθηκε στο 5,25% και το εξωτερικό ισοζύγιο είναι πλεονασματικό.

Εικόνα 3 Μακροοικονομική απόδοση του Ισραήλ

Πηγή: OECD, 2016

Σημείωση 1. Ο μέσος όρος του ΟΟΣΑ είναι ο μέσος όρος των 24 χωρών για τις οποίες υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία.

Σημείωση 2. Σχετικά με το 50% του μέσου διαθέσιμου εισοδήματος.

Αυτά τα ευνοϊκά οικονομικά αποτελέσματα βασίζονται στη συνετή μακροοικονομική πολιτική που ακολουθήθηκε κατά τη δεκαετία (2006-2016). Οι αρχές διατήρησαν τη νομισματική και χρηματοπιστωτική σταθερότητα σε ένα ασταθές και αβέβαιο εξωτερικό περιβάλλον. Η φορολογική στρατηγική που υιοθετήθηκε το 2003 κράτησε το δημόσιο χρέος σε καθοδική τάση και έφερε τη φορολογική επιβάρυνση πολύ κάτω από τον μέσο όρο του ΟΟΣΑ (Εικόνα 3, Διάγραμμα D και E). Οι μεταρρυθμίσεις στα συστήματα κοινωνικής πρόνοιας και συνταξιοδότησης βοήθησαν ιδίως στη συγκράτηση των κρατικών δαπανών. Το τραπεζικό σύστημα είναι επικερδές και κεφαλαιοποιημένο, παρόλο που η μεγάλη έκθεσή του στην αγορά στεγαστικών δανείων και στη βιομηχανία ακινήτων αποτελεί παράγοντα κινδύνου που η Τράπεζα του Ισραήλ (BoI) προσπαθεί να μειώσει. Η επιβάρυνση των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων είναι χαμηλή. Το Ισραήλ διαθέτει επίσης έναν ζωντανό τομέα υψηλής τεχνολογίας και τα μεγάλα αποθέματα φυσικού αερίου που ανακαλύφθηκαν το 2009-10 είναι πρόσθετα οικονομικά και περιβαλλοντικά περιουσιακά στοιχεία. Ωστόσο, η χώρα αντιμετωπίζει δύο σημαντικές προκλήσεις:

- Η αύξηση της παραγωγικότητας ήταν αδύναμη και παραμένει πολύ χαμηλότερη από αυτή των προηγμένων χωρών σε επίπεδο. Αυτό αντικατοπτρίζει διάφορες διαρθρωτικές ελλείψεις, ιδίως την έντονη ανισότητα μεταξύ εξαιρετικά δυναμικών εκτεθειμένων βιομηχανιών και ενός μεγάλου προστατευμένου τομέα χαμηλής παραγωγικότητας που δεν δέχεται ανταγωνιστικές πιέσεις. Όπως φαίνεται παρακάτω, αυτή η διαφορά είναι πιο έντονη απ' ό, τι στον μέσο όρο του ΟΟΣΑ. Η ανεπαρκώς ανεπτυγμένη υποδομή, ιδίως στις μεταφορές, παρεμποδίζει επίσης την αποτελεσματικότητα του ιδιωτικού τομέα.
- Οι ανισότητες των εισοδημάτων και, κυρίως, η φτώχεια βρίσκονται σε υψηλά επίπεδα (Εικόνα 3, Διάγραμμα F). Τα ποσοστά απασχόλησης του υπέρ-ορθόδοξου πληθυσμού (Haredi) και των αραβο-ισραηλινών γυναικών παραμένουν χαμηλά, αν και έχουν αυξηθεί. Επιπλέον, οι εργαζόμενοι από αυτές τις κοινότητες είναι πιθανό να κατέχουν επισφαλείς και χαμηλά αμειβόμενες θέσεις εργασίας στον προστατευόμενο τομέα λόγω των ανεπαρκών δεξιοτήτων τους. Το κόστος ζωής είναι υψηλό, ιδίως για τη στέγαση, όπου οι αυξανόμενες

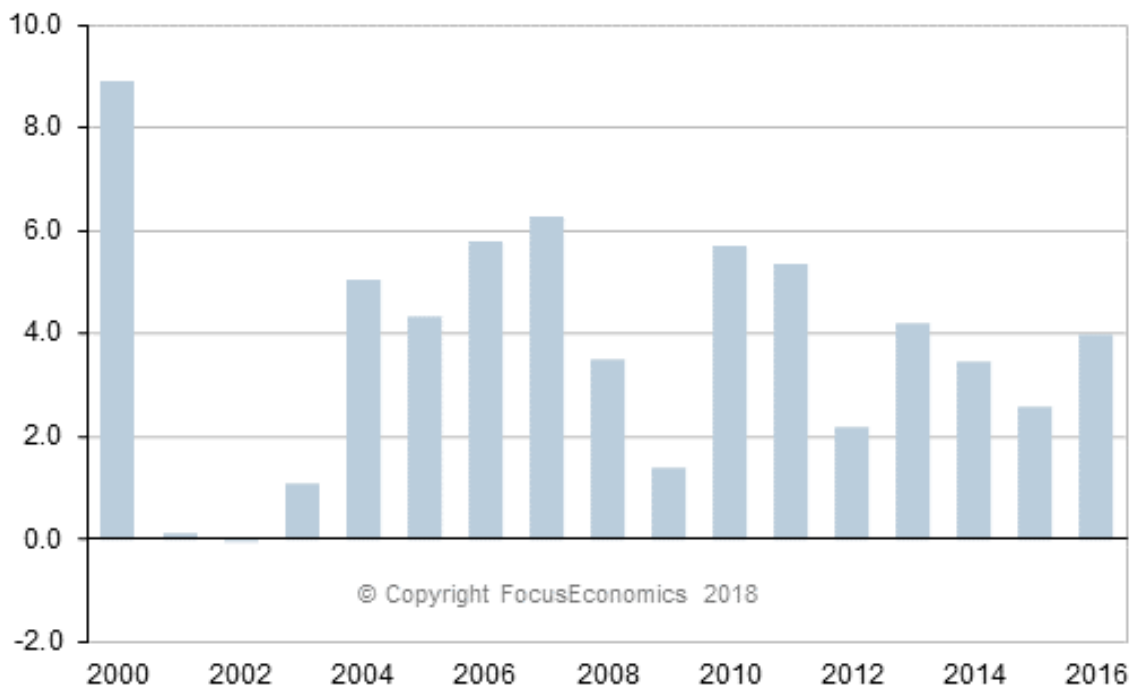
τιμές οδηγούν σε προβλήματα οικονομικής προσιτότητας για τις νέες οικογένειες (Εικόνα 3, Διάγραμμα G). Δεδομένης της χαμηλής δημόσιας δαπάνης του Ισραήλ (Εικόνα 3, Διάγραμμα E), η κυβέρνηση έχει διαδραματίσει περιορισμένο μόνο ρόλο στην ανακατανομή των εισοδημάτων προς τους φτωχούς, μεταξύ άλλων και στους ηλικιωμένους. Οι σημερινές δημογραφικές τάσεις είναι πιθανό να επιδεινώσουν μερικές από αυτές τις δυσκολίες, λόγω της γήρανσης του πληθυσμού και του αυξανόμενου μεριδίου του Χάρεντι και των Αραβο-Ισραηλινών στον πληθυσμό (Εικόνα 3, Διάγραμμα H).

Με βάση τα παραπάνω επιλέγεται προς μελέτη η περίοδος 2004-2017 για την οποία υπάρχουν διαθέσιμα δημοσιευμένα δεδομένα από τον ΟΟΣΑ και περιλαμβάνει τόσο τη περίοδο κατά την οποία εκδηλώθηκε η παγκόσμια οικονομική κρίση (2007-2008), πρόσφατες πολιτικές συγκρούσεις (2014-2015) και την ανακάλυψη των διαθέσιμων ενεργειακών πόρων (2009-2010).

3.5 Θεμελιώδη μακροοικονομικά μεγέθη

Το 2017 η οικονομία του Ισραήλ παρουσίασε μια απροσδόκητα ανοδική τάση, ενισχυμένη από τις ανθεκτικές καταναλωτικές δαπάνες και την έντονη ανάπτυξη των εξαγωγών υπηρεσιών. Η οικονομική ανάπτυξη (ετήσια μεταβολή του ΑΕΠ σε %, Διάγραμμα 5) έφθασε το 3,6% το 2017. Σε ετήσια βάση, ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ έφτασε το 2,9% την περίοδο Οκτωβρίου-Δεκεμβρίου 2017 και το 2018 η Τράπεζα του Ισραήλ αναμένει αύξηση του ΑΕΠ στο 3,3%. Το Focus Economics Consensus Forecast αναμένει αύξηση του ΑΕΠ κατά 3,3% το 2018, που παραμένει αμετάβλητο σε σχέση με τις προβλέψεις του περασμένου μήνα. Για το 2019, αναμένεται αύξηση του ΑΕΠ κατά 3,2% (FocusEconomics, 2018).

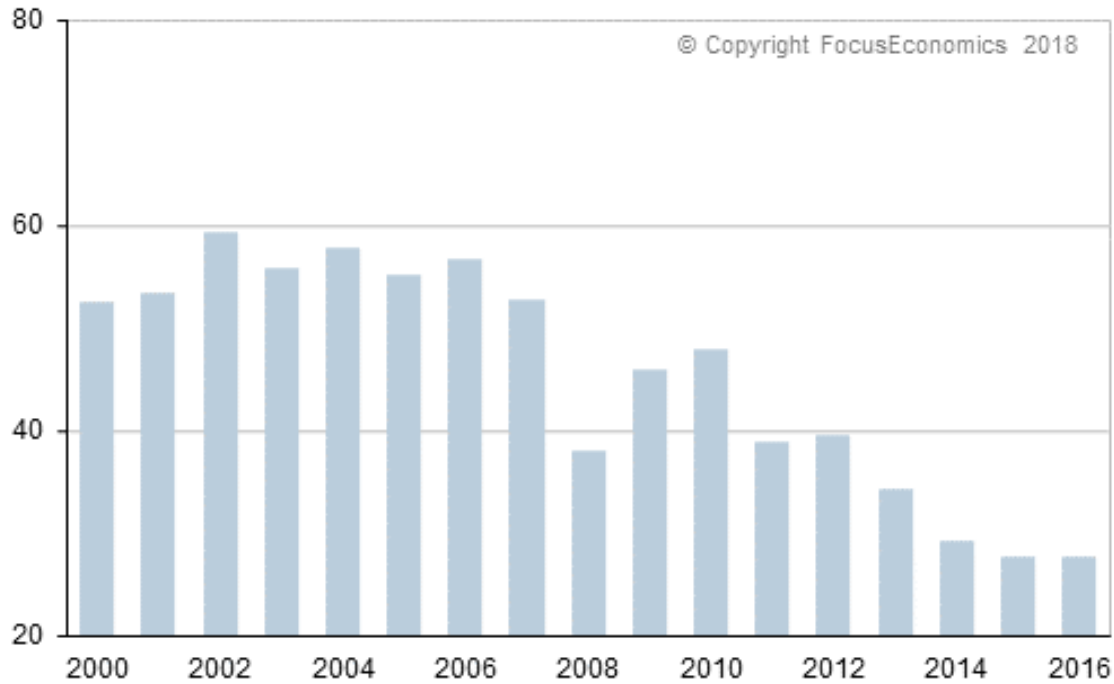
Διάγραμμα 5 Ετήσια διακύμανση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (ΑΕΠ) σε %.

Πηγή: Central Bureau of Statistics μέσω FocusEconomics, 2018

Στο Διάγραμμα 6 παρουσιάζεται η μείωση στο εξωτερικό χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ η οποία παρατηρείται από το 2004 και έπειτα. Συγκεκριμένα το εξωτερικό χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ το 2012 ήταν στο 40,1%, το 2013 έπεσε στο 34,8%, το 2014 μειώθηκε στο 29,8% και το 2015 στο 27,9% ενώ το 2016 παρουσίασε ακόμα μια μικρή μείωση στο 27,6%. Το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ, μειώνεται επίσης τη περίοδο 2012-2016. Συγκεκριμένα το 2012 ήταν 67,1% και διατήρησε μειούμενη τάση ως το 2016 που έφτασε το 60,5% του ΑΕΠ (FocusEconomics, 2018).

Διάγραμμα 6 Το εξωτερικό χρέος ως% του ΑΕΠ.

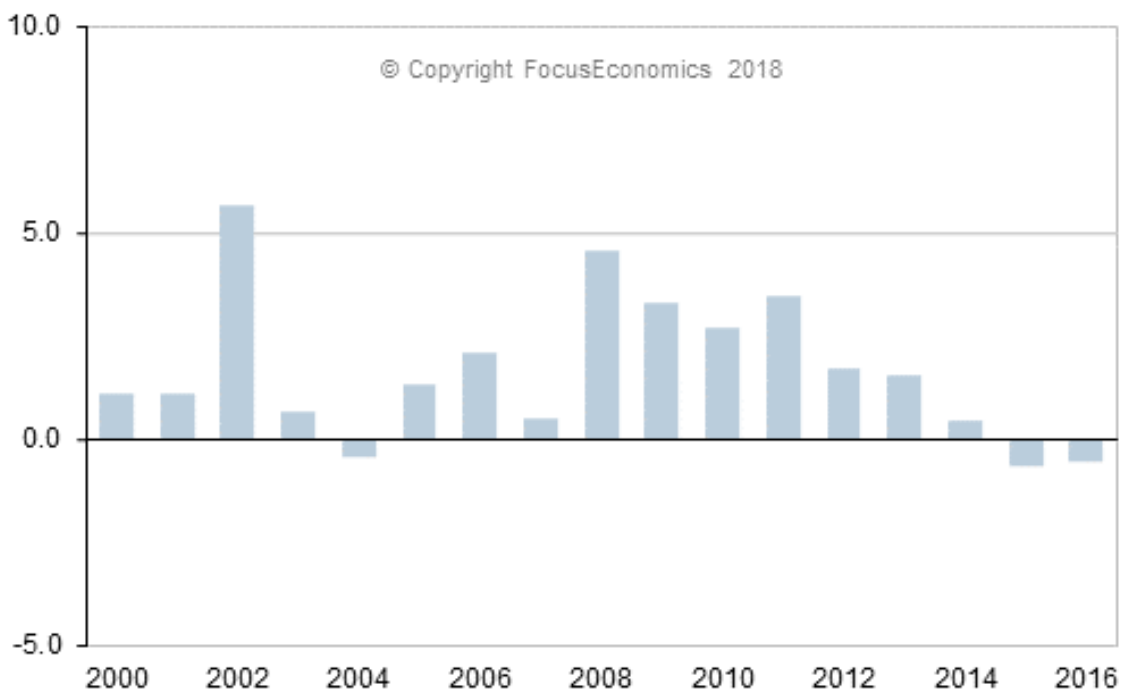

Πηγή: Central Bureau of Statistics and Focus Economics calculations, 2018

Οι τιμές καταναλωτή μειώθηκαν κατά 0,5% σε μηνιαία βάση τον Ιανουάριο του 2018, σε αντίθεση με την αύξηση κατά 0,1% τον Δεκέμβριο του 2017. Η μείωση του Ιανουαρίου, σύμφωνα με το Κεντρικό Γραφείο Στατιστικής (CBS), ήταν αποτέλεσμα χαμηλότερων τιμών ενδυμάτων και υποδημάτων - πιθανώς λόγω των απότομων εποχιακών εκπτώσεων - και χαμηλότερων εξόδων για τις υπηρεσίες των νοικοκυριών. Ο πληθωρισμός σημείωσε πτώση κατά 0,1% τον Ιανουάριο του 2018 (Δεκέμβριος 2017: 0,4%), πλησιάζοντας τις προσδοκίες των αναλυτών της αγοράς, αλλά έμοιαζε σε γενικές γραμμές με τις βραχυπρόθεσμες προοπτικές της Τράπεζας του Ισραήλ - οι οποίες αναμένουν ότι ο πληθωρισμός θα υποχωρήσει στην αρχή του έτους. Η επιβράδυνση του Ιανουαρίου προκάλεσε τον πληθωρισμό ακόμη πιο κάτω από το στόχο της Τράπεζας του Ισραήλ για 1,0% -3,0%. Επιπλέον, ο πυρήνας του πληθωρισμού - ο οποίος δεν περιλαμβάνει τις τιμές της ενέργειας που είναι ασταθείς- σημειώθηκε στο 0,2% (Δεκέμβριος 2017: 0,1%). Το Focus Economics Consensus Forecast αναμένει ότι ο πληθωρισμός θα φθάσει κατά μέσο όρο το 0,8% το 2018, ο οποίος είναι αυξημένος κατά 0,1 ποσοστιαίες μονάδες από τις προβλέψεις του Ιανουαρίου 2018. Για το 2019, αναμένεται πληθωρισμός κατά μέσο

όρο 1,4%. Για το διάστημα 2004-2016 οι μεταβολές του πληθωρισμού σε % παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 7. Παρατηρούμε ότι ο πληθωρισμός παρουσίασε πτώση το 2004 και στη συνέχεια αύξηση που προσέγγισε το 5% το 2008 ενώ από τότε η μεταβλητότητα είναι θετική αλλά μειούμενη ως το 2014 και αρνητική τα έτη 2015 και 2016 (FocusEconomics, 2018).

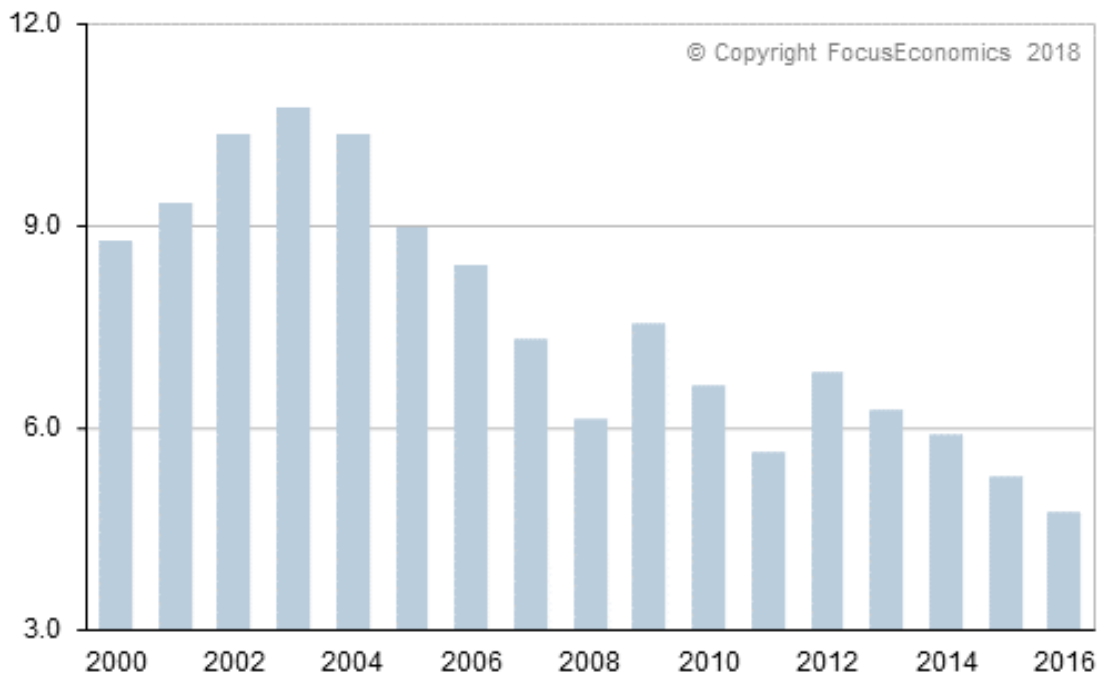
Διάγραμμα 7 Ετήσια διακύμανση του δείκτη τιμών καταναλωτή (ΔΤΚ) σε%.

Πηγή: Central Bureau of Statistics and Focus Economics, 2018

Το ποσοστό ανεργίας στο Ισραήλ είναι ιδιαίτερα χαμηλό (Διάγραμμα 8). Από περίπου 10% που έφτασε το 2004 ακολουθεί μειούμενη τάση με 6,8% το 2012, 6,3% το 2013, 5,9% το 2014, 5,3% το 2015 και 4,8% το 2016 (FocusEconomics, 2018).

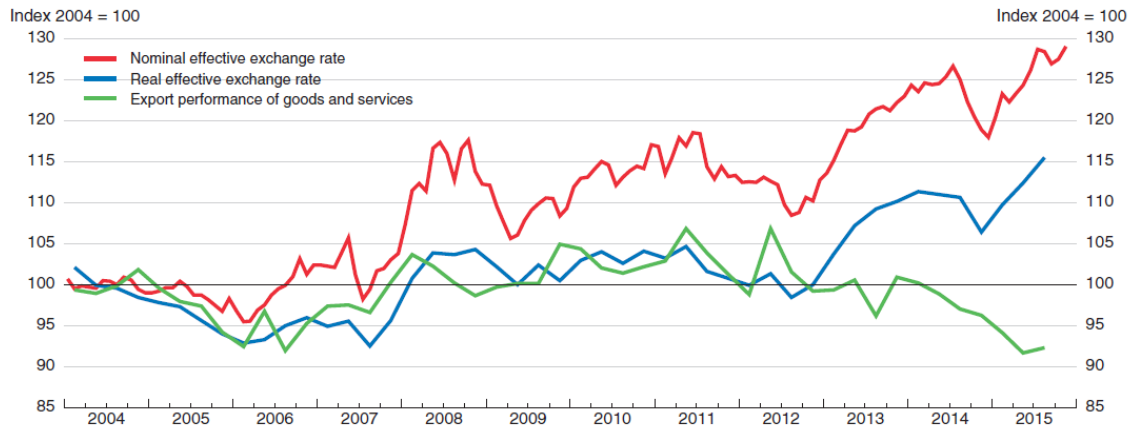
Διάγραμμα 8 Ανεργία σε% του ενεργού πληθυσμού.

Πηγή: Central Bureau of Statistics, 2018

Η υποτονική ανάπτυξη της οικονομίας του Ισραήλ το 2014 συνεχίστηκε το 2015 λόγω της επίμονης αδυναμίας των εξαγωγών και των επενδύσεων. Τα κακά αποτελέσματα στο εξωτερικό αντανακλούν τον συνδυασμό της χαμηλής εξωτερικής ζήτησης από τις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ευρώπη, τα οποία μαζί αντιπροσωπεύουν περίπου τα δύο τρίτα των εξαγωγών του Ισραήλ και σημαντικές απώλειες εξωτερικής ανταγωνιστικότητας που προκαλούνται από την πραγματική ανατίμηση του σκεέλ από το 2012. Το πρώτο εξάμηνο του 2015, η διάβρωση των εξαγωγικών αγορών ενισχύθηκε περαιτέρω από μια απεργία στον τομέα των χημικών προϊόντων (Διάγραμμα 9) (FocusEconomics, 2018).

Διάγραμμα 9 Συναλλαγματικές ισοτιμίες και εξαγωγικές επιδόσεις.

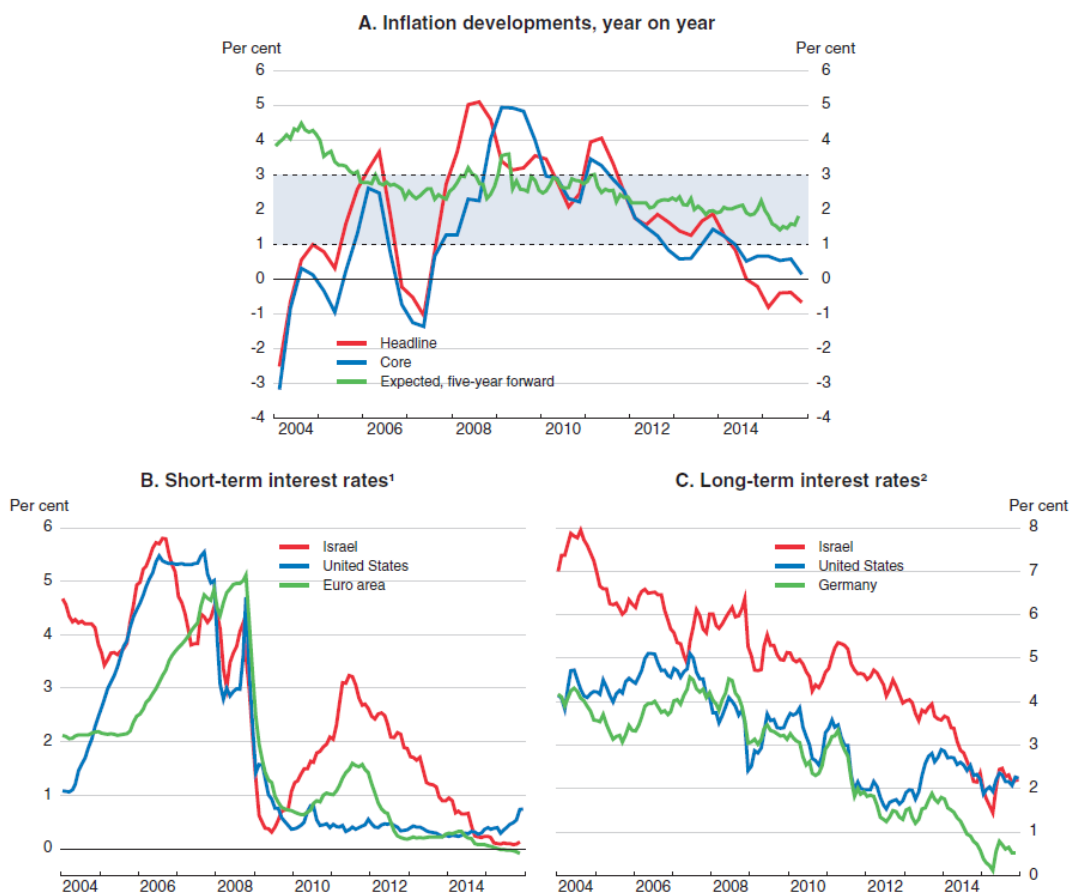
Πηγή: OECD, 2016

Με δεδομένο αυτό το περιβάλλον, οι επιχειρηματικές επενδύσεις μειώθηκαν, προκαλώντας μέτρια πτώση της αύξησης του μετοχικού κεφαλαίου, η τάση της οποίας εξαλείφεται από τη συνεχιζόμενη μετατόπιση της οικονομίας προς τη δραστηριότητα παροχής υπηρεσιών (BoI, 2015). Η ολοκλήρωση των έργων υποδομής στους τομείς της ηλεκτρικής ενέργειας και των σιδηροδρόμων και η μείωση των αγορών κατοικιών που προκλήθηκε από τις αβεβαιότητες που σχετίζονται με την εξέλιξη της φορολογίας ακινήτων το 2014 εξασθένησαν επίσης τις κεφαλαιουχικές δαπάνες. Στο πλαίσιο αυτό, η ιδιωτική κατανάλωση αποτέλεσε τον κύριο κινητήριο παράγοντα, χάρη στην επίδραση των εξαιρετικά χαμηλών επιτοκίων στη ζήτηση διαρκών αγαθών και στην αύξηση του εισοδήματος των νοικοκυριών και των πραγματικών μισθών, οι οποίες ωφελήθηκαν από τις ευνοϊκές συνθήκες της αγοράς εργασίας και τις ελάχιστες αυξήσεις μισθών (OECD, 2016).

Ο πρωταρχικός στόχος της νομισματικής πολιτικής του Ισραήλ είναι η διατήρηση της σταθερότητας των τιμών, που ορίζεται ως πληθωρισμός τιμών καταναλωτή σε ένα εύρος 1-3% μέσω ενός καθεστώτος στόχευσης του πληθωρισμού, το οποίο αποτελεί σημαντικό ονομαστικό καθοριστικό παράγοντα για τον σχηματισμό των μισθών και των τιμών. Η επίτευξη αυτού του στόχου ήταν δύσκολη για τη Τράπεζα του Ισραήλ κατά τα τελευταία δύο χρόνια. Ο πληθωρισμός μειώνεται σταθερά από το τέλος του 2013 και το συνολικό

επίπεδο των τιμών μειώθηκε κατά περίπου 0,5% σε ετήσια βάση στα μέσα του 2015 (Διάγραμμα 10, Α). Αυτό οφείλεται εν μέρει μόνο στην πτώση των τιμών των εισαγωγών και του πετρελαίου και σε προσωρινούς παράγοντες (οι εφάπαξ μειώσεις των τιμολογίων για το νερό και την ηλεκτρική ενέργεια στο τέλος του 2014 και στις αρχές του 2015 μείωσαν τον συνολικό πληθωρισμό κατά 0,4%). Ο πυρήνας του πληθωρισμού έχει επίσης μειωθεί, αλλά φαίνεται να έχει σταθεροποιηθεί σε περίπου 0,5% σε ετήσια βάση (OECD, 2016).

Διάγραμμα 10 Μεταβολή πληθωρισμού και επιτοκίων για τη περίοδο 2004-2016

Πηγή: OECD, 2016

Η Τράπεζα του Ισραήλ μείωσε το επιτόκιο πολιτικής της από το τέλος του 2011, φτάνοντας σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα του 0,10% τον Μάρτιο του 2015 (Διάγραμμα 10,Β) και επανέλαβε τις παρεμβάσεις της για να περιορίσει την ανοδική πίεση στην

αγορά συναλλάγματος. Αυτό συνόδευε το πρόγραμμα αγορών συναλλάγματος που προοριζόταν να περιορίσει την εκτίμηση που προέκυψε από την «ολλανδική νόσο» που σχετίζεται με τον αντίκτυπο της παραγωγής φυσικού αερίου (που ξεκίνησε τον Μάρτιο του 2013) στο ισοζύγιο πληρωμών. Λόγω των πολύ επεκτατικών νομισματικών πολιτικών των μεγάλων κεντρικών τραπεζών του ΟΟΣΑ και των αβέβαιων οικονομικών εξελίξεων στη ζώνη του ευρώ, η Τράπεζα του Ισραήλ έπρεπε να ενεργήσει για να αποφευχθεί μια ανεπιθύμητη ανατίμηση του νομίσματος και να μειώσει τις υπερβολικές διακυμάνσεις. Αυτή η επεκτατική νομισματική πολιτική παραμένει κατάλληλη για τη στήριξη των δραστηριοτήτων και των εξαγωγών μέχρι ο πληθωρισμός να φτάσει το στόχο και το εξωτερικό περιβάλλον να επιτρέψει την αύξηση των επιτοκίων. Στα τέλη του 2015, οι αρχές των ΗΠΑ άρχισαν να αυξάνουν τις επίσημες τιμές τους, ενώ η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα μπορεί, αντίθετα, να προχωρήσει σε μια ακόμη πιο επεκτατική θέση. Είναι δύσκολο να προβλεφθεί ο αντίκτυπος ενός τέτοιου συνδυασμού στην ισραηλινή οικονομία. Υπό κανονικές συνθήκες, αυτό αναμένεται να επηρεάσει τη συναλλαγματική ισοτιμία σύμφωνα με τα βάρη που περιλαμβάνονται στην ονομαστική πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία (26,5% τόσο στο δολάριο όσο και στο ευρώ). Εντούτοις, στο τελευταίο επεισόδιο το Ισραήλ βίωσε πραγματικά εισροές κεφαλαίων. Εάν πρέπει να αναπτυχθούν περαιτέρω κίνητρα, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη οι πιθανές παρενέργειες στην ανερχόμενη αγορά κατοικίας καθώς και τα προβλήματα που δημιουργούνται από τα μη συμβατικά μέτρα (Rawdanowicz et al, 2013, BoI, 2015, White 2015).

3.6 Οικονομικές σχέσεις Ισραήλ με άλλες χώρες

Το Ισραήλ προσχώρησε στα Ηνωμένα Έθνη στις 11 Μαΐου 1949 και διατηρεί διπλωματικούς δεσμούς με 159 χώρες σύμφωνα με στοιχεία για τον Μάρτιο του 2017 (Ahren, 2017). Το Ισραήλ διατηρεί πλήρεις διπλωματικές σχέσεις και ανοίγει σύνορα με δύο από τους αραβικούς γείτονές του, την Αίγυπτο και την Ιορδανία, μετά την υπογραφή των συνθηκών ειρήνης το 1979 και το 1994 αντίστοιχα.

Η στενή φιλία με τις Ηνωμένες Πολιτείες υπήρξε εδώ και δεκαετίες η βάση της ισραηλινής εξωτερικής πολιτικής. Από την ίδρυση του Κράτους του Ισραήλ το 1948 μέχρι την Ιρανική Επανάσταση και την πτώση της δυναστείας Pahlavi το 1979, το Ισραήλ και το Ιράν διατήρησαν στενούς δεσμούς. Το Ιράν ήταν η δεύτερη χώρα με πλειοψηφία των Μουσουλμάνων που αναγνώρισε το Ισραήλ ως κυρίαρχο έθνος μετά την Τουρκία. Στα μέσα του 20^{ού} αιώνα, το Ισραήλ διεύθυνε εκτεταμένες υπηρεσίες εξωτερικής βοήθειας και εκπαίδευσης στην Αφρική, αποστέλλοντας εμπειρογνώμονες στον τομέα της γεωργίας, της διαχείρισης των υδάτων και της υγειονομικής περίθαλψης. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 2000, το υπουργείο Εξωτερικών προειδοποίησε ότι η αυξανόμενη επιρροή της ΕΕ θα απομονώσει περαιτέρω το Ισραήλ στις παγκόσμιες υποθέσεις. Μετά από μια σειρά διπλωματικών διαμαρτυριών με την Τουρκία και την άνοδο της Μουσουλμανικής Αδελφότητας στην Αίγυπτο το 2011, το Ισραήλ είχε όλο και πιο εχθρικές σχέσεις με τις χώρες αυτές για λίγα χρόνια πριν βελτιωθούν τα πράγματα. Κατά τη διάρκεια περίπου της ίδιας περιόδου, οι ισραηλινές σχέσεις με πολλές χώρες της Ευρώπης, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας και της Κύπρου, στο πλαίσιο του ενεργειακού τριγώνου και της Ασίας, συμπεριλαμβανομένης της Κίνας και της Ινδίας, ενισχύθηκαν, κυρίως λόγω της ανάπτυξης της οικονομίας υψηλής τεχνολογίας του Ισραήλ. Οι ισραηλινές σχέσεις με την Αίγυπτο έχουν βελτιωθεί από τότε που η Μουσουλμανική Αδελφότητα απομακρύνθηκε από την εξουσία εκεί, ενώ οι δεσμοί με την Τουρκία ήταν άνισοι από το 2010 (Susser, 2009, Callick, 2012).

3.6.1 Εμπορικές σχέσεις (εισαγωγές, εξαγωγές)

Το Ισραήλ παρουσιάζει συνήθως ένα μέτριο εμπορικό έλλειμμα σε αγαθά. Οι κύριες εισαγωγές αγαθών του συνίστανται σε πρώτες ύλες, αργό πετρέλαιο, εισροές παραγωγής και τελικά καταναλωτικά αγαθά. Οι περισσότερες από τις εξαγωγές του Ισραήλ είναι αντικείμενα υψηλής προστιθέμενης αξίας, όπως ηλεκτρονικά εξαρτήματα και άλλος εξοπλισμός, εργαλεία και μηχανήματα υψηλής τεχνολογίας, κομμένα διαμάντια, ραφινρισμένα πετροχημικά προϊόντα και φαρμακευτικά προϊόντα. Παρουσιάζει συνήθως ένα σημαντικό πλεόνασμα στις υπηρεσίες χάρη στον τομέα του τουρισμού και

των υπηρεσιών, όπως η ανάπτυξη λογισμικού, οι υπηρεσίες μηχανικού και η βιοϊατρική και η επιστημονική έρευνα και ανάπτυξη. Ως εκ τούτου, το συνολικό εξωτερικό εμπόριο είναι θετικό, συμβάλλοντας σε σημαντικό πλεόνασμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, το οποίο το 2017 ανερχόταν στο 4,7% του ΑΕΠ ("The World Factbook — ISRAEL", 2018).

Το 2016, οι εξαγωγές αγαθών από το Ισραήλ ανήλθαν σε 55,8 δισεκατομμύρια δολάρια. Το Ισραήλ εισήγαγε εμπορεύματα αξίας 61,9 δισεκατομμυρίων δολαρίων το ίδιο έτος ("Products exported by Israel", 2018). Το 2017 οι συνολικές εξαγωγές (αγαθά και υπηρεσίες) ανήλθαν σε 102,3 δισ. δολάρια, ενώ οι εισαγωγές ανήλθαν σε 96,7 δισ. δολάρια. Οι Ηνωμένες Πολιτείες είναι ο μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος του Ισραήλ και το Ισραήλ είναι ο 26^{ος} μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος των Ηνωμένων Πολιτειών. Το εμπόριο αμφίδρομης κυκλοφορίας ανήλθε σε 24,5 δισεκατομμύρια δολάρια το 2010 από 12,7 δισεκατομμύρια δολάρια το 1997. Οι κυριότερες αμερικανικές εξαγωγές προς το Ισραήλ περιλαμβάνουν υπολογιστές, ολοκληρωμένα κυκλώματα, εξαρτήματα αεροσκαφών και άλλο αμυντικό εξοπλισμό, σιτάρι και αυτοκίνητα. Οι κύριες εξαγωγές του Ισραήλ στις ΗΠΑ περιλαμβάνουν κομμένα διαμάντια, κοσμήματα, ολοκληρωμένα κυκλώματα, μηχανήματα εκτύπωσης και τηλεπικοινωνιακό εξοπλισμό. Οι δύο χώρες υπέγραψαν συμφωνία ελεύθερων συναλλαγών (ΣΕΣ) το 1985, η οποία σταδιακά εξάλειψε τους δασμούς για τα περισσότερα αγαθά που εμπορεύτηκαν μεταξύ των δύο χωρών κατά τα επόμενα δέκα χρόνια. Το Νοέμβριο του 1996 υπεγράφη γεωργική εμπορική συμφωνία, η οποία αφορούσε τα εναπομένοντα εμπορεύματα που δεν καλύπτονταν από τη ΣΕΣ. Ωστόσο, ορισμένοι μη δασμολογικοί φραγμοί και δασμοί για τα εμπορεύματα παραμένουν. Το Ισραήλ έχει επίσης συμφωνίες εμπορίου και συνεργασίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση και τον Καναδά και επιδιώκει να συνάψει τέτοιες συμφωνίες με αρκετές άλλες χώρες, μεταξύ των οποίων η Τουρκία, η Ιορδανία και αρκετές χώρες της Ανατολικής Ευρώπης ("Products exported by Israel", 2018).

Σε περιφερειακό επίπεδο, η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ο κορυφαίος προορισμός των εξαγωγών του Ισραήλ. Κατά την τετράμηνη περίοδο από τον Οκτώβριο του 2011 έως τον Ιανουάριο του 2012, το Ισραήλ εξήγαγε εμπορεύματα συνολικού ύψους 5 δισεκατομμυρίων δολαρίων στην ΕΕ, που αντιστοιχούσαν στο 35% των συνολικών

εξαγωγών του Ισραήλ. Κατά την ίδια περίοδο, οι εξαγωγές του Ισραήλ στην Ανατολική Ασία και την Άπω Ανατολή ανήλθαν σε περίπου 3,1 δισεκατομμύρια δολάρια. (Coren & Bassok, 2012).

Μέχρι το 1995, το εμπόριο του Ισραήλ με τον αραβικό κόσμο ήταν ελάχιστο λόγω τουμποϋκοτάζ του Αραβικού Συνδέσμου, το οποίο ξεκίνησε κατά της εβραϊκής κοινότητας της Παλαιστίνης το 1945. Τα αραβικά έθνη όχι μόνο αρνήθηκαν να έχουν άμεσο εμπόριο με το Ισραήλ (πρωταρχικόμποϋκοτάζ), αλλά και αρνήθηκε να συνεργαστεί με οποιαδήποτε εταιρεία που λειτούργησε στο Ισραήλ (δευτερεύονμποϋκοτάζ), ή οποιαδήποτε εταιρεία που συνεργάστηκε με μια εταιρεία που συνεργάζεται με το Ισραήλ (τριτοβάθμιομποϋκοτάζ). Το 2013, το εμπόριο μεταξύ του Ισραήλ και των παλαιστινιακών εδαφών εκτιμήθηκε σε 20 δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως. Το 2012, δέκα επιχειρήσεις ευθύνονται για το 47,7% των εξαγωγών του Ισραήλ. Αυτές οι εταιρείες ήταν η Intel Israel, η Elbit Systems, η Oil Refineries Ltd, η Teva Pharmaceuticals, η Iscar, η Israel Chemicals, η Makhteshim Agan, η Paz Oil Company, η Israel Aerospace Industries και το τμήμα Indigo της Hewlett-Packard. Η Τράπεζα του Ισραήλ και το Ινστιτούτο Εξαγωγών του Ισραήλ προειδοποίησαν ότι η χώρα είναι πολύ εξαρτημένη από έναν μικρό αριθμό εξαγωγέων (Coren, 2013).

3.6.2 Άμεσες ξένες επενδύσεις

Οι άμεσες ξένες επενδύσεις στο Ισραήλ αυξήθηκαν κατά 25050 δισεκατομμύρια δολάρια κατά το τέταρτο τρίμηνο του 2017 (Διάγραμμα 11). Οι άμεσες ξένες επενδύσεις στο Ισραήλ ήταν κατά μέσο όρο 4923,11 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ από το 1995 έως 2017, φτάνοντας σε υψηλά επίπεδα ύψους 25050 δισεκατομμυρίων δολαρίων το τέταρτο τρίμηνο του 2017, του -10028,10 εκατ. δολαρίων το τρίτο τρίμηνο του 2010 (Tradingeconomics, 2018).

Το Ισραήλ διαθέτει ένα φιλελεύθερο επενδυτικό σύστημα και οι περισσότερες δραστηριότητες είναι ανοικτές τόσο σε ιδιωτικούς όσο και σε ξένους επενδυτές. Μετά από μια σημαντική επιβράδυνση το 2009-2010 λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης

και των δυσκολιών που αντιμετωπίζει η οικονομία των ΗΠΑ (οι ισραηλινές νεοσύστατες επιχειρήσεις εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την οικονομική κατάσταση στις Η.Π.Α.), οι ΑΞΕ άρχισαν να ανακάμπτουν ενώ παραμένουν ασταθείς. Το 2013 αυξήθηκαν κατά 48% σε σχέση με το 2012. Σύμφωνα με τη UNCTAD, η ροή άμεσων ξένων επενδύσεων έφθασε τα 11,5 δισεκατομμύρια δολάρια το 2015, έναντι 6,7 δισεκατομμυρίων δολαρίων το 2014.

Το Ισραήλ διαθέτει μια σειρά περιουσιακών στοιχείων, τα οποία απευθύνονται σε ξένους επενδυτές: έναν ισχυρό τομέα E & A και ένα πολύγλωσσο εργατικό δυναμικό υψηλής ειδίκευσης. Ο τομέας υψηλής τεχνολογίας, ιδίως οι νεοσύστατες επιχειρήσεις, έχουν προσελκύσει πολλές ξένες επενδύσεις. Ωστόσο, το γεωπολιτικό περιβάλλον της χώρας είναι ιδιαίτερα ασταθές και οι πολιτικές αποικιοποίησης και κατοχής των παλαιστινιακών εδαφών αποτελούν πηγή βίας (Santandertrade, 2018).

Διάγραμμα 11 Άμεσες ξένες επενδύσεις Ισραήλ

Πηγή: Tradingeconomics, 2018

3.6.3 Συναλλαγματικά διαθέσιμα

Η ετήσια έκθεση για την επένδυση των συναλλαγματικών αποθεμάτων του Ισραήλ για το 2017 δημοσιεύθηκε στις 13 Μαρτίου 2018 (BoI, 2018). Τα αποθεματικά συναλλαγματικών ισοτιμιών του Ισραήλ ανήλθαν συνολικά σε 113 δισεκατομμύρια δολάρια στο τέλος του 2017, σημειώνοντας αύξηση 14,6 δισεκατομμυρίων δολαρίων κατά τη διάρκεια του έτους. Οι κύριοι παράγοντες αύξησης ήταν τα κέρδη, τα έσοδα, οι διαφορές τιμών και συναλλαγματικών ισοτιμιών (mark to market), οι οποίες ανήλθαν συνολικά σε 7,5 δισεκατομμύρια δολάρια και οι αγορές της Τράπεζας του Ισραήλ ύψους 6,6 δισεκατομμυρίων δολαρίων στο πλαίσιο της νομισματικής πολιτικής. Στα τέλη του 2017, το επίπεδο των αποθεματικών ήταν ελαφρώς υψηλότερο από το ανώτατο όριο του εύρους του κατάλληλου επιπέδου αποθεματικών ύψους 70-110 δισεκατομμυρίων δολαρίων και αντιστοιχούσε στο 33% του ΑΕΠ (BoI, 2018).

Το 2017, το ποσοστό απόδοσης του χαρτοφυλακίου των αποθεματικών ήταν 3% σε αριθμητικές τιμές, το οποίο είναι ένα καλάθι νομισμάτων - το οποίο αποτελείται κυρίως από το δολάριο και το ευρώ. Αυτός ο ρυθμός απόδοσης είναι ο υψηλότερος από το 2009 και είναι μεγαλύτερος από την μέση απόδοση των τελευταίων τριών ετών κατά 1,7%. Ο ρυθμός απόδοσης επετεύχθη σε ένα χρηματοοικονομικό περιβάλλον χαμηλών αποδόσεων έως τη λήξη και ακόμη και σε αρνητικές αποδόσεις σε σημαντικό τμήμα ομολόγων που εκδίδονται από μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες, στις οποίες επενδύεται περίπου το ένα τρίτο των αποθεματικών. Ο ρυθμός απόδοσης επετεύχθη κυρίως ως αποτέλεσμα μιας μακροπρόθεσμης διαδικασίας, στην οποία το μερίδιο των αποθεματικών που επενδύθηκαν σε περιουσιακά στοιχεία κινδύνου-μετοχές και εταιρικά ομόλογα- αυξήθηκε σταδιακά. Αυτό βρίσκεται στο πλαίσιο του επιπέδου κινδύνου που εγκρίθηκε από τη Νομισματική Επιτροπή (BoI, 2018).

Η συμβολή της ενεργού διαχείρισης - η πραγματική απόκλιση της επένδυσης από το βασικό κριτήριο αναφοράς - ήταν 273 μονάδες βάσης το 2017. Το μεγαλύτερο μέρος της συμβολής, 219 μονάδες βάσης, προήλθε από την επένδυση σε μετοχές που επωφελήθηκαν από τη συνεχιζόμενη ισχυρή απόδοση των αγορών μετοχών στις επενδυτικές χώρες. Η υπόλοιπη συνεισφορά, 54 μονάδες βάσης, προήλθε κυρίως από την

ειδική επιλογή της διάρκειας και την επένδυση σε περιουσιακά στοιχεία, ιδίως σε βραχυπρόθεσμα περιουσιακά στοιχεία (BoI, 2018).

Η Νομισματική Επιτροπή αποφάσισε να αυξήσει ελαφρώς το επίπεδο κινδύνου του χαρτοφυλακίου και το ποσοστό των περιουσιακών στοιχείων κινδύνου στο χαρτοφυλάκιο των αποθεματικών συνέχισε να αυξάνεται: το μερίδιο των επενδύσεων σε μετοχές αυξήθηκε σε 13,3% από 10,0% και το μερίδιο των επενδύσεων σε εταιρικά ομόλογα σε 6,0%, από 4,8%. Για το μεγαλύτερο μέρος του έτους, το μερίδιο των επενδύσεων σε εταιρικά ομόλογα ήταν 7,5% και μειώθηκε προς το τέλος του έτους. Η μεταβλητότητα της αγοράς ήταν εξαιρετικά χαμηλή αυτή τη χρονιά, στο πλαίσιο της πλεονάζουσας ρευστότητας που προέκυψε από τις ενέργειες των κεντρικών τραπεζών και της αυξανόμενης παγκόσμιας ανάπτυξης παράλληλα με τον χαμηλό πληθωρισμό. Ως εκ τούτου, το επίπεδο μεταβλητότητας του χαρτοφυλακίου αποθεματικών ήταν χαμηλότερο από ό, τι το προηγούμενο έτος, παρά το αυξημένο μερίδιο των περιουσιακών στοιχείων κινδύνου, και ήταν πιο αξιόλογο από ό, τι στο παρελθόν όσον αφορά την προσαρμοσμένη με τον κίνδυνο απόδοση. Η απόφαση της Τράπεζας του Ισραήλ να επενδύσει μέρος των συναλλαγματικών διαθεσίμων σε μετοχές λήφθηκε με μακροπρόθεσμη άποψη. Η επένδυση σε μετοχές υπερδιπλασίασε τη σωρευτική απόδοση του χαρτοφυλακίου αποθεματικών τα τελευταία έξι χρόνια, αλλά καθώς οι αγορές μετοχών είναι κυκλικές και ευμετάβλητες, είναι εύλογο να αναμένεται μείωση των τιμών και στο μέλλον (BoI, 2018).

3.7 Συμπεράσματα

Η οικονομία είναι του Ισραήλ είναι ανθεκτική και έχει σταθερά θεμελιώδη στοιχεία. Η διατήρηση μιας επεκτατικής νομισματικής στάσης και η μείωση του δημόσιου χρέους παραμένει κατάλληλη στρατηγική για περαιτέρω ανάπτυξη. Προτείνονται μεταρρυθμίσεις που ενισχύουν την παραγωγικότητα για να τονώσουν την ανάπτυξη και να αρθούν οι αποκλεισμοί. Οι μεταρρυθμίσεις πρέπει να είναι καλά σχεδιασμένες για την προώθηση της κοινωνικής συνοχής και την κατανομή των καρπών της ανάπτυξης. Τέλος θα πρέπει να ενισχυθεί η πολιτική για την αλλαγή του κλίματος.

4. Ενεργειακή Πολιτική Ισραήλ και Επιπτώσεις στην Οικονομία

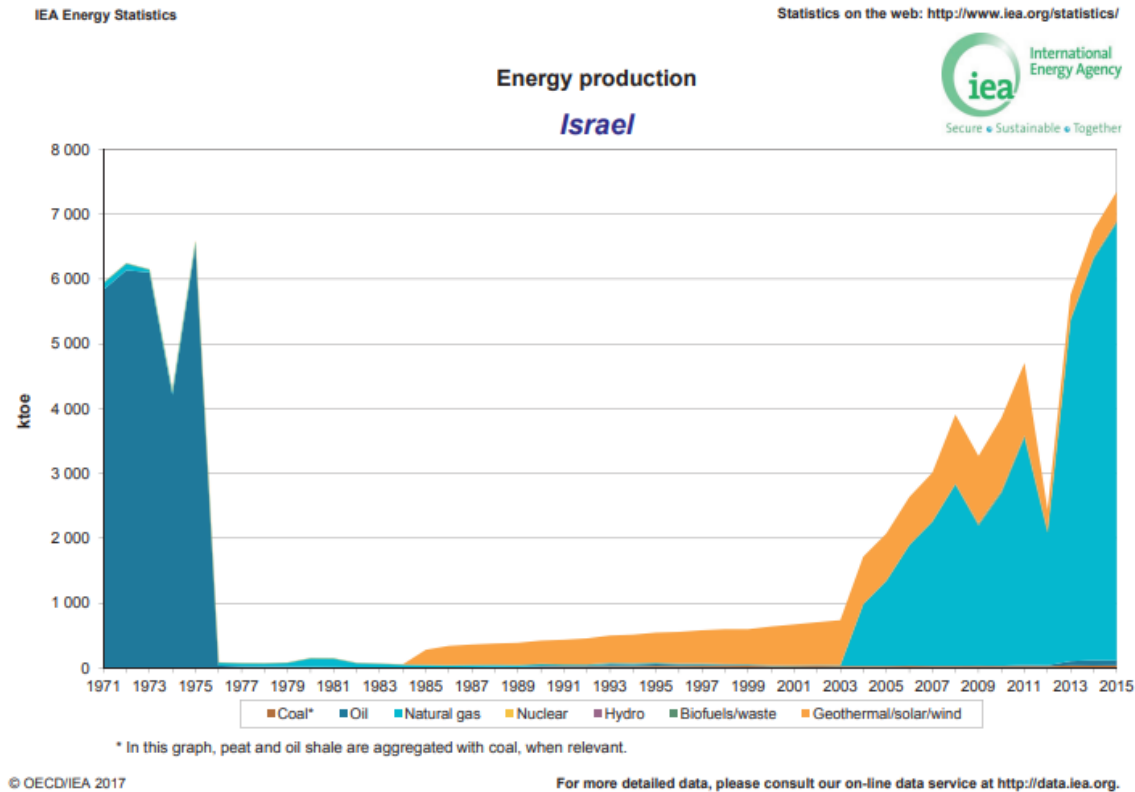
4.1 Εισαγωγή κεφαλαίου

Ενώ το Ισραήλ ήταν εξαρτημένο στο παρελθόν από εισαγωγές ενέργειας, οι πόροι φυσικού αερίου που ανακαλύφθηκαν μπορούν να αποτελέσουν σημαντικό παράγοντα για τη κάλυψη των αυξανόμενων αναγκών της χώρας σε ενέργεια αλλά και την εξαγωγή φυσικού αερίου μέσω διεθνών συνεργασιών. Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται οι συνθήκες των διαπραγματεύσεων του Ισραήλ με τη Ρωσία, τη Τουρκία, τη Κύπρο και την Ευρωπαϊκή Ένωση για την εξαγωγή φυσικού αερίου αλλά και τα προβλήματα πολιτικής και γεωστρατηγικής φύσης που εμφανίστηκαν. Οι τεχνικοί περιορισμοί συζητούνται επίσης στο πλαίσιο που αποτελούν καθοριστικό παράγοντα για την διαμόρφωση του μέλλοντος σχετικά με την αξιοποίηση των αποθεμάτων φυσικού αερίου.

4.2 Στατιστικά στοιχεία για την ενέργεια στο Ισραήλ

Το 2015 το Ισραήλ είχε πληθυσμό 8,38 εκατομμυρίων κατοίκων με ΑΕΠ 277,53 δις και παραγωγή ενέργειας 7,35 Mtoe. Οι εισαγωγές ενέργειας το ίδιο έτος έφτασαν τους 16,87 Mtoe και η συνολική κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας έφτασε τους 22,98 Mtoe. Παρατηρούμε λοιπόν ότι για να καλυφθούν οι ενεργειακές ανάγκες της χώρας, οι εισαγωγές είναι απαραίτητες και ξεπερνούν κατά πολύ το δυναμικό παραγωγής του Ισραήλ. Στο Διάγραμμα 12 παρουσιάζεται η παραγωγή ενέργειας στο Ισραήλ κατά τη περίοδο 1971-2015. Παρατηρούμε ότι ως το 1975 υπήρχε παραγωγή πετρελαίου και κάποιου φυσικού αερίου, η οποία σταμάτησε μετά το 1975. Η παραγωγή ενέργειας παρέμεινε πολύ χαμηλή (κάτω από 1 Mtoe) ως και το 2003, όπου ξεκίνησε η παραγωγή ενέργειας από φυσικό αέριο και ανανεώσιμες πηγές ενέργειας φτάνοντας στα επίπεδα που αναφέρθηκαν παραπάνω το 2015 (IEA, 2018).

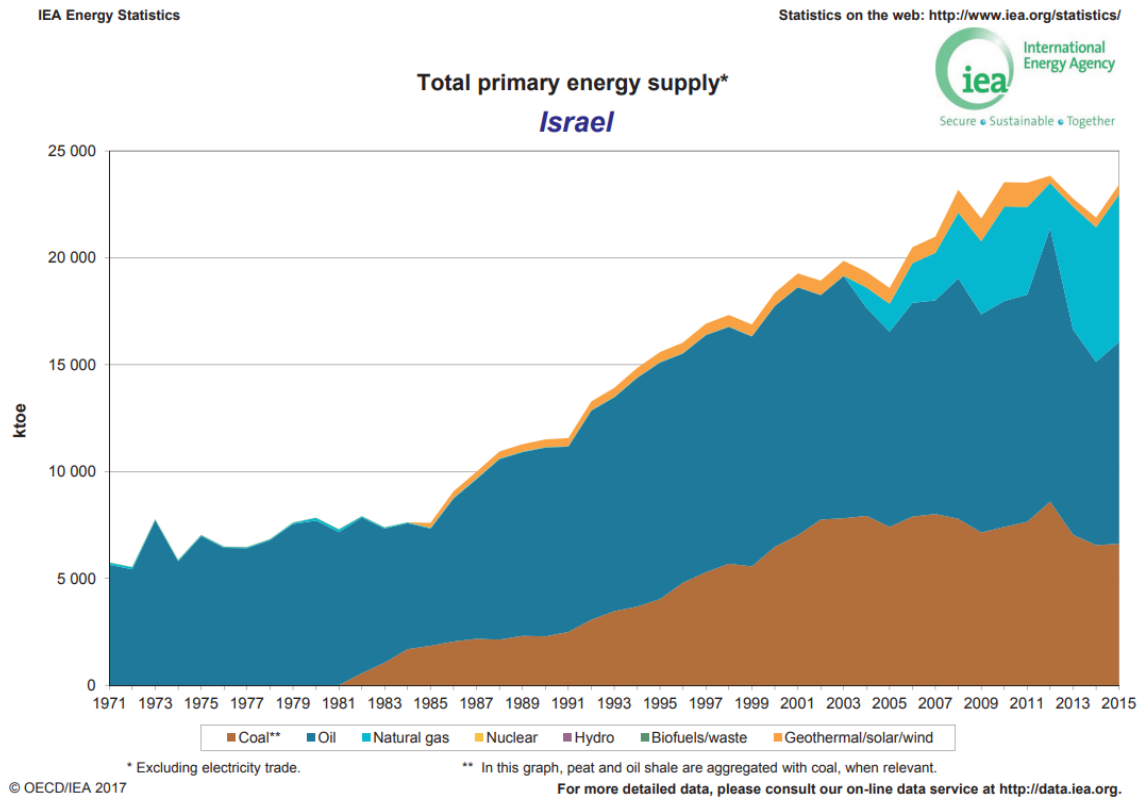
Διάγραμμα 12 Η παραγωγή ενέργειας στο Ισραήλ τη περίοδο 1971-2015

Πηγή: IEA, 2018

Στο Διάγραμμα 13 παρουσιάζεται η συνολική προμήθεια πρωτογενούς ενέργειας του Ισραήλ κατά τη περίοδο 1971-2015. Παρατηρούμε ότι ως το 1981 υπήρχε κατανάλωση μόνο πετρελαίου ενώ μετά το 1981 ξεκίνησε η συμμετοχή άνθρακα στο ενεργειακό μείγμα με αυξανόμενο μερίδιο ως και το 2003. Από το 2004 και μετά παρατηρείται κατανάλωση φυσικού αερίου αλλά και ανανεώσιμης ενέργειας, γεγονός που συνάδει με την παραγωγή ενέργειας από φυσικό αέριο και ανανεώσιμες πηγές όπως παρουσιάστηκε στο Διάγραμμα 12 (IEA, 2018).

Διάγραμμα 13 Συνολική προμήθεια πρωτογενούς ενέργειας του Ισραήλ

Πηγή: IEA, 2018

4.3 Ενεργειακές σχέσεις με άλλες χώρες

Το κράτος του Ισραήλ από την αρχή του σχηματισμού του εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον εξωτερικό ενεργειακό εφοδιασμό, γεγονός που καθιστά την ενεργειακή του ασφάλεια στρατηγικά ευάλωτη. Αν και είναι γεωγραφικά κοντά στα μεγαλύτερα αποθέματα πετρελαίου και φυσικού αερίου παγκοσμίως, το κράτος του Ισραήλ έχει απομονωθεί από αυτά για χρόνια. Μέχρι το 2004, το Ισραήλ δεν διέθετε πόρους πετρελαίου και φυσικού αερίου, με αποτέλεσμα το κράτος να εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από δαπανηρές συμβάσεις εισαγωγής πετρελαίου. Ως πρόσφατα, οι δαπάνες του Ισραήλ για εισαγωγές πετρελαίου κατευθύνονταν κυρίως προς τη Ρωσία και το Καζακστάν (Nurievna, 2017) αλλά συμβάσεις υπήρχαν με χώρες όπως το Μεξικό, τη Νορβηγία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Σχετικά με το φυσικό αέριο, συμβάσεις εισαγωγής

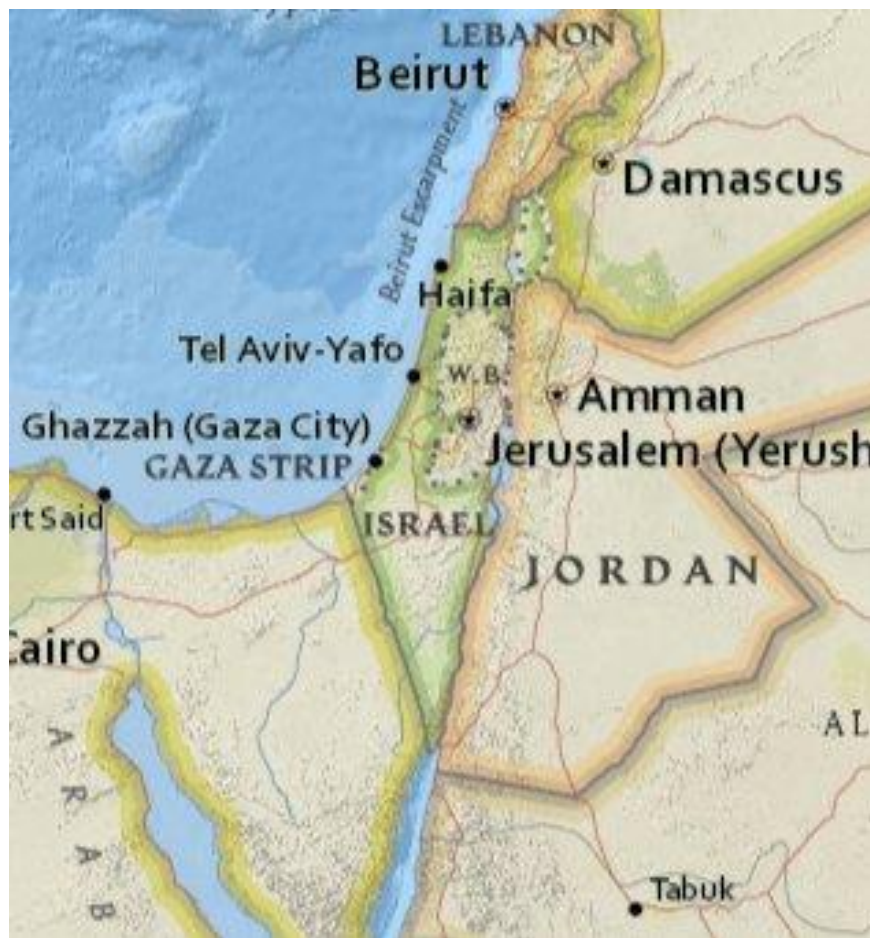
είχαν συναφθεί με την Αίγυπτο. Το 2015, η πρωτογενής κατανάλωση ενέργειας του Ισραήλ προήλθε κυρίως από πετρέλαιο και άλλα υγρά καύσιμα (43%), φυσικό αέριο (30%) και άνθρακα (26%). Κατά τα δέκα έτη από το 2005 έως το 2015, η κατανάλωση ενέργειας από τον άνθρακα μειώθηκε κατά 15%. Παράλληλα, η κατανάλωση ενέργειας από φυσικό αέριο αυξήθηκε περισσότερο από τέσσερις φορές (IES, 2016). Το 2015, το Ισραήλ κατανάλωσε 240 χιλιάδες βαρέλια ημερησίως (b/d), όλα από εισαγωγές. Η πλειοψηφία των εισαγωγών πετρελαίου του Ισραήλ πρόκειται για αργό πετρέλαιο και η χώρα εξάγει μικρές ποσότητες ραφινρισμένων προϊόντων. Το Ισραήλ σχεδιάζει να μειώσει την εξάρτησή του από τις εισαγωγές πετρελαίου μέσω της επέκτασης του ταχέως αναπτυσσόμενου τομέα φυσικού αερίου. Το Ισραήλ διαθέτει δύο διυλιστήρια, συνολικής χωρητικότητας σχεδόν 300.000 b/d. Η δυναμικότητα του διυλιστηρίου της Haifa είναι 197.000 b/d, ενώ η χωρητικότητα του Ashdod είναι περίπου 100.000 b / d μετά από αναβάθμιση το 2013 (IES, 2016).

Από τον Ιανουάριο του 2016, το Ισραήλ είχε αποδεδειγμένα πετρελαϊκά αποθέματα 14 εκατομμυρίων βαρελιών. Η χώρα δεν έχει πρακτικά παραγωγή αργού πετρελαίου και συμπυκνωμάτων, αλλά τον Φεβρουάριο του 2015 ξεκίνησαν διερευνητικές γεωτρήσεις για το πετρέλαιο στο νότιο τμήμα των υψωμάτων του Γκολάν. Επιπλέον, προγραμματίζεται η έναρξη γεώτρησης σε περιοχή κοντά στη Νεκρά Θάλασσα, για το Νοέμβριο του 2017. Η περιοχή, που ανακαλύφθηκε το 1995 αλλά εγκαταλείφθηκε μέχρι πρόσφατα, εκτιμάται ότι περιέχει από 7 έως 11 εκατομμύρια βαρέλια πετρελαίου. Οι ανακαλύψεις πετρελαίου στα Όρη του Γκολάν και κοντά στη Νεκρά Θάλασσα έχουν τη δυνατότητα να επηρεάσουν θετικά την αναζήτηση του Ισραήλ για ενεργειακή ανεξαρτησία (IES, 2016).

Ως πρόσφατα, οι δαπάνες του Ισραήλ για εισαγωγές πετρελαίου κατευθύνονταν προς τη Ρωσία και το Καζακστάν (Nurieva, 2017). Η αξία του αργού πετρελαίου που προέρχεται από τη Ρωσία και το Καζακστάν έφθασε στο ανώτατο σημείο το 2006, με το 88% της συνολικής ποσότητας πετρελαίου που εισήγαγε το Ισραήλ (Nurieva, 2017). Προκειμένου να διαφοροποιηθούν οι προμήθειες πετρελαίου και να ελαχιστοποιηθούν οι κίνδυνοι της ενεργειακής τους εξάρτησης από τη Ρωσία, οι ισραηλινές αρχές έδειξαν ενδιαφέρον για τον περίφημο αγωγό πετρελαίου Μπακού-Τιφλίδα-Τσεϊχάν (Nurieva, 2017).

Μεταξύ της δεκαετίας του 1990 και της δεκαετίας του 2000, αρκετές εταιρείες ενέργειας ανακάλυψαν πολλά πεδία φυσικού αερίου στην ανοικτή θάλασσα του Ισραήλ στην Ανατολική Μεσόγειο Θάλασσα. Αυτό ανάγκασε την ισραηλινή κυβέρνηση να αναθεωρήσει την ενεργειακή της στρατηγική αυξάνοντας το μερίδιο του φυσικού αερίου στο ενεργειακό της μείγμα. Τα νέα αποθέματα αερίου στην ανοικτή θάλασσα του Ισραήλ ανήκουν κυρίως σε δύο ομάδες: τον όμιλο Yam Thetis και μια εταιρική σχέση με την Isramco και άλλους. Τα δύο μεγαλύτερα παράκτια πεδία, τα οποία είχαν ανακαλυφθεί μέχρι το 2000, είναι ο τομέας Yam Tethys, που αποτελείται από τα πεδία Noa και Mari-B και το πεδίο Marine Gazze (Nurieva, 2017).

Εικόνα 4 Ο Χάρτης του Ισραήλ

Πηγή: IES, 2016

Η Ρωσία, λόγω της γεωγραφικής της θέσης, είναι ο μεγαλύτερος παραγωγός αργού πετρελαίου στον κόσμο και ο δεύτερος μεγαλύτερος παραγωγός ξηρού φυσικού αερίου. Τα έσοδα του ομοσπονδιακού προϋπολογισμού της Ρωσίας εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την παραγωγή πετρελαίου και φυσικού αερίου και τις εξαγωγές τους. Τα έσοδα από εξαγωγές φυσικού αερίου της Ρωσικής Ομοσπονδίας στις αρχές της δεκαετίας του 2000 εκτιμήθηκαν γύρω στο 17% των συνολικών εξαγωγών τους. Τα έσοδα από τις εξαγωγές φυσικού αερίου κατά την περίοδο έρευνας δεν μειώθηκαν ποτέ κάτω από το 11% της συνολικής αξίας των εξαγωγών της Ρωσίας. Επιπλέον, το 2001 το εισόδημα των εξαγωγών φυσικού αερίου υπερέβη το 18% των συνολικών εξαγωγικών εσόδων της Ρωσίας, δείχνοντας τον σημαντικό αντίκτυπο αυτού του πόρου στη ρωσική οικονομία (IES, 2017).

4.3.1 Διαπραγματεύσεις Ισραήλ - Ρωσίας

Από τη μία πλευρά η δυνατότητα του Ισραήλ για παραγωγή φυσικού αερίου και από την άλλη πλευρά, η καθιερωμένη θέση της Ρωσίας ως κύριου εξαγωγέα φυσικού αερίου, έδωσαν το απαραίτητο υπόβαθρο στις αρχές της δεκαετίας του 2000 για την έναρξη διαπραγματεύσεων μεταξύ της Ρωσίας και του Ισραήλ σχετικά με τη συνεργασία στον τομέα του φυσικού αερίου. Δεδομένου ότι το Ισραήλ σκόπευε να αναπτύξει τη δική του βιομηχανία αερίου κατασκευάζοντας αγωγούς φυσικού αερίου, δίκτυα διανομής και σταθμούς ηλεκτροπαραγωγής, η κυβέρνηση εξέφρασε έντονο ενδιαφέρον για τη συμμετοχή της Ρωσικής Gazprom ως πολύ έμπειρης εταιρείας στον τομέα αυτό. Η διαδικασία των διαπραγματεύσεων μεταξύ των δύο κρατών για το θέμα ξεκίνησε τον Ιούνιο του 2004 με την επίσκεψη αντιπροσωπείας της Gazprom στο Ισραήλ. Εκτός από τη συμμετοχή της Gazprom στη δημιουργία υποδομής φυσικού αερίου στο Ισραήλ, τα δύο μέρη συζήτησαν επίσης τη δυνατότητα παροχής ρωσικού φυσικού αερίου στο Ισραήλ βάσει μακροπρόθεσμων συμβάσεων. Εξετάστηκε η δυνατότητα παράδοσης ρωσικού φυσικού αερίου στο Ισραήλ μέσω της Τουρκίας μέσω του αγωγού "Blue Stream" και η κατασκευή ενός νέου υπεράκτιου αγωγού φυσικού αερίου στη Μεσόγειο.

Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης, τα μέρη υπέγραψαν συμφωνία για την ίδρυση κοινής ισραηλο-ρωσικής ομάδας εργασίας για το έργο αυτό (Nurieva, 2017).

Οι ετήσιες διαπραγματεύσεις για τη συμμετοχή του ρωσικού μονοπωλίου στην ανάπτυξη της ισραηλινής βιομηχανίας φυσικού αερίου διήρκεσαν έως το 2009, αλλά δεν κατέληξαν σε συγκεκριμένη συμφωνία μεταξύ των δύο κρατών. Παρά το γεγονός ότι συγκαταλέγεται μεταξύ των πιο συζητημένων ερωτημάτων στις ρωσο-ισραηλινές διαπραγματεύσεις που διεξήχθησαν το 2000-2009, το φυσικό αέριο δεν μπορούσε να καταλάβει καμία θέση στις οικονομικές σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών κατά την πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα (Nurieva, 2017).

Εντούτοις, από το 2010 ο ισραηλινός ενεργειακός τομέας υπέστη σημαντικές αλλαγές. Το 2009-2010 μια κοινοπραξία με επικεφαλής την αμερικανική ιδιωτική εταιρεία "Noble Energy" ανακάλυψε τα δύο μεγαλύτερα πεδία φυσικού αερίου στην ισραηλινή ανοικτή θάλασσα στη Μεσόγειο Θάλασσα. Το πρώτο, που ονομάζεται Tamar βρίσκεται 90 χλμ. από την ακτή. Σύμφωνα με στοιχεία του 2014, το απόθεμα φυσικού αερίου περιέχει 246 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα, ποσότητα που ισοδυναμεί με τη συνολική κατανάλωση ενέργειας του Ισραήλ για μια δεκαετία. Οι παραδόσεις φυσικού αερίου από το φυσικό αέριο του Tamar ξεκίνησαν τον Μάρτιο του 2013. Το δεύτερο πεδίο που ανακαλύφθηκε από την κοινοπραξία το 2010 - το Leviathan - έγινε το μεγαλύτερο από τα αποδεδειγμένα αποθέματα φυσικού αερίου στο Ισραήλ, εκτιμώμενο στα 620 bcm (Ministry of National Infrastructures, 2018)

Έτσι, τα συνολικά αποδεδειγμένα και πιθανά υπεράκτια αποθέματα φυσικού αερίου και οι πόροι του Ισραήλ εκτιμήθηκαν γύρω στα 905 bcm από το 2015. Στο εγγύς μέλλον, το Ισραήλ θα μπορέσει να αλλάξει την υφιστάμενη κατάσταση του εισαγωγέα ενέργειας σε εξαγωγέα ενέργειας, πιθανώς επηρεάζοντας τις γεωπολιτικές καταστάσεις περιοχή. Ενώ η Ρωσία εξακολουθεί να είναι προμηθευτής πετρελαίου στο Ισραήλ, οι σχέσεις στον ενεργειακό τομέα μεταξύ των δύο κρατών θα αλλάξουν επίσης.

Εικόνα 5 Πεδία Φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο Θάλασσα

Πηγή: Nurteva, 2017

Μετά τις ανακαλύψεις του Ισραήλ για μεγάλα πεδία φυσικού αερίου, η Gazprom εξέφρασε την πρόθεσή της να συμμετάσχει σε έργα εξερεύνησης και παραγωγής φυσικού αερίου, καθώς και στη μετέπειτα εμπορία τους στο Ισραήλ και την προμήθεια σε τρίτα κράτη. Ο νέος γύρος διαπραγματεύσεων ξεκίνησε τον Ιούνιο του 2012 όταν ο Ρώσος Πρόεδρος Βλαντιμίρ Πούτιν επισκέφθηκε το Ισραήλ και έδωσε εντολή στις ρωσικές κρατικές εταιρείες πετρελαίου και φυσικού αερίου να αυξήσουν τη συνεργασία τους με το Ισραήλ στον ενεργειακό τομέα. Μόλις το Ισραήλ άρχισε να αναπτύσσει τη δική του στρατηγική στη βιομηχανία φυσικού αερίου, αναγκάστηκε να συνεργαστεί με έναν συνεργάτη που έχει μεγάλη εμπειρία στην παραγωγή και την περαιτέρω προμήθεια φυσικού αερίου μαζί με τη λειτουργία έργων ΥΦΑ. Έτσι, τον Σεπτέμβριο του 2012, η ισραηλινή κυβέρνηση αποφάσισε να εμπλέξει στην ανάπτυξη του πεδίου αερίου Leviathan μια τεράστια διεθνή ενεργειακή εταιρεία. Μεταξύ των πιο πιθανών υποψηφίων ήταν η ρωσική εταιρεία "Gazprom".(Nurieva, 2017)

Υπήρχαν τρεις πιθανές παραλλαγές συνεργασίας μεταξύ της Gazprom και του Ισραήλ για την ανάπτυξη του πεδίου Leviathan. Η πρώτη επιλογή αφορούσε τη συμμετοχή της Gazprom ως εταίρου στην ανάπτυξη του πεδίου αερίου Leviathan. Η είσοδος ενός νέου εταίρου που είναι σε θέση να προσφέρει σημαντικές επενδύσεις στην ανάπτυξη του τομέα θα επιταχύνει σίγουρα την έναρξη της βιομηχανικής παραγωγής φυσικού αερίου. Η δεύτερη επιλογή περιλαμβάνει την εξαγορά φυσικού αερίου από το πεδίο Leviathan και την περαιτέρω προσφορά του στις αγορές της Μέσης Ανατολής και της Άπω Ανατολής. Η τρίτη επιλογή ήταν ένας συνδυασμός των δύο πρώτων παραλλαγών: η Gazprom εξάγει φυσικό αέριο στις αγορές της Μέσης Ανατολής και της Άπω Ανατολής, δημιουργώντας μια κοινή εταιρεία με άλλους μετόχους. Τελικά, τον Δεκέμβριο του 2012, μετά από αρκετούς γύρους διαπραγματεύσεων, η αυστραλιανή εταιρεία "Woodside Petroleum" κέρδισε το 30% του μεριδίου της ανάπτυξης του τομέα φυσικού αερίου Leviathan. (Nurieva, 2017)

Παρά την απώλεια της προσφοράς στον τομέα Leviathan, το ρωσικό μονοπώλιο εξακολουθούσε να ενδιαφέρεται για την είσοδο στην αγορά της έρευνας, παραγωγής και προμήθειας φυσικού αερίου. Το Φεβρουάριο του 2013 η " Gazprom Marketing & Trading Switzerland AG", η ελβετική θυγατρική της Gazprom, υπέγραψε συμφωνία με

την Levant LNG Marketing Corporation για την αγορά 4,2 δισεκατομμυρίων κυβικών εκατοστών LNG ετησίως από το πετρέλαιο φυσικού αερίου Tamar για μια περίοδο 20 ετών που αρχίζει το 2017. Η συμφωνία ακολουθεί μια προηγούμενη Επιστολή Προθέσεων που υπογράφηκε μεταξύ των δύο μερών τον Μάρτιο του 2012. Σύμφωνα με τη συμφωνία, η Gazprom έχει το δικαίωμα να πουλήσει ισραηλινό αέριο στις ασιατικές αγορές. Υπογράφοντας αυτή τη συμφωνία, ξεκίνησε ένα νέο στάδιο οικονομικής συνεργασίας μεταξύ θα μπορούσαν να ληφθούν υπόψη τα δύο κράτη στον τομέα του φυσικού αερίου. Οι διαπραγματεύσεις για τη διμερή συνεργασία στον τομέα του φυσικού αερίου εξακολουθούν να διεξάγονται (Gazprom, 2013).

4.3.2 Το φυσικό αέριο ως αντικείμενο των σχέσεων Ισραήλ-Τουρκίας

Μεταξύ 2005-2008, οι ισραηλινές αρχές διεξήγαγαν διαπραγματεύσεις με την Τουρκία, τη Γεωργία και το Αζερμπαϊτζάν σχετικά με δυνητικές εταιρικές σχέσεις στον αγωγό φυσικού αερίου Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) και τον αγωγό φυσικού αερίου Baku-Erzurum-Ceyhan, γνωστός ως αγωγός φυσικού αερίου στο Νότιο Καύκασο διαβουλεύσεις με τη Gazprom σχετικά με τη σύνδεση του ισραηλινού συστήματος μεταφοράς φυσικού αερίου με το έργο Blue Stream με την κατασκευή υποθαλάσσιου αγωγού φυσικού αερίου. Και οι δύο αγωγοί αποσκοπούν στην παράκαμψη της Ρωσίας και στη διοχέτευση πετρελαίου και φυσικού αερίου της Κεντρικής Ασίας στις δυτικές αγορές. Με τον τρόπο αυτό, οι ισραηλινές αρχές επέδειξαν την πρόθεση να βρουν την πιο κερδοφόρα λύση για τη διαφοροποίηση του εφοδιασμού σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο και τη μείωση της υψηλής εξάρτησης του κράτους από έναν μόνο προμηθευτή (Nurieva, 2017).

Ο αγωγός φυσικού αερίου SCGPL διέρχεται από το φυσικό αέριο Shakh Deniz στο Αζερμπαϊτζάν μέσω της Γεωργίας στην Τουρκία και στη συνέχεια διεισδύει επιπλέον ποσότητες στην Ελλάδα και την Ιταλία. Ο αγωγός είναι στρατηγικά πολύ σημαντικός επειδή μπορεί να μεταφέρει φυσικό αέριο από το Καζακστάν και το Τουρκμενιστάν προς τα δυτικά με τη σύνδεση στον αγωγό φυσικού αερίου στο Αζερμπαϊτζάν. Τοποθετώντας τη σύνδεση των τουρκικών και ισραηλινών συστημάτων μεταφοράς φυσικού αερίου, ο

αγωγός SCGPL γίνεται πραγματικός ανταγωνιστής του Blue Stream. Ουσιαστικά, η κύρια ιδέα και των δύο έργων είναι παρόμοια – να συνδέσουν τις τουρκικές και τις ισραηλινές υποδομές φυσικού αερίου με την κατασκευή ενός αγωγού κάτω από τη Μεσόγειο Θάλασσα για τη μεταφορά πόρων φυσικού αερίου στην Ερυθρά Θάλασσα μέσω της συντομότερης διαδρομής. Το ερώτημα σχετικά με ποιον υφιστάμενο αγωγό θα συνδεθεί ο νέος αγωγός φυσικού αερίου, τον ρωσο-τουρκικό Blue Stream ή τον αγωγό φυσικού αερίου SCGPL, ο οποίος προστατεύεται από το NATO (Nurieva, 2017).

4.3.3 Τα πεδία φυσικού αερίου και οι σχέσεις Ελλάδας, Κύπρου, Αιγύπτου, Ισραήλ

Στη περιοχή της Λεβαντινής λεκάνης, δεν έχουν καθοριστεί όλες οι ΑΟΖ μεταξύ των γειτονικών κρατών (εκτός από τις ζώνες μεταξύ Κύπρου και Ισραήλ, Κύπρου και Αιγύπτου, Κύπρου και Λιβάνου), παρόλο που έχουν αρχίσει εντατικές διαβουλεύσεις μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών για την οριοθέτηση αυτών των ζωνών. Πρέπει να σημειωθεί ότι υπάρχουν σημαντικές διαφωνίες σχετικά με τα ζητήματα των χωρικών υδάτων και των ΑΟΖ (π.χ. μεταξύ του Λιβάνου και του Ισραήλ ή του Ισραήλ και των Παλαιστινίων στη Γάζα). Επιπλέον, η ύπαρξη σημαντικής ποσότητας αποθεμάτων φυσικού αερίου είναι δυνατή όχι μόνο στις περιοχές μεταξύ Κύπρου και Ισραήλ και μεταξύ Κύπρου και Αιγύπτου, αλλά και στη θαλάσσια περιοχή στα δυτικά της Κύπρου, η οποία είναι μεταξύ των νησιών της Κύπρου και της Κρήτης. Αυτή η ευρέως διαδεδομένη πεποίθηση ότι η γύρω περιοχή είναι πολύ πλούσια σε ενεργειακούς πόρους, προκαλεί από το 2008 τριβές μεταξύ των βασικών παραγόντων. Έχοντας επίσης κατά νου τις συνέπειες των πρόσφατων εξεγέρσεων κατά των αυταρχικών καθεστώτων στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική, όπως η απειλή για την ενεργειακή ασφάλεια του δυτικού κόσμου, καθώς και η αύξηση της τιμής των ενεργειακών πόρων, οι τριβές αυτές έχουν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας συγκρουσιακής κατάστασης με παλλόμενη ένταση με την πάροδο του χρόνου, δημιουργώντας παράλληλα σημαντικές πολιτικές ευκαιρίες (Siousiouras & Chrysochou, 2014).

Η Κύπρος, ως ένας από τους κύριους παράγοντες, εκμεταλλεύτηκε τις προαναφερθείσες γεωπολιτικές συνθήκες και ήρθε το 2010 σε συνεργασία με το Ισραήλ, επιτυγχάνοντας συμφωνία για κοινή εκμετάλλευση των παρακείμενων ενεργειακών κοιτασμάτων

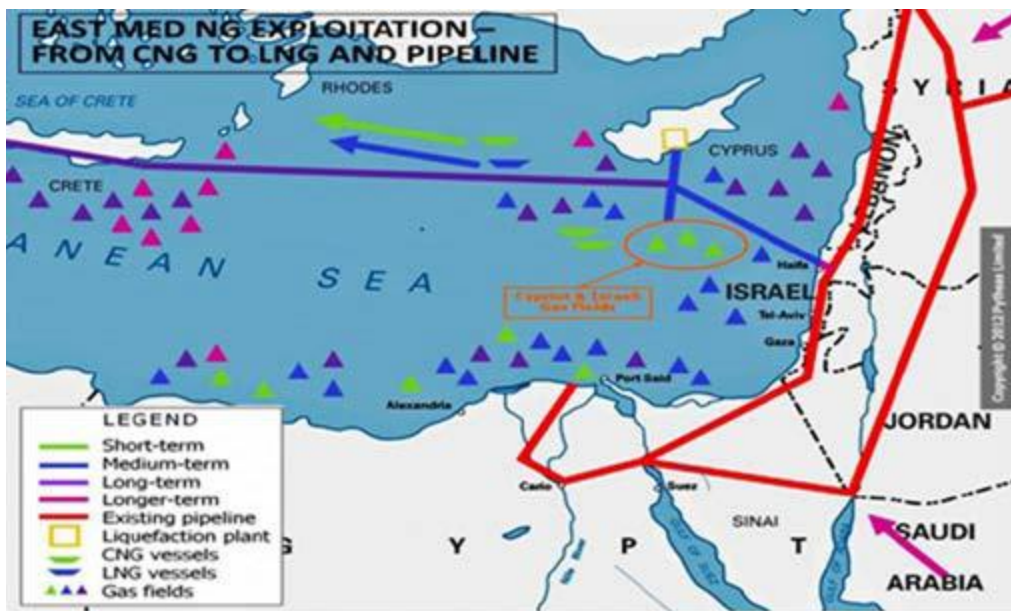
«Leviathan» και «Venus» (που βρίσκονται στο Block 12 στις Κυπριακές έρευνες) της Λεβαντινής λεκάνης, θεωρώντας τους ένα ενοποιημένο χώρο κοινού ενδιαφέροντος για τα δύο κράτη. Την ίδια στιγμή, η Κύπρος νομιμοποίησε διεθνώς αυτή τη συνεργασία υπογράφοντας συμφωνία για την οριοθέτηση της ΑΟΖ με το Ισραήλ (Chrysochou και Dalaklis, 2012).

Μετά την προαναφερθείσα συμφωνία, υπάρχει διάχυτη πεποίθηση ότι το Ισραήλ έχει θεωρήσει σοβαρά την Ελλάδα και την Κύπρο ως μεταφορικό κόμβο προς την Ευρώπη του φυσικού αερίου (το λεγόμενο «αγωγό του East Med») που θα βρεθεί στην ΑΟΖ του. Αυτό μπορεί να ισχύει τόσο επειδή το Ισραήλ έχει εκτιμήσει ότι η κατασκευή σχετικών υποδομών θα μπορούσε ενδεχομένως να λάβει χρηματοδότηση από την Ευρώπη και επειδή η εναλλακτική διαδρομή (μέσω της Τουρκίας) δεν φαίνεται να είναι επί του παρόντος εφικτή, με το σκεπτικό ότι η σχετικά πρόσφατη κρίση στις σχέσεις του Tel-Aviv με την Άγκυρα δεν είναι κάτι προσωρινό (Chrysochou και Dalaklis, 2012). Από την άλλη, φυσικά, η επιλογή μεταφοράς του κυπριακού-ισραηλινού αερίου στη Δύση μέσω αγωγού που συνδέεται με τον Αραβικό αγωγό φυσικού αερίου και μέσω της προβολής προς την Τουρκία φαίνεται ότι είναι δύσκολη προς το παρόν λόγω των αυξημένων θεμάτων ασφάλειας των αγωγών λόγω της πολιτικοκοινωνικής μεταβλητότητας στη συγκεκριμένη περιοχή. Περιττό να αναφέρουμε ότι η επιλογή της φθηνότερης λύσης, δηλαδή η κατασκευή ενός αγωγού από την Κύπρο στην Τουρκία και στη συνέχεια στη Δυτική και Κεντρική Ευρώπη, απαγορεύεται πολιτικά, τουλάχιστον στο εγγύς μέλλον, λόγω του «Κυπριακού Ερωτήματος» (Samaras, 2013, Defencegreece.com, 2012).

Μια αισιόδοξη προοπτική του προαναφερθέντος έργου του EastMed Pipeline επιβεβαιώθηκε από τον Πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά τη διάρκεια των εργασιών του Συμβουλίου της 22^{ης} Μαΐου 2013, στο γενικό πλαίσιο καθορισμού των μελλοντικών ενεργειακών προτεραιοτήτων της ΕΕ. Η ενεργειακή εξάρτηση της ΕΕ από χώρες που ανήκουν στον αραβο-μουσουλμανικό κόσμο, οι οποίες βρίσκονται σε πολύ ευαίσθητη πολιτική και γεωστρατηγική μετάβαση, αλλά και από χώρες όπως η Ρωσία, οι οποίες επιδεικνύουν υψηλό επίπεδο γεωστρατηγικού ανταγωνισμού κατά του διπόλου «Μεγάλη Βρετανία-ΗΠΑ », αναγκάζει τον Δυτικό κόσμο, και ιδιαίτερα την ΕΕ, να δώσει προσοχή στα πολλά υποσχόμενα αποθέματα υδρογονανθράκων της Κύπρου, του Ισραήλ

και της Ελλάδας. Φυσικά, το Ισραήλ δεν έχει ακόμη αποφασίσει πώς να εκμεταλλευτεί τα δικά του αποθέματα, ποιες ποσότητες θα εξαγάγει στην Ευρώπη και πώς θα υλοποιηθεί αυτό - είτε μέσω Υγροποιημένου Φυσικού Αερίου είτε μέσω αγωγού ή ακόμη και με συνδυασμένο τρόπο (Εικόνα 5), μέσω του ΥΦΑ βραχυπρόθεσμα και μέσω του αγωγού μακροπρόθεσμα (Dokos, 2012). Ο τύπος και το βάθος των στρατηγικών σχέσεων που θα αναπτύξει το Ισραήλ με την Κύπρο, την Ελλάδα καθώς και με την ΕΕ θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από αυτήν την απόφαση (Siousiouras & Chrysochou, 2014).

Εικόνα 6 Οι προτάσεις μεταφοράς του φυσικού αερίου Southeastern Med προς τη Δύση

Πηγή: Siousiouras & Chrysochou, 2014

4.4 Επίδραση ενέργειας στην οικονομία του Ισραήλ

Η μεγαλύτερη χρήση του φυσικού αερίου δημιουργεί και αρκετούς κινδύνους για το Ισραήλ. Αρχικά δεν έχει λυθεί ακόμα το θέμα της υποδομής για την εγχώρια παροχή του φυσικού αερίου, καθώς το υφιστάμενο σύστημα δεν μπορεί να υποστηρίξει τη μεταφορά του όγκου αποθεμάτων που χρειάζεται. Από την άλλη πλευρά, η εξάρτηση μόνο από μία

πηγή ενέργειας, και ειδικά αυτή του φυσικού αερίου που είναι ασταθής, μπορεί να προκαλέσει προβλήματα στην ασφάλεια του ανεφοδιασμού (Popper et al., 2009).

Ο περιορισμός της αύξησης της ζήτησης ηλεκτρικής ενέργειας αποτελεί την πρώτη γραμμή άμυνας του Ισραήλ για ενεργειακή ασφάλεια, καθώς αυτή καθορίζει τις απαιτήσεις για τη δυναμικότητα και τη διάρθρωση του ενεργειακού μείγματος, και άρα τις συνεργασίες που θα πρέπει να γίνουν για εισαγωγή και εξαγωγή ενέργειας. Το Ισραήλ πρέπει να υιοθετήσει μια διαδικασία προγραμματισμού δύο σταδίων για αποφάσεις σχετικά με την επέκταση της παραγωγικής ικανότητας. Το πρώτο στάδιο θα πρέπει να χρησιμοποιεί τις τρέχουσες τεχνικές σχεδιασμού για τη λήψη αποφάσεων σχετικά με τις προσθήκες δυναμικότητας έως το 2015. Ωστόσο, για προσθήκες δυναμικότητας μετά το 2015, θα πρέπει να ξεκινήσει μια πιο προσαρμοστική προσέγγιση, η οποία χωρίζει τη διαδικασία σχεδιασμού από την απόφαση κατασκευής. Το Ισραήλ μπορεί κατά κύριο λόγο να επενδύσει σε σταθμούς ηλεκτροπαραγωγής φυσικού αερίου συνδυασμένου κύκλου (NGCC), υπό την προϋπόθεση ότι μπορεί να εξασφαλιστεί η τροφοδοσία αυτών των μονάδων (Popper et al., 2009).

Το Ισραήλ επίσης θα πρέπει να συνεχίσει να λαμβάνει ενέργεια από τις υφιστάμενες συμβάσεις με άλλες χώρες και να εξετάσει νέες συμβάσεις έως το φυσικό μέγιστο που είναι διαθέσιμο μέσω του υφιστάμενου αγωγού, εφόσον υπάρχει ανταγωνιστική τιμή. Λόγω ανησυχιών σχετικά με το κόστος και την ευπάθεια, το Ισραήλ πρέπει να προετοιμαστεί για επένδυση σε τερματικό σταθμού ΥΦΑ (Popper et al., 2009), αλλά αν δεν έρθουν σε ισορροπία οι διεθνείς σχέσεις και διαπραγματεύσεις με άλλες χώρες όπως η Ρωσία και η Τουρκία και δεν ρυθμιστούν τα θέματα της ΑΟΖ, δεν προτείνεται να προχωρήσει στην κατασκευή του τερματικού σταθμού.

Το Ισραήλ πρέπει να διατηρήσει ένα διαφοροποιημένο μίγμα καυσίμων για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας για τη μείωση των κινδύνων από την προσφορά και το κόστος των καυσίμων. Παρά το υψηλότερο κόστος, το Ισραήλ πρέπει να επενδύσει σε μερικές ηλιακές-θερμικές μονάδες ηλεκτροπαραγωγής ή να χρησιμοποιήσει ηλιακή θερμική ενέργεια για την προθέρμανση του ατμού για σταθμούς ηλεκτροπαραγωγής με ορυκτά καύσιμα (Popper et al., 2009).

Η ισραηλινή κυβέρνηση πρέπει να ρυθμίσει τις χονδρικές και λιανικές τιμές του εγχώριου φυσικού αερίου με βάση το κόστος του εισαγόμενου αερίου (Popper et al., 2009). Επειδή το κόστος των διαθέσιμων επιλογών αποθήκευσης φυσικού αερίου είναι τόσο υψηλό, το Ισραήλ θα πρέπει να προφυλαχθεί από τις διαταραχές του εφοδιασμού με φυσικό αέριο, αποθηκεύοντας επαρκείς ποσότητες ντίζελ, όχι φυσικού αερίου, για να εξομαλύνει τις μελλοντικές διακοπές του εφοδιασμού. Το Ισραήλ πρέπει να συνεχίσει να σχεδιάζει να κατασκευάσει έναν αγωγό διανομής φυσικού αερίου υψηλής πίεσης σε παράλληλη θέση με τον υπάρχον αγωγό στα παράλια του (Popper et al., 2009).

Μια συμφιλίωση μεταξύ Τουρκίας και Ισραήλ εμφανίζεται επικείμενη, χάρη στο κοινό συμφέρον των χωρών για ενεργειακή συνεργασία. Εάν τα ζητήματα μεταξύ Τουρκίας και Ισραήλ επιλυθούν θα μπορούσε να δώσει ώθηση σε μια διευθέτηση του Κυπριακού. Χωρίς άλλη βιώσιμη επιλογή να αξιοποιηθεί το πεδίο της Αφροδίτης, η δράση σε έναν αγωγό από το Ισραήλ στην Τουρκία θα μπορούσε να ωθήσει τη Λευκωσία να εξασφαλίσει ότι δεν θα χάσει. Αν οι τρεις χώρες δεν συνεργαστούν, το Ισραήλ μπορεί να αναγκαστεί να εξάγει μικρότερο μέρος του φυσικού του αερίου και να παράγει πιο αργά από τον Leviathan, ενώ η Αφροδίτη θα παραμείνει λανθάνουσα εάν δεν βρεθεί άλλο ή πιο σημαντικό πεδίο. Εάν το Τελ Αβίβ και η Λευκωσία προχωρήσουν από κοινού χωρίς την Τουρκία, θα χάσουν ένα μεγάλο μέρος των καθαρών κερδών τους σε πολύ ακριβότερες εξαγωγικές υποδομές (Carlson, 2016).

5. Συμπεράσματα και Συζήτηση

Η διαπίστωση της υψηλής εξάρτησης της χώρας από εισαγωγές και η ανακάλυψη πλούσιων κοιτασμάτων φυσικού αερίου στα εθνικά του ύδατα, αποτέλεσαν τη βάση για την ανάλυση της ενεργειακής πολιτικής του Ισραήλ από το 2004 μέχρι σήμερα, καθώς από τη μία πλευρά υπάρχει η ανάγκη του Ισραήλ να διαφοροποιήσει το ενεργειακό του μείγμα και από την άλλη να αποκτήσει ενεργειακή ανεξαρτησία. Ταυτόχρονα η αξιοποίηση του φυσικού αερίου που ανακαλύφθηκε διαταράσσει την υφιστάμενη κατάσταση μονοπωλίου (επί της ουσίας) της Ρωσίας στην εν λόγω αγορά και έτσι το Ισραήλ αναγκάζεται να αντιμετωπίσει ενεργειακά, οικονομικά και πολιτικά ζητήματα με όλες τις χώρες που εμπλέκονται. Η ασάφεια σχετικά με τα χωρικά ύδατα Ισραήλ-Κύπρου δημιουργεί άμεση εμπλοκή της Κύπρου και άρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι εγχώριες νομικές μάχες που καθυστέρησαν την ανάπτυξη πεδίου Leviathan είχαν την απροσδόκητη παρενέργεια της αποδυνάμωσης της αίσθησης του επείγοντος για την επίλυση αυτών των περιφερειακών ζητημάτων και την εξομάλυνση του δρόμου για έναν αγωγό Κύπρου-Ισραήλ-Τουρκίας. Θα ήταν προς το συμφέρον της Τουρκίας να εξασφαλίσει μια συμφωνία αγωγών νωρίτερα παρά αργότερα, καθώς κάθε νέα ανακάλυψη στην περιοχή θα οδηγούσε σε αναδιάταξη των συμφερόντων. Ένα καλό σημείο εκκίνησης θα ήταν να συμφωνηθεί ένα ναυτικό όριο με την Κύπρο. Και οι δύο πλευρές θα μπορούσαν να κάνουν παραχωρήσεις στην αμφισβητούμενη επικράτεια, η οποία κατέχει μόνο τους δυνητικούς ή οικονομικά πολύτιμους πόρους, σε αντάλλαγμα για τα συγκεκριμένα οικονομικά οφέλη που μπορούν να προκύψουν μέσω της συνεργασίας.

Υποστηρίζεται ότι οι πόροι φυσικού αερίου της Ανατολικής Μεσογείου θα μπορούσαν να χρησιμεύσουν ως «χάλυβας και άνθρακας του 21^{ου} αιώνα» για να φέρουν μαζί τα παράκτια κράτη καθώς η ΕΕ εντάχθηκε σε μακροχρόνιες αντίπαλες δυνάμεις αρκετές δεκαετίες νωρίτερα. Η προοπτική της διερεύνησης των συνεργατικής εξερεύνησης υδρογονανθράκων έχει ήδη θερμάνει τις σχέσεις μεταξύ Κύπρου και Ισραήλ, οι οποίες συμφώνησαν σε μια θαλάσσια οριοθέτηση το 2010 για να διευκολύνουν την εξερεύνηση.

Η Τουρκία, η Κύπρος και το Ισραήλ έχουν την ευκαιρία να επεκτείνουν αυτή τη συνεργασία με τρόπο που θα τους ωφελήσει όλους.

Για την υλοποίηση μιας πολιτικής σχετικά με έναν νέο φυσικό πόρο, και συγκεκριμένα μια μη ανανεώσιμη πηγή ενέργειας όπως το φυσικό αέριο, θα πρέπει να ληφθούν υπόψιν πολλά ζητήματα. Ενώ είναι σημαντικό να έχουμε μια μακροπρόθεσμη προοπτική, όσο πιο μακροπρόθεσμος είναι ο σχεδιασμός, τόσο η αβεβαιότητα μεγαλώνει και η μακροπρόθεσμη πολιτική γίνεται λιγότερο ακριβής και λιγότερο ουσιαστική. Το κράτος του Ισραήλ μπορεί να μην είναι ικανό ή πρόθυμο να αντιμετωπίσει άμεσα την τεχνική πρόκληση ή τον οικονομικό κίνδυνο που έχει αναλάβει για να εκτελέσει εξερεύνηση, παραγωγή και εμπορία του φυσικού αερίου, με αποτέλεσμα να χρειαστεί η συμμετοχή ιδιωτών επενδυτών. Σε αυτό το πλαίσιο, ενώ τα υψηλά φορολογικά έσοδα μπορούν να συμβάλουν στις δημόσιες δαπάνες, οι υψηλοί φόροι μπορούν να αποτρέψουν ορισμένους επενδυτές από την εστίαση στην παραγωγή φυσικού αερίου κατά πρώτο λόγο.

Ενώ η εξαγωγή φυσικού αερίου θα δημιουργούσε υψηλά έσοδα και θα μπορούσε ενδεχομένως να αποτελέσει καταλύτη για την περιφερειακή συνεργασία μεταξύ του Ισραήλ και των γειτόνων του, η ισραηλινή οικονομία μπορεί να απολαμβάνει πλήρως τα οικονομικά και οικολογικά πλεονεκτήματα της μετάβασης στην παραγωγή και τη μεταφορά φυσικού αερίου διατηρώντας ένα μεγάλο τοπικό αποθεματικό, αν επενδύσει κατάλληλα σε τεχνικές υποδομές για την αξιοποίηση του φυσικού αερίου. Η εκταμίευση απευθείας στον προϋπολογισμό του κράτους δεν αποτελεί τη καλύτερη λύση, όπως αποδείχθηκε στην περίπτωση των Κάτω Χωρών και της περίφημης "ολλανδικής νόσου". Μια πιθανή λύση είναι να περιληφθούν αυτά τα εισοδήματα σε ένα καθορισμένο κεφάλαιο κρατικών επενδυτικών κεφαλαίων (SWF), με σταδιακές ετήσιες μεταφορές στον προϋπολογισμό.

Η νορβηγική εμπειρία και η θέση της Τράπεζας του Ισραήλ δείχνουν ότι ένα τέτοιο ταμείο θα πρέπει να λειτουργεί ανεξάρτητα και να διαχωρίζεται από άλλες κυβερνητικές υπηρεσίες με εξουσιοδότηση ανάληψης κινδύνων και με εποπτικά όργανα σε κάθε επίπεδο. Είναι γενικά αποδεκτό ότι οι επενδύσεις του Ταμείου Επενδύσεων θα πρέπει να πραγματοποιηθούν κατά τρόπο που να μεγιστοποιεί τις αποδόσεις του. Επιπλέον, οι

μακροπρόθεσμες εκτιμήσεις υπαγορεύουν ότι αυτές οι επενδύσεις θα πρέπει να επικεντρωθούν στους τομείς εκτός του φυσικού αερίου της οικονομίας και να λάβουν υπόψη το όφελος των μελλοντικών γενεών. Το ποσό του ρίσκου που λαμβάνεται είναι τελικά μια πολιτική απόφαση, αλλά πρέπει να γίνεται από ενημερωμένους πολιτικούς. Συμπεραίνουμε ότι μόνο με την επιτυχή επίλυση των παραπάνω θεμάτων μπορεί να υλοποιηθεί η εδραίωση μιας ευημερούσας και επωφελούς πολιτικής για το φυσικό αέριο.

Βιβλιογραφία

Ahren, R. (2017). *Israel set to renew diplomatic ties with Nicaragua*. *Timesofisrael.com*. Retrieved 22 March 2018, from <http://www.timesofisrael.com/israel-said-to-renew-diplomatic-ties-with-nicaragua/>

Baghat, G. (2003) 'Pipeline Diplomacy: The Geopolitics of the Caspian Sea Region', *International Studies Perspectives*, 3: 310–327.

Baghat, G. (2006) 'Europe's Energy Security: Challenges and Opportunities', *International Affairs*, 82(5): 961–75.

Balaam, D.N. and M. Veseth (2008) *Introduction to International Political Economy*, 4th ed. New Jersey, USA: Prentice-Hall.

Bannon, I. and P. Collier (2003) *Natural Resources and Violent Conflict*. Washington, DC: World Bank.

Barnes, J. and A.M. Jaffe (2006) 'The Persian Gulf and the Geopolitics of Oil', *Survival* 2006, 48: 143–62.

Benli Altunışık, M. (2014). *Rentier State Theory and the Arab Uprisings: An Appraisal*. *Uluslararası İlişkiler*, 11(42), 75-91.

BoI (2015), "Forward Guidance: Experience Accumulated Worldwide", *Recent Economic Developments*, No. 138, February, www.bankisrael.gov.il/en/NewsAndPublications/RegularPublications/Research%20Department%20Publications/RecentEconomicDevelopments/develop138e.pdf.

BoI. (2018). *Bank of Israel - Press Releases - Report on the Investment of Israel's Foreign Exchange Reserves in 2017*. *Boi.org.il*. Retrieved 22 March 2018, from <http://www.boi.org.il/en/NewsAndPublications/PressReleases/Pages/13-3-18.aspx>

Borgerson, S.G. (2008) 'Arctic Meltdown: The Economic and Security Implications of Global Warming', *Foreign Affairs* 87(2), March/April: 63–77.

Bromley, S. (1991) *American Hegemony and World Oil: The Industry, the State System and the World Economy*. Cambridge: Polity Press.

Callick, R. (2012). Israel making Asian inroads. *The Australian*.

Carlson, S. (2016). Pivoting Energy Relations In The Eastern Mediterranean. *Turkish Policy Quarterly*, 15(1).

Cheru, F. and C. Obi (eds.) (2010) *The Rise of China and India in Africa, Part Five, 'The Scramble for African Oil and Resources'*. New York: Zed Books.

Chrysochou, G. and Dalaklis, D. (2012), 'The Declaration of a Cypriot Exclusive Economic Zone (EEZ) and the Law of the Sea (in Greek)', *Nausivios Chora – A Journal of Naval Sciences and Technology*, vol. 4, Hellenic Naval Academy, December.

Cohen, O. (2013). Israel 'dangerously reliant on handful of exports'. *Haaretz*. Retrieved 9 July 2013

Coren, O., & Bassok, M. (2012). *Asia overtakes U.S. as target market for Israeli exports*. *haaretz.com*. Retrieved 22 March 2018, from <https://www.haaretz.com/israel-news/business/1.5202651>

Crane, G. & Amawi, A. (1997). *The Theoretical Evolution of International Political Economy: A Reader*, Oxford: Oxford University Press.

Defencegreece.com (2012) Southeastern Mediterranean Hydrocarbons: A new energy corridor for the EU, [Online], Available:<http://www.defencegreece.com/index.php/2012/04/southeastern-editerranean-hydrocarbons-a-newenergy-corridor-for-the-eu/>

Deutch, J.M., J.R. Schlesinger and D.G. Victor (2006) National Security Consequences of U.S. Oil Dependency: Report of an Independent Task Force. New York: Council on Foreign Relations.

Dokos, Th. (2012), 'Important strategic approach' (in Greek), Fileleftheros tis Kyriakis, August, p.5.

EE (2017α). Energy Union Factsheet Greece. https://ec.europa.eu/commission/publications/energy-union-factsheets-eu-countries_en

EE (2017β). Energy Union Factsheet Cyprus. https://ec.europa.eu/commission/publications/energy-union-factsheets-eu-countries_en

EE (2018). *Energy Strategy and Energy Union - Energy - European Commission. Energy.* Retrieved 13 February 2018, from <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/energy-strategy-and-energy-union>

Egenhofer, C. and T. Legge (2001) Security of Energy Supply: A Question for Policy or the Markets? Report of a CEPS Working Party (CEPS working party reports).

EIA. (2018a). Lebanon - International - Analysis - U.S. Energy Information Administration (EIA). Retrieved from <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=LBN>

EIA. (2018b). Syria - International - Analysis - U.S. Energy Information Administration

EIA. (2018c). Egypt - International - Analysis - U.S. Energy Information Administration

(EIA). Retrieved from <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=EGY>

(EIA). Retrieved from <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=SYR>

EIA. (2018d). Turkey - International - Analysis - U.S. Energy Information Administration (EIA). Retrieved from <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=TUR>

Erixon, F. (2009) Europe's Energy Dependency on Russia's Commercial Assertiveness. Brussels: European Centre for International Political Economy. Available at: <http://www.ecipe.org/publications/ecipe-policy-briefs/europe2019s-energy-dependency-and-russia2019s-commercial-assertivenesswhat-should-the-eu-do/PDF>

Evans, G. & Newnham, R. (1999) *The Penguin Dictionary of International Relations*. London: Penguin Books.

Finon, D. and C. Locatelli (2008) 'Russian and European Gas and Interdependence: Could Contractual Trade Channel Geopolitics?', *Energy Policy*, 26: 423–42.

FocusEconomics. (2018). Israel Economy - GDP, Inflation, CPI and Interest Rate. Retrieved from <https://www.focus-economics.com/countries/israel>

Frankel, J. (2012). *The Natural Resource Curse: A Survey of Diagnoses and Some Prescriptions*. HKS Faculty Research Working Paper Series (RWP12-014).

Gazprom. (2013). *Gazprom Marketing and Trading Switzerland AG signs Heads of Agreement with Tamar upstream consortium - Gazprom Marketing & Trading*. *Gazprom-mt.com*. Retrieved 23 March 2018, from <http://www.gazprom-mt.com/WhatWeSay/News/Pages/GMT-Switzerland-signs-Heads-of-Agreements-with-Tamar-upstream-consortium.aspx>

Gibson, Hugh "The Road of Foreign Policy", New York: Doubleday, 1944, p. 9.

Giddens, A. (2009) *The Politics of Climate Change*. Cambridge and Malden: Policy Press.

Gill, S. and D. Law (1988) *The Global Political Economy: Perspectives, Problems and Policies*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Gilpin, Robert. 1981. *War & Change in World Politics*. New York: Cambridge University Press.

GOETSCHEL, LAURENT. (2011) Neutrals as Brokers of Peacebuilding Ideas? *Cooperation and Conflict* 46: 312–333.

Goldthau, A. and J.M. Witte (2009) ‘Back to the Future or Forward to the Past? Strengthening Markets and Rules for Effective Global Energy Governance’, *International Affairs*, 85(2): 373–90.

Goldthau, A. and J.M. Witte (2010) *Global Energy Governance: The New Rules of the Game*. Washington, DC: Brookings Press.

Harvey, D. (2005) *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.

Hill, C. (2003). *The Changing Politics of Foreign Policy* (Palgrave Macmillan, 2003), 134-37.

Hirschman, Albert O. (1945). *National power and the structure of foreign trade* (University of California Press, 1945)

Holsti, Kalevi J. (1976). “The Study of Diplomacy” in *World politics: An introduction*, eds. James N. Rosenau, Kenneth W. Thompson, and Gavin (New York: Free Press, 1976), 29.

Hume, D. (2009) [1752] *Political Discourses*, Whitefish: Kessinger Publishing.

IEA. (2018). IEA Report Israel. Retrieved from <https://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?country=Israel&product=indicators>

IES (2016). International Energy Statistics, Israel Overview, <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=ISR>

IES (2017). “Russia”, International Energy Statistics, <https://www.eia.gov/beta/international/country.cfm?iso=RUS>

Jordana, J. and D. Levi-Faur (2005) *The Politics of Regulation: Institutions and Regulatory Reforms for the Age of Governance*. Massachusetts, USA: Edward Elgar.

Kalicki, J.H. and D.L. Goldwyn (2006) *Energy and Security: Toward a New Foreign Policy Strategy*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Keohane, R. (1984) *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Keohane, Robert O. 1984. *After Hegemony: Cooperation And Discord In The World Political Economy*. Princeton: Princeton University Press.

Klare, M. (2008) *Rising Powers, Shrinking Planet: The New Geopolitics of Energy*. New York: Metropolitan Books.

Leftwich, A. (2000) *States of Development: On the Primacy of Politics in Development*. Cambridge: Polity.

Lempert, Robert J., David G. Groves, Steven W. Popper, and Steven C. Bankes, "A General, Analytic Method for Generating Robust Strategies and Narrative Scenarios," *Management Science*, Vol. 52, No. 4, April 2006, pp. 514–528.

Lesage, D., T. Van de Graaf and K. Westphal (2010) *Global Energy Governance in a Multi-Polar World*. Surrey, England: Ashgate.

Lieberthal, K. and M. Herberg (2006) 'China's Search for Energy Security: Implications for U.S. Policy', *NBR Analysis*, 17: 1–54.

Mahendra Kumar, "Theoretical Aspects of International Politics," pp.256.

Marx, K. (2008) [1867] *Capital*, Oxford: Oxford University Press.

Maugeri, L. (2006) 'Two Cheers for Expensive Oil', *Foreign Affairs*, March/April: 149–61.

Michael Herb, "No Representation without taxation? Rents, Development, and Democracy", *Comparative Politics*, Vol. 37, No. 3, 2005, p.299

Ministry of National Infrastructures (2018). The Natural Gas Sector in Israel, Energy and Water Resources of the Israel, https://www.gov.il/en/Subjects/environment/energy_infrastructure_and_water

Modelski George (1962). "A Theory of Foreign Policy", London: Pall Mall Press, 1962, pp.6-7.

Morgenthau H. (1948). Politics among Nations. The Struggle for Power and Peace (New York: Alfred A. Knopf, 1948), 82-6.

Newell, P. and M. Patterson (2010) Climate Capitalism: Global Warming and the Transformation of the Global Economy. Cambridge: Cambridge University Press.

Northedge F.S. (ed.), "The Foreign Policies," London; Faber and Faber, 1968, pp. 6-7.

Nurieva, G. (2017). Natural Gas Factor in Israel-Turkey-Russia "Energy Triangle". Turkish Journal of Middle Eastern Studies, 4(1), 103-131

Nye, Joseph S. (2011). The Future of Power (BBS Public Affairs, 2011), 28.

O'Brien, R. and M. Williams (2010) Global Political Economy: Evolution and Dynamics, 3rd ed. Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan.

Oatley, T. (2006) International Political Economy. Boston: Pearson.

OECD (2016). Economic Surveys ISRAEL. <https://www.oecd.org/eco/surveys/Israel-Overview-OECD-Economic-Survey-2016.pdf>

Orban, A. (2008) Power, Energy, and the New Russian Imperialism. Westport, CT: Praeger.

Padelford Norman J. and George A. Lincoln, "The Dynamics of International Politics," p. 197.

Popper et al., (2009). Natural Gas and Israel's Energy Future Near-Term Decisions from a Strategic Perspective. RAND Y&S Nazarian Family Foundation.

Products exported by Israel. (2018). *The Observatory of Economic Complexity.* Retrieved 22 March 2018, from https://atlas.media.mit.edu/en/visualize/tree_map/hs92/export/isr/all/show/2016/

Ravenhill, J. (ed.) (2011) *Global Political Economy*, 3rd ed. Oxford: Oxford University Press.

Rawdanowicz, Ł., R. Bouis and S. Watanabe (2013), “The Benefits and Costs of Highly Expansionary Monetary Policy”, OECD Economics Department Working Papers, No. 1082, OECD Publishing, Paris, <http://dx.doi.org/10.1787/5k41zq8lwj9v-en>.

Ripsman, Norrin M. Jeffrey W. Taliaferro, and Steven E. Lobell, (2009). Conclusion: The State of Neoclassical Realism”, in *Neoclassical Realism, the State and, Foreign Policy*, eds. Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, and Steven E. Lobell (Cambridge University Press, 2009), 280-281.

Rodee, C.C. "Introduction to The Foreign Policies of the Powers Political Science," p. 571.

Rolenc, J.M. (2013). Means, Goals, and Sources of Foreign Policy: The Case of Sweden. Paper draft for the ISA 2013 convention, 3-6 April 2013, San Francisco, USA

Samaras, H. (2013) ‘The importance of Southeastern Mediterranean hydrocarbons to the EU’, Eastern Mediterranean Oil and Gas – Conference Proceedings, Pafos, 10 – 11 September.

Santandertrade. (2018). *Foreign investment in Israel.* *Santandertrade.com.* Retrieved 22 March 2018, from <https://en.portal.santandertrade.com/establish-overseas/israel/foreign-investment>

Shaffer, B. (2009) *Energy Politics.* Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.

Siousiouras, P. & Chrysochou, G. (2014). Southeastern Mediterranean: The Case-Study of Geopolitics and Maritime Delimitation Issues. *Global Journal of Human-Social*

Science: B Geography, Geo-Sciences, Environmental Disaster Management, 14(7), 16-27.

Smith, K. (2006) Security Implications of Russian Energy Policies, CEPS Policy Brief.

Strange, S. (1980), *States and Markets*, Pinter Publishers, London, p. 191.

Strange, Susan. 1988. *Casino Capitalism*. New York: Blackwell.

Susser, L. (2009). Israel-Europe ties showing strains. Jewish Telegraphic Agency.

The World Factbook — ISRAEL. (2018). *Cia.gov*. Retrieved 22 March 2018, from <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/is.html>

Torvik, R. (2009). Why do some resource-abundant countries succeed while others do not? *Oxford Review of Economic Policy*, 25(2), 241–256.

Tradingeconomics. (2018). *Data Chart of Israel Foreign Direct Investment 2004-2018*. *Tradingeconomics.com*. Retrieved 22 March 2018, from <https://tradingeconomics.com/israel/foreign-direct-investment>

Venables, A.J. (2016). Using Natural Resources for Development: Why Has It Proven So Difficult? *Journal of Economic Perspectives*, 30(1), 161–184

White,W. (2015), “The Road to Nowhere”, interview for Hindsight Letters, March, www.zerohedge.com/news/2015-03-24/belief-european-qe-will-work-far-fetched-bill-white-warns-will-end-very-badly.